

MAHALLEDEN KENT PARLAMENTOSUNA

“başka bir yerel yönetim mümkün”

Gönen Orhan

Yazar

Gönen Orhan

Editörler

Doç. Dr. Mustafa Kemal Coşkun
Sinem Özer

Tasarım ve Uygulama

Mert İnan

Baskı

Umut Matbaacılık
Mehmet Nesih Özmen Mahallesi, Fatih Cd.
Yüksek Sokak No:11, 34173 Güngören/İstanbul
Sertifika No: 22826

1. Baskı Kasım 2018, İstanbul

ISBN: 978-605-4407-22-4

Sertifika No: 11212

Yayın hakları Ceren Tanıtım Org. ve Tic. Ltd. Şti.'e aittir.

Kitabın tamamı veya bir kısmı izinsiz alınamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	4
Yazarın Notu	8
1. Bölüm: Kent Kimin? Gündelik Hayat ve Kent Hakkı	11
I- Kırlar Öldü, Yaşasın Kentler mi?.....	13
Kentlileştirebildiklerimizden misiniz?	16
Köy Kahvaltısı Kıra Özlem mi?	20
Osmanlıdan Günümüze Yerel Yönetim Süreci.....	22
Kentler Doldu, İnsana Yer Yok!	25
Büyükşehir - Bütünşehir - İdari ve Mali Özerklik Yalnızca Lafta mı?.....	26
II- Kent Senin mi?	29
Yetti Gari: Kent Hakkı	31
Avrupa Kentsel Şartı İlkeleri Ana Başlıkları.....	32
Avrupa Kentsel Şartı II - Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto.....	39
Kent Hakları Nelerdir?	41
Kamuoyu, Kamusal Alan ve Kent Hakkı	45

2. Bölüm: İtirazın Tarihi ve Yerinden Yönetim Deneyimleri.....49

I- Dünyadan Deneyimler51

1. Atina Kent Devleti ve Yönetimi51
2. Ortaçağ Kent Devletleri ve Özerklik52
3. Paris Komünü.....55
4. Sovyetler57
5. İtalyan Kızıl Yılları.....59
6. Porto Alegre, Kent Hakkı ve Katılımcı Bütçe60
7. Hindistan-Kerala Deneyimi61
8. Polonya -Sopot Kenti, Kent Hakkı ve Katılım62
9. Washington D.C.: Bütçe İçin Vatandaş Zirvesi.....64
10. "Barışa giden bir ütopya" - Orda bir köy var uzakta65
11. Rojava: Komşuda Özerklik Deneyimi67

II- Türkiye’de “İtiraz” ve Kent Hakkı73

1. 15-16 Haziran 1970 Direnişi73
2. Fatsa Deneyimi75
3. Taksim Gezi Direnişi ve Kent Hakkı79
4. Ovacık Deneyimi82

3. Bölüm: Katılımcı Yapı (Katılamadığımız Demokrasi)..... 85

- "Temsili Demokrasi" Temsilde Demokratik mi?87
- Kentler Yönetilebiliyor mu?92
- Hiyerarşi ve Bürokrasi: İmzanın İktidarı.....95
- Yeni Kamusal Alan: İnternet, Sosyal Medya ve Katılımcı Demokrasi97
- Sivil Toplum Örgütlenmeleri STK'lar ve Katılım99

Apartman Yönetimi, Sokağa Katılım ve Örgütlenme:

- İnsani Ölçek100
- Mahallede Katılım ve Örgütlenme: Mahalle Meclisi102
- Mahalle Meclisleri Koordinasyonu veya Kent Parlamentosu.....107
- 16 Nisan Referandumunda HAYIR MECLİSLERİ112
- Demokles'in Kılıcı: Geri Çağırma.....114
- "Söz Veriyorum" İmzası veya Başkan ve Meclis Üyesi Taahhütnamesi115

4. Bölüm: Katılımcı Bütçe ve Süreci..... 117

- Katılımcı Bütçe Nedir?.....119
- Katılımcı Bütçe Ne Değildir?121
- Öncelikle Neye Bütçe Diyoruz?123
- Kim Yapıyor Bütçeyi?.....124
- Katılımcı Bütçede Vatandaş İradesi125
- Sokak ve Mahallede Bütçe Tartışmak.....125
- Katılımcı Bütçenin Tarihsel Süreci: Porto Alegre127
- Katılımcı Bütçeyle Kent Ne Kazanır?.....132
- Katılımcı Bütçeden Katılımcı Yönetime133
- Mikro Başkancıklar Üreten Yönetim Piramidi134
- Yönetim Piramidini Tersine Çevirmek138
- Katılımcı Bütçe Nasıl Hazırlanır?138
- Öncelikle Stratejik Plan139
- Türkiye’de Katılımcı Bütçe Adımları.....141

Sonsöz Yerine 144

Ekler 147

SUNUŞ

NEDEN BU KİTAP?

Her yerel seçim öncesi, seçim programı kitapçıklarında "**birlikte yönetim**", "**katılım**", "**kent konseyleri**" gibi kavramlara sıkça yer verilmesine rağmen, seçimden sonra göreve gelen başkanların kurdukları mutlak iktidar ya da kısa zamanda sevdikleri ve alıştıkları koltuk, seçim programlarındaki tüm bu **katılım** vaatlerini unutturuyor. Seçilen belediye meclisleri, Şehrin Meclisi olarak yerelin stratejik kararlarının alındığı yerler değil ne yazık ki. Aksine bu meclisler yalnızca yasa gereği toplanan, seçilmiş meclis üyelerinin önceden düzenlenen parti grup toplantısına göre rol aldığı, gündemin nasıl ilerleyeceğinin partilerin tutumlarına göre belirlendiği, başkanların meclis üyelerine şeklen danıştığı ve gündemin yasa gereği görüşülüp kararların hızla geçirildiği yerler.

Meclis üyeleri, seçimle gelen temsil bağımsızlığına ve gücüne dayanmak yerine, yerelin ihtiyaçlarıyla ilgili, kentsel kalkınmanın önemli araçlarından biri olan **bütçe** de dahil, stratejik konularda katılımcı bir tutum sergilemekten ziyade izleyici olarak kalıyor, gösterdikleri sınırlı katılım da **oylayıcılığın** ötesine geçmiyor. Neden? **Katılım** ve **birlikte yönetim** hayal mi? Seçilen Başkanlar **mutlak iktidar** olmaktan ve belediye meclisleri yasa gereği şeklen toplanan yerler olmaktan çıkamaz mı?

Bu kitap, yazarının yerel yönetim deneyimlerine dair gözlemleri ışığında, **Toplumcu Belediyeciliğe** dönük bir yol haritasının oluşturulmasına katkı sunma-

yı amaçlıyor. En temelde, giderek **yönetilemez** hale gelen kentlerin, sokaklar ve mahallelerden başlayarak nasıl birlikte yönetilebileceğini, temsili demokrasi adı altında, yukarıdan aşağıya kurulan merkezi yerel yapıların aşağıdan yukarıya nasıl yeniden kurgulanabileceğini irdeliyor. Devasa betonların arasında kaybolan insani ihtiyaçların, yerel ve **insani ölçekte** örgütlenmelerle, gerek bireysel gerek kentsel hakka ve yaşama insan odaklı bir yaklaşım temelinde nasıl yeniden ele alınabileceğini, kısacası, farklı zamanlarda dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan örnekleriyle birlikte, toplumcu belediyeciliğe dayalı başka bir yerel yönetimin nasıl mümkün olabileceğini göstermeye çalışıyor.

Bu kitap kimler için yazıldı?

Yukarıda sıralanan amaçlar doğrultusunda,

Bu kitap öncelikle **kent hakkı** savunucuları için yazıldı;

İnsani ölçek örgütlenmelerinin sokak ve mahallelerde **komşu gerçekliğiyle** iç içe geçirilmesinin yollarını bulmak, sokağın ve mahalenin sesini yerel iktidarın paydaşı yapmak adına bir başlangıç olması umuduyla.

Bu kitap yerel yönetimlerde belediye meclis üyesi olarak seçilen **kent parlamenterleri** için yazıldı;

Seçilenlerin "mış gibi" yapmadan, kentsel kararlara kent hakkı açısından katılım sağlayabilmesi umuduyla.

Kentlerimizi daha yaşanabilir hale getirme kaygımızı, insani ölçekte örgütlenmeler yaratma çabasına nasıl dönüştürebiliriz?

Ve bu kitap (okumaya zamanlarının olmayacağını bile bile) **belediye başkanlarına** yazıldı; giderek artan kent yoğunluklarını, aşağıdan yukarıya örgütlenen **komşu meclisleri** ve **kent konseyleri** aracılığıyla, **KATILIMCI BÜTÇE** esasına göre yönetebilmeleri umuduyla.

Beş yılda bir partisi veya kendisi adına en fazla oyu olarak seçilen başkanlar üzerinde güçlü bir denetim oluşturmak için, seçmenlerin seçtikleri temsilciyi **GERİ ÇAĞIRMA** ilkesinin yasalara girmesi umuduyla yazıldı.

Temel olarak şu sorudan yola çıkıyoruz: Toprak ve insan yoğunlukları arttıkça, ihtiyaçlar ve ölçekler büyüdükçe, merkezi örgütlenmeler insan ilişkilerine duyarsız, daha katı ve daha bürokratik yapılar haline gelirken, yerel yönetimleri sokaklar ve mahallelerden başlayarak daha **insani ölçekte** nasıl kurgulayabiliriz, daha aşağıdan yukarıya ve daha demokratik şekilde nasıl örgütleyebiliriz? Yerel Yönetim yasaları ve yönetmeliklerince tanımlanan belediye örgütlenmeleri ve daha da önemlisi belediye bürokrasisi, kazanan partinin hangisi olduğu fark etmeksizin aynı hastalıklarla boğuşuyor, aynı imar sorunları, aynı mali sorunlarla yüz yüze kalıyorsa, sorun nerede yatıyor? Belde halkının ihtiyaçları gözetilerek düzenlendiği, vatandaş için olduğu varsayılan bu örgütlenmenin içerisinde vatandaşa gerçekten bir yer var mı?

Sorun nereden kaynaklanıyor? 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir yasalarının "Belediye" kurgusundan mı? Apartman ve site yönetimleri de dahil, mahalle, ilçe ve il yönetimlerinin vatandaşla diyalog ve işbirliği eksikliğinden mi? Temelleri Osmanlı'da atılan ve Cumhuriyet yönetimlerinde de sürdürülen, merkezi otoritenin kurduğu bürokratik ve

hiyerarşik yapılardan mı? Toplumumuzda Batı'da olduğundan farklı olarak Sivil Toplum örgütlenmelerinin eksikliğinden ya da bu örgütlenmelerin toplumda yeterince etkili olamamasından mı? Başkan seçilenlerin narsisizm veya her şeyi bilme hastalığına yakalanmalarından mı? Yoksa hepsi mi?

Kitap boyunca ortaya atacağımız bu ve bunun gibi tüm soruların arkasında aslında tek bir soru yatıyor: Kentlerimizi daha yaşanabilir hale getirme kaygımızı, insani ölçekte örgütlenmeler yaratma çabasına nasıl dönüştürebiliriz?

Toplumcu Belediyecilik yaklaşımı gerek dünsel düzeyde, gerek kültürel kodlarımızda, gerekse de sokak ve mahalle çeperlerindeki örgütlenmelerde kendine yer buldukça, kentsel hak ve özgürlüklerin de bizim için artık doğrudan ve vazgeçilmez bir anlam kazanacağına inanıyorum.

Kent sakinlerinin dikkatine sunulur.

Ekim 2018

Ihlamur Sitesi, İstanbul

YAZARIN NOTU

Bu kitabın ana omurgasını, genel olarak **katılım**, özel olarak da **Katılımcı Bütçe** yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu yaklaşımı ve **geri çağırma** gibi önermeleri ele alırken, öncelikle bazı temel kavramların açıklığa kavuşturulması gerektiğinden, kitabın bölümleri şu sırayla düzenlenmiştir:

1. Bölüm Kent Kimin? Gündelik Hayat ve Kent Hakkı
2. Bölüm İtirazın Tarihi ve Yerinden Yönetim Deneyimleri
3. Bölüm Katılımcı Yapı (Katılamadığımız Demokrasi)
4. Bölüm Katılımcı Bütçe ve Süreci

Söz konusu kavramları ve süreçleri incelerken, yalnızca teorik açıklamalarla yetinmek yerine, belediye yöneticilerine ve mahalle sakinlerine hem düşüncede hem de uygulamada ışık tutabilecek kısa fakat özlü açıklamalar getirmeyi tercih ettim.

1. ve 2. bölümde soyut ve tarihsel olanı belli tanımların yardımıyla anlamaya çalışırken, 3. bölümdeki örgütlenme ve süreç analizleriyle, bir sonraki bölümün konusu olan "Katılımcı Bütçe ve Süreci"ni teorik ve pratik alt başlıkları çerçevesinde ele aldım. Kitabın omurgasını oluşturan **Katılımcı Bütçe** yaklaşımına odaklandığım 4. ve son bölümde ise, mahalle ve kent aktörlerinin kullanımına elverişli bir yol haritası, uygulamaya dönük olabildiğince anlaşılır bir kılavuz oluşturmaya çalıştım.

Lütfen unutulmasın ki bu bir ders kitabı değil, ben de bir akademisyen değilim. Eğitimim, yerel yönetim tecrübem ve yürüttüğüm iletişim projelerinin bana sordurduğu şu sorulardan yola çıkıyorum sadece:

Neden bu süreçler seçim kampanyalarında kurgulandığı gibi gitmiyor?

Neden bütün belediyeler, hangi siyasi partinin yönetiminde olursa olsun, birbirine benziyor?

Neden seçilenler iktidar sarmalında otokratlaşıyor da ortak akla yer açmıyor?

Ve neden bütün belediye başkanları Mikro Başkancıklara dönüşüyorlar?

Bu sorular beni yeni okumalara ve yeni arayışlara itti. Beni sürekli meşgul eden "Vatandaş odaklı, daha etkin ve aşağıdan yukarıya bir yerel yönetim nasıl kurgulanmalı?" sorusundan, elinizdeki bu kitap doğdu. Şüphesiz eksiklerim çokça olmuştur. Yerel yönetimlerde yürüttüğüm gerek siyasal gerek iletişim odaklı kampanyaların kazandırdığı tecrübenin yanında, 2014 yılından bu yana halkla ilişkiler ve iletişim başlıklarında katkı sunmaya çalıştığım Muratpaşa Belediyesi'ndeki deneyimlerim ve gözlemlerimin, bazı olmazları yeniden sorgulamamda çok etkili olduğunu belirtmeliyim. Açtığı başlıklar ve ortaya koyduğu sorularla birlikte bu kitabın, 2020'lere doğru giderken YENİDEN YEREL YÖNETİM REFORMU çerçevesinde başka bir yerel yönetimin mümkün olabileceği umuyla okunmasını diliyorum.

1. BÖLÜM

KENT KİMİN?

GÜNDELİK HAYAT VE KENT HAKKI

Bu kitabın omurgasını oluşturan “katılımcı yapı” ile “katılımcı bütçe” süreçlerinin sırasıyla konu edildiği 3. ve 4. bölümlere bir hazırlık olması amacıyla, bu süreçlere sosyolojik altlık sağlayan kır, kent, kentleşme gibi temel kavramları ortaya koyarak başlamak istiyoruz. Kaldı ki mahalle ve mahalle meclislerinden kent parlamentosuna doğru bir geçişi öngören “Toplumcu Belediyecilik” yaklaşımı çerçevesinde, 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir yasalarının zorunlu kıldığı Belediye Başkanı, Başkanlık Divanı, Belediye Encümeni, Belediye Meclisi ve Çalışma Komisyonlarına alternatif bir yerel örgütlenme modelinin nasıl oluşturulabileceği ve yönetime katılımın nasıl genişletilebileceği gibi soruların sorulabilmesi için bile, kent ve kentleşme dokusu, merkez ve çeper gibi kavramlar üzerine yeniden düşünmek, kültürel entegrasyon sorunlarını gündeme almak son derece gereklidir.

I. Kırlar Öldü, Yaşasın Kentler mi?

Kır ve kent ikilemi sosyolojinin kucağına düştüğünden beri kırdan kente göçün nedenleri çokça yazıldı, tartışıldı. Kentler, barındırdıkları insanları ve yoğunlukları artık taşıyamıyor. Bunun arkasında yatan bir sürü neden sayılabilir: 1948 yılındaki ilk Marshall yardımıyla birlikte traktörün kıra arz-ı endam etmesi, kırın parçalanması, kentin cazibesi, merkezi devletin otoriter yönetimleri vs. 2012 yılı itibariyle İstanbul nüfusuna Bolu'nunki kadar bir nüfusun daha eklenmiş olması ise durumun hangi boyuta geldiğini gösteriyor.¹ İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Diyarbakır, Bursa, Adana, Mersin ve diğer büyük iller hormonlu gıdalar gibi fazlasıyla irileştiriler. Elbette bu nüfus artışında, son 30 yıldır Kürt coğrafyasında yaşanan savaşın görülmemiş derecede hızlandırıcı bir etkisi olduğunu da belirtmemiz lazım.

Cumhuriyet döneminde 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında, ülke nüfusu 13 milyon 648 bin 270 olarak belirlenmişti. Aynı nüfus sayımının sonuçlarına göre kırsal nüfus ülke nüfusunun **% 83,6**'sını oluşturmaktadır.² Yani nüfusun yaklaşık 11,5 milyonu geçimini kırlarda tarımsal üretimden sağlarken, nüfusun ancak **% 16,4**'üne karşılık gelen 2 milyon 200 bin insan kentlerde yaşamaktadır.

1 Sönmez, M. (30 Ocak 2012). "İstanbul'a Her Yıl Bir Bolu Ekleniyor", *Cumhuriyet Gazetesi*.

2 "Kırsal Yapı", (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 4. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) belirtildiği gibi:

Türkiye'de kır-kent ayrımına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşliğini esas alan kır-kent tanımına göre, 2007-2012 döneminde ülke nüfusu toplamda yüzde 7,1 artarken, kırsal nüfus yüzde 8,8 oranında azalarak yaklaşık 22,9 milyondan 20,9 milyon kişiye düşmüştür. Böylece **kırsal nüfusun toplam içindeki payı** yüzde 32,5'den **yüzde 27,7'ye** gerilemiştir. 2012 itibarıyla kırsal nüfusun yüzde 57'si köylerde, yüzde 24'ü belde-lerde ve yüzde 19'u ilçe merkezlerinde yaşamaktadır.³

Köy-şehir ayrımı dikkate alındığında ise yüzde 16'sı kırsal alandır. Belediyelerin yeniden yapılanmasına yönelik 6360 Sayılı Kanunun kabul edilmesinden sonra büyükşehir belediyesi bulunan illerdeki belde ve köyler mahalleye dönüştürüldüğünden, bu yerleşimlerdeki nüfus verisi bağlı buldukları şehirlerin nüfus verisi kapsamında gösterilmektedir. Bu nedenle, kırsal alan tanımının güncellenmesine dair çalışmalarda Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS) bu konuyla ilgili hususların dikkate alınması gerekmektedir. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilde 18.247 köy, yaklaşık 26 bin köy başlısı ve 397 köy belediyesi (belde) statüsünde yerleşim yeri mevcuttur. Buna göre, 2014 yılı verilerine göre **nüfusun yüzde 8,25'ine karşılık gelen 6,5 milyonu belirtilen köylerde yaşamaktadır.**⁴

Dolayısıyla kır, ülkenin doğu ve güneydoğusu dışında neredeyse kalmadı, nüfus kentlere yığıldı desek yeridir. İlhan Tekeli ise bu kentleşme sürecinin nasıl geliştiğini şöyle açıklıyor:

Kentlerde üretim alanında ya da gayrimenkul alanında yatırıma dönüşen kapitali harekete geçirme süreçleri nitelik değiştirdi, kentler artık tek tek binaların eklenmesiyle yağ lekeli halinde büyüyen kentler olmaktan çıkarak, yapı yapımı için büyük sermaye miktarlarının harekete geçirilmesinin

olanaklı hale gelmesiyle, büyücek kent parçalarının, kentin çevresine sıçrayarak, var olan kente, büyük lekeler halinde eklenmesiyle büyüyen kentlere dönüşmeye başladı.⁵

Gerçekten de, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Diyarbakır, Bursa ve benzeri kentlerimizin çeperlerinde yeni kentçiklerin oluşumuna tanık oluyoruz. Kentler yeni halkalar kazanarak büyümeye devam ettikçe, kentin merkezine yerleştirilen bir pergelle çizilen daireler her beş yılda bir daha da genişliyor. Son on yıldır hızlanan **kentsel dönüşüm** furyasına markalaşan inşaat sektörünün baskısı da eklendikçe, kent planlamasına inat kentin etrafına büyük lekeler eklenmeye devam ediyor. Bu yeni yerleşimlerin sosyal ve kültürel gereksinimleri ise tamamen görmezden geliniyor.

Demek istediğim şu: Diyelim ki, nüfusu 500 bini geçen kentler için tiyatro ve opera binası zorunluluğu getirdik. Getirelim. Bu adım, tiyatro ve opera kültürüne değmiş olanlar için yeni bir olanak yaratacak olmakla birlikte, gecekondularda yaşayanların bu hizmete ulaşmasını kendiliğinden sağlayamayacaktır. O halde, normu koyarken, bu hizmete ulaşamayacakların tiyatro ve opera kültürünü mahallesinde almasını sağlayacak yeni bir örgütlenme ihtiyacının da doğacağını gözetmemiz gerekir. Yasa ve yönetmelikler bu yeryüzünde hizmeti sağlayamayacağı için -ki sağlaması neredeyse ola-

Yaşadığımız kentleri "yönetememe" krizini bir türlü aşamadığımız için, her seçimde "nasıl yönetmeliyiz?" sorusuyla yeniden cebelleşiyoruz

3 Onuncu Kalkınma Planı. (2013). Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, s.155.

4 2016 Yılı Programı, a.g.e.

5 Tekeli, İ. (2014). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 6.

Kentin adı var ama nimetlerine henüz yeterince ulaşamıyoruz

naksızdır- tiyatronun mahallede var olmasının yeni bir formunu bulmalı, belki de mahallede tiyatro atölyeleri kurmalıyız. Yani Anadolu'nun farklı coğrafyalarından metropollere gelerek çevredeki büyük lekelerle yerleşen topluluklar için, "tiyatro da nedir ki?" deyip geçmeden, "mahalle tiyatroları" gibi yerinde örgütlenecek bir sürecin nasıl bir ihtiyaç olduğunu görebilmeliyiz.

Üstelik Neolitik dönemle birlikte, M.Ö. 4000'lerden itibaren Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin'de özellikle nehir kenarlarında dünya sahnesine çıktıktan sonra, Anadolu'da yüzlerce yıl varlıklarını devam ettirip dünya uygarlığını etkilemiş

olan kentler, bu coğrafyada bugün bile hayranlıkla okuduğumuz uygarlık örgütlenmelerini yaratabilmişken,⁶ bizler bugün içinde yaşadığımız kentleri "yönetememe" halini bir türlü aşamadığımız için, her seçimde "nasıl yönetmeliyiz?" sorusuyla yeniden cebelleşmek zorunda kalıyoruz.

Bu hormonlu ve hızlı kentleşme kırı yok ederken, aslında bir yandan da **kırsal yaşam biçimi kültür ve değerleriyle birlikte kente giderek hâkim hale geliyor olabilir mi?**

Kentlileştirebildiklerimizden misiniz?

Kırdan kente göç olgusu, yani kentleşmenin dar anlamıyla, nüfusun kırdan kente yer değiştirmesi sonucunda, "tarımsal üretimi bizzat emen veya onun üzerinde hâkimiyet kuran"⁷ kent toplumu, göç eden kitlelerin barınma, sağlık, eğitim, ulaşım, sosyal yaşam

hizmetlerine de ulaşmalarını sağlayarak kentlileşmelerine neden oldu mu? İlhan Tekeli, "kentlileşmeyi kültürel asimilasyon üzerinden değil, topluma entegrasyonu başarmış olmak açısından" tanımlamaktadır.⁸ Devamla, "bu durumda da kentli haklarından ya da kentin kendisine sunduğu fırsatlardan yararlanma kapasitesine ulaşmış olmayı, kente entegrasyonu sağlamış olmanın ölçütü olarak kullanabiliriz" demektedir. Burada akla şu soru geliyor: Göçlerle kentin çeperlerine yığılan insanlar otobüs veya metro ulaşımına, aile hekimisi veya hastane hizmetine, kreş veya okul öncesi eğitime, sinema ve tiyatroya, piknik alanlarına ve kente özgü daha birçok hizmete yeterince ulaşabiliyor mu? Başka bir deyişle, kültürel asimilasyon bir yana, göçenler kente gerçekten entegre olabiliyor mu?

Kırı emdiğini varsaydığımız kentleşme aslında onun tarafından emiliyor da. "Sosyete pazarı", "tektaş çadırı", "konut günleri çadırı" söylemleriyle kent iktidarı dili ile kırdan gelmesine rağmen kökenlerinde kırı hâlâ yaşayan göç etmiş yığınların dili bir şekilde birleştiriliyor, kentlerin en merkezi yerlerinde "nargile cafe"ler açılıyor, arabesk ile kaynaşan yeni müzik türleri, örneğin hip-hop müzik, dünyada olduğu gibi bizde de gençlerin sevdiği yeni tarz müzikler olarak öne çıkıyor.

Peki ama aynı gelişmeyi refahta da görüyor muyuz?

Kentleşme ve kentlileşmenin refah boyutuna ışık tutması açısından, TEPAV'ın, TOBB Sosyal Politikalar Merkezi ve Pamukkale Üniversitesi işbirliğiyle 2016 yılında hazırlanan "Türkiye'de İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi" üzerine değerlendirme notuna göz atmak yararlı olacaktır.⁹ Eğitim, sağlık ve gelir unsurları başta olmak üzere, kentlileşmenin bütünleşik olarak ele alındığında refah olgusunu beraberinde getirmediği gözlemlenmektedir (Bkz. EK 1).

Araştırmanın sonuçlarına göre, hiçbir il bütün endekslerde ilk sırayı alamamıştır. Örneğin **eğitim** endeksinde Eskişehir, **sağlık** endeksinde Tunceli, **gelir** endeksinde Kocaeli ve bu üç endeksin toplulaştırılmış hali olan **insani gelişme endeksinde** ise Ankara

6 Yılmaz, Y. (2014). *Türkiye'nin Antik Kentleri*, İstanbul: YEM Yayınları.

7 Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*, çev. Selim Sezer, İstanbul: Sel Yayıncılık.

8 İ. Tekeli, a.g.e., s. 5.

9 tobb.org.tr/ekonomikforum

birinci sırada gelmektedir. Ayrıca eğitim endeksinde 49, sağlık endeksinde 44, gelir endeksinde ise sadece 4 il Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. İnsani gelişme endeksinde ise, Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan il sayısı yalnızca 12'dir. Bütün endekslerin kendi aralarındaki korelasyonlarının düşük olması, **Türkiye'de illerin büyük bir çoğunluğunun bütüncül refah olgusuna sahip olmadığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.**

Benzer şekilde, İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) tarafından Şubat 2017'de açıklanan İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler Araştırması, kentleşme ve kentleşme açısından gelinen düzeyi işaret etmektedir. Araştırma, Türkiye'de 30 büyükşehir il sınırı içinde yer alan en yüksek nüfusa sahip 150 ilçeyi kapsamaktadır. İlçe düzeyinde sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler dikkate alınarak oluşturulan insani gelişme endeksiyle (İGE-İ), **yönetişim, sosyal kapsama, ekonomik durum, eğitim, sağlık, sosyal yaşam, çevre ve ulaşım** başlıkları altında toplam 50 gösterge incelenmiştir. İncelemenin sonucunda, Türkiye'nin en büyük ilçeleri sayılabile-

cek 150 ilçede, genel olarak değerlendirildiğinde, **orta düzeyde insani gelişme** gözlenmektedir. Bu 150 ilçe arasında Ankara'dan Çankaya, Yenimahalle ve Keçiören, İstanbul'dan Kadıköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Bakırköy, Şişli, Fatih, Ataşehir ve Üsküdar, Antalya'dan Muratpaşa ve Konyaaltı, Eskişehir'den Odunpazarı ve Tepebaşı, Bursa'dan Nilüfer ve Osmangazi, Kocaeli'den ise İzmit ilçeleri en yüksek insani gelişmenin tespit edildiği ilçeler olarak sıralanmaktadır (Bkz. EK 2).¹⁰

Her modernleşme adımı, sıkışan kent- büzüşen yurttaştan başka bir sonuç vermiyor

Aynı konuyla ilgili olarak, işaret etmek istediğimiz son çalışma ise **Mutluluk Endeksi**. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2012 yılında başlatılan bir girişim olan Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı'nın (SDSN) Mart 2017'de yayınladığı raporda en mutluların Kuzey Avrupa ülkeleri olduğu görülüyor, Türkiye ise 155 ülke karşılaştırmasında 69. sırada yer alıyor.¹¹

Bu üç farklı çalışmanın da ortaya koyduğu üzere, kentin adı var ama nimetlerine henüz yeterince ulaşamıyor. Kent merkezleri ile çeperleri arasındaki uçurum ise daha da vahim bir tabloya işaret ediyor.

Şüphesiz, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa'nın kentleşme süreci Londra, Paris ya da Berlin'inkiyle aynı değil. Hele Diyarbakır, Mardin, Urfa ve Hatay'ın son yıllardaki kentleşmesini düşünürsek, nüfus artışı, barınma, geçim ve eğitim gibi sorunları tartışırken, kentleşmenin klasik nedenleri olarak sayılan çeken ve iten etmenlerin yanına

10 <http://ingev.org>

11 AB Haber (20 Mart 2017). "BM Sürdürülebilir Kalkınma Ağı 2017 Dünya Mutluluk Raporu...Dünyanın en mutluları kuzeyliler." <http://www.abhaber.com/59111-2/>

İç savaş, mültecilik gibi belirleyici yeni etmenleri de dahil etmek gerekiyor. Bu bakımdan, Kürt illerinde 1984'ten beri, 34 yıldır süren savaşın kırdan kente göçün hızlandırıcı faktörlerinden biri olması bir yana, tıpkı deprem sonrasında yaşandığı gibi, 1985 sonrası mera yasaklarının, 1990'lardaki köy boşaltmaların, 2015 ve 2016'da Barış Masası'nın iktidar tarafından devrilmesinin ardından, nüfusun Van, Diyarbakır, Adana, Mersin, İstanbul, İzmir ve diğer illere "ani" göçünün büyükşehirlerde yol açtığı entegrasyon sorunları da başlı başına bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Benzer şekilde, bu göçün savaş nedeniyle yaşanması, hatta Suriye Savaşı yüzünden göç eden mültecilerin yerleştirilmeye çalışıldıkları kamplar yerine kentlerde yer tutmaya çalışmaları da üzerinde ayrıca durulması gereken konulardır. İyi ama neden? Çünkü kentleşmeyi ve kırdan kente göçün yarattığı kültür ve entegrasyon sorunlarını tartışmak demek, bu kitlelerinin **yaşam ve yönetim biçimini** de tartışmak demektir.¹²

Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, şuna da değinmeden geçmeyelim: Kentleşme sürecini belirleyen önemli bir faktör olan köy boşaltmalar ve meraların kapatılması, aynı zamanda "**Türkiye'de et neden pahalı?**" sorusunun arkasında yatan önemli sosyolojik ve ekonomik sebeplerden biridir. Kırdan kente hızlı göçle birlikte nüfusun kent çeperlerinde birikmesi sonucu kırsal ekonomisinin nasıl daraldığını anlarsak, bu daralmanın kişi başı et, süt, yoğurt, tereyağı üretimini nasıl azalttığını da anlayabiliriz.

Köy Kahvaltısı Kırsal Özlem mi?

Belki de bu yüzyılın sonunda, "kırsal" sözcüğüne gerek günlük dilde gerek akademik literatürde artık pek sık rastlanmayacağı için, "kırsal" yerine karşıtı olan "kent" ve "kent sosyolojisi" üzerine daha çok konuşuyor olacağız. Eh, o günler geldiğinde "köy kahvaltısı" da geleneksel mutfaklar tarihinde nostaljik bir sofraya olarak anılacaktır muhtemelen. Günümüz genç kuşakları için "kırsal", "köy", "tarımsal yapı" kavramları ne ifade ediyor?

Kırdan kente göçün yarattığı kültür ve entegrasyon sorunlarını tartışmak, bu kitlelerinin yaşam ve yönetim biçimini de tartışmak demektir

Yüzyıllar ve hatta yıllar içinde üretimin tarımsal olandan **tarım dışı üretime** ve hizmetlere kayması, nüfusun belirli merkezlerde geometrik **büyüerek toplanması** ve belirli coğrafi mekânlarda **yoğunlaşması**, yolları, metrosu, otobüs hatlarının yanı sıra TV, radyo ve internet erişimiyle sarmal yay misali helezonik kıvrımlar oluşturan **bütünleşme** süreci, tüm bunlar kentleri anlamamızın başlıca dayanaklarını oluşturuyor. Kent çeperlerinden merkezlere akan ulaşım sistemlerini kullanarak her gün yolculuk yapan yüz binleri anlamaya çalışmak, **insan** faktörünü bu gerçekliğiyle anlamak veya insanı bu stres ağından kurtarmaya çalışmanın kendisi bile, kentleşme açısından başlı başına bir uğraşı ifade ediyor. Bu sorunlarla meşgul olmak, "Nasıl yönetilir?" sorusuna da çare üretmeye çalışmak demek.

Özellikle 1950'lerden itibaren, tarımsal yapıların sürekli daralmasıyla birlikte kırsal hâkimiyetini kaybetmesi, nüfus artışı sonucu kentlerde yaşanan yoğunlaşma ve bütünleşme, iktidarları sürekli yasal arayışlara itti, ama bu arayış normatif düzenlemelerden başka bir sonuç getirmede. Başka bir deyişle, gelişmenin farkına varıp kentleri gelecek kuşaklar için planlayan değil de, gelişmeyi yakalamaya çalışmakla yetinen düzenlemeler yapıldı. Her çıkan yasa takip eden yıllar içerisinde eskiyip yeni düzenleme arayışlarını zorunlu kıldıkça, süreç planlı ve sürdürülebilir gelişmedi.

12 Erder, S. (2015) *İstanbul Bir Kervansaray (mı): Göç Yazıları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Osmanlı'dan Günümüze Yerel Yönetim Süreci

Önce mahalle ve muhtarlığın geçmişine göz atalım:

Mahalle tamamen bize özgü bir yerel birimdir. Mahalle ve köy dış ülke örneklerinden esinlenerek oluşturulmamıştır. Mahalle 19. yüzyılın başında İstanbul-Fatih'te ortaya çıkmıştır. O dönemde Osmanlı İmparatorluğu çok büyük siyasi ve askeri güçlükler içindedir. Bu dönemde Fatih halkı kendi aralarında toplanarak, kendilerini koruyacak günlük işlerine cevap verecek iki muhtar seçer. Bu, Osmanlı devlet ve toplumsal yapısında önemli bir değişikliğin habercisidir. O güne kadar muhtarlık görevi mahalle imamı tarafından yerine getirilmektedir. İlk kez demokratik bir seçim yapılır. Bu ayrıca mahalle yaşamında imamın rolünü ikinci dereceye düşürmüştür. Dini otorite yerine sivil otorite iş başına gelmiştir. Seçilen kişilere muhtar denmesi de anlamlıdır. Muhtar, özerk-bağımsız anlamına gelmektedir¹³

Murat Bardakçı ise ilk muhtarlıklar ve muhtarlık seçimlerinden şöyle bahsediyor:

İkinci Mahmud hem devletin büyük derdi olan göçü azaltmak, hem de güvenliği ve düzeni daha mükemmel şekilde temin edebilmek maksadıyla 1829'da Üsküdar, Eyüp ve Galata Kadılikları'na bağlı muhtarlık teşkilatlarını kurdurdu ama muhtarlar seçimle değil tayinle göreve geldiler. Taşradaki ilk muhtarlık teşkilatı ise 1833'te Kastamonu'ya bağlı Taşköprü'de kuruldu ve zamanla imparatorluğun değişik bölgelerinde de benzer uygulamaya geçildi. Eyaletlerde ve sancaklarda meclisler oluşturularak halkın ileri gelenlerinin bu meclislere alınması teb'anın yönetime katılması bakımından önemli bir adımdı, üstelik mutlakıyetten meşrutiyete giden yolda önemli bir gelişme demektir. Meclis üyeleri her sene İstanbul'a gelerek sıkıntılarını o zamanın Danıştay'ı olan Şûrâ-yı Devlet'e bildirir ve meseleler burada müzakere edilirdi¹⁴

13 Toksöz, F. (Haziran 2014). *Demokratik bir yerel yönetim mümkün mü?*, İstanbul: Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Yayınları. www. http://www.fes-tuerkei.org

14 Bardakçı, M. (24 Mayıs 2015). "Biz Seçimlerle İlk Defa 1833'de Tanıştık ve 43 Yıl Boyunca Sadece Muhtar Seçtik", *Habertürk Gazetesi*. https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1082189-biz-secimlerle-ilk-defa-1833te-tanistik-ve-43-yil-boyunca-sadece-muhtar-sectik

Yerel yönetimin temel unsuru olan belediye ise şöyle bir kronolojiye sahip:

1855'te İstanbul'da ilk belediye kuruldu. Başında hükümetçe atanan bir Şehremini bulunan bu örgütün 12 kişilik bir kent kurulu (Şehir meclisi) vardı.¹⁵

1858'de, İstanbul'un Beyoğlu ve Galata semtlerini içine alan Altıncı Daire-i Belediye kuruldu.

1869 yılında çıkarılan Dersaadet-i İdare-i Belediye Nizamnamesi'yle, belediye örgütü Beyoğlu ve Galata dışında tüm İstanbul'a yaygınlaştırıldı ve İstanbul Şehreminliği örgütü kuruldu.

1870 ve 1876'da çıkarılan yasalarla, İstanbul dışında kent ve kasabalarda belediye örgütü kurulması öngörüldü.

Benzer şekilde, 1864 ve 1870 tarihli yasalarla İl Özel Yönetimleri kurulmaya başlandı.

1877 tarihli Dersaadet Belediye Yasası'yla, İstanbul'daki Belediye Dairesi sayısı 14'ten 20'ye çıkarıldı.

1912 yılında çıkarılan Dersaadet Belediyesi hakkındaki geçici yasa Belediye dairelerini kaldırarak, bunların yerine Belediye şu-

Kentler çıkarılan yasalar değil, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi ihtiyaçların yoğunlaşması ve bunlara dönük çözüm pratikleri sonucunda ortaya çıkmıştır

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulduktan sonra yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesini amaçlayan en önemli girişim MEHTAP (Merkezi Hükümet Teşkilat Araştırma Projesi)'dir. Feyza Urhan, bu araştırmanın vardığı sonuçları şöyle özetlemektedir: "Merkezi kuruluşlar ile merkezi hükümet teşkilatının taşra birimleri ve mahalli idareler arasında görev dağılımı, mahalli idarelerin yetkileri, kaynakları ve teşkilatlanması konuları çok önemli bir inceleme alanı teşkil etmektedir. Bu konular ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir." Araştırma, mahalli idarelerin yapısal sorunları ile bu idarelerin merkezi idareyle ilişkilerinin ayrı ayrı irdelenmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.¹⁶

2004 yılında ise, "büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamak" amacıyla büyükşehir yasası çıkarılmıştır.

beleri oluşturulmasını öngörüyordu. 1913 tarihli İdare-i Umu-miye-i Vilayet Kanunu'nda il özel idareleriyle ilgili temel hükümlere yer verilmişti.

Tüm bu yasaların en önemli ortak özelliği, kurulan örgütlenmelerin merkezi yönetimin birer uzantısı olarak tasarlanması, başkanlar merkezden atanırken meclis üyelerinin de elitist kriterlere göre seçilmesidir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu, 75 yıl yürürlükte kaldıktan sonra, yerini 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Yasası'na bıraktı.

2012 tarihli 6360 sayılı yasayla, Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van (sonradan Ordu) dahil olmak üzere toplam 14 il büyükşehir yapılırken, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları yapılmış ve Büyükşehirlerin tamamında **il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır**. Yasada büyükşehirlerin il sınırı olmasıyla illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan **köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır**.

Özellikle bu son düzenleme kamuoyunda çok tartışıldı. Yasanın idari ve yönetsel ihtiyaçlardan çok siyasi nedenlerle çıkarıldığı, hükümetin bu düzenlemeyle yeni büyükşehirlerin merkez ve il oylarını bir potada toplayarak, yaklaşan 2014 seçimlerinde bu yerlerin yönetimlerini ele geçirmeyi hedeflediği öne sürüldü. Diğer yandan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahallelere dönüştürülmesi, idari ve yönetsel problemlerin yanında tarımsal ekonomi açısından da ciddi sorunlara yol açtı.

Kentler Doldu, İnsana Yer Yok!

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası, taşıdığı siyasi amaçlar bir yana, hangi gerekçelere dayandırılmıştır? Aynı soruyu bir de tersinden sormayı deneyelim: **Kent merkezlerini köy yapmak üzere bir yasa çıkarsak** bu yasanın kentlerde nasıl bir karşılığı olur? Kent merkezleri köye dönüşür mü? Tarihsel olarak kentler çıkarılan yasalarla değil, belirli ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi ihtiyaçların yoğunlaşması ve bunlara dönük çözüm arama pratikleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Kentlerin mega veya metropol kentlere dönüşmesinin arkasında da benzer süreçler yatmaktadır. İnsanların kent merkezlerine yığılması ve belirli alanlarda sıkışıp kalınmasıyla ortaya çıkan çeperlere doğru genişleme baskısı kent sınırlarını sürekli değiştirmiştir. Ölçek ekonomisinden yararlanma, planlama ve

16 Urhan, V. F. (2008). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması", *Sayıştay Dergisi*, sayı 70, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

koordinasyon sağlama, kaynak israfını engelleme, mali kaynakları ve hizmetleri merkezden götürerek verimlilik amaçlama gibi gerekçelerle çıkarılan 6360 sayılı yasanın uygulanma süreci, yasaya getirilen eleştirilerin haklı olduğunu göstermektedir. Köy ve beldelerde yaşayanların görüşünü almadan kırsal alanı kente yasa gücüyle katmayı tasarlayan irade, bu yasanın kent merkezine 50-100 km mesafede tarımla uğraşan köylü açısından yarattığı sorunları çözmeyi başaramamıştır. 1100 km kıyı sınırı bulunan Muğla ve 640 km kıyı sınırı bulunan Antalya'da, kent merkezlerine 50-100 km mesafede bulunan köyleri mahalleye çevirmekle ne o yerleşim yeri mahalle ne de orada yaşayanlar kentli olur. Yoksa plan bütünlüğünden kasıt, yeni imar alanlarını merkezi olarak belirleyerek, kent merkezlerine sıkışan rant ekonomisini daha geniş alanlara yaymak mıdır?

Büyükşehir - Bütünşehir - İdari ve Mali Özerklik Yalnızca Lafta mı?

2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası ve 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 3. maddeleri, **idari ve mali özerkliğe** atıf yapsa da uygulamada özerklikten bahsetmek mümkün değildir. Nedir özerklik? Türk Dil Kurumu özerkliği, "*Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı,*

muhtariyet, otonomi" olarak tanımlanmaktadır. Yasa metinleri "özerklik" sözcüğünü içerse de, meclis kararlarının ve bütçesinin mülki amir onayı gerektirmesi, uygulamadaki vesayet en açık biçimdir. Daha gülünç bir örnek vermemiz gerekirse, Belediye Başkanlarının iş veya tatil için kent dışına çıkmaları bile izin dilekçesine bağlanmıştır; hatta 15 Temmuz 2016 sonrasında, Belediye Başkanlarının yurtdışına giderken İçişleri Bakanlığı'ndan, belediye meclisi üyelerinin ise ilgili valiliklerden yazılı izin alması yönündeki karar belediyelere tebliğ edilmiştir. Yani yasalar başka, gerçek hayat başka. Benzer şekilde, 15 Temmuz 2008 tarihli, 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun gereği genel bütçeden yerel yönetimlere payların aktarılması ve zamanlaması, uygulamada çoğu zaman siyasi parti tercihinin veya seçim dönemi uygulamalarına bağlı olarak belirlenmektedir.

Osmanlı'dan günümüze kadar çıkarılan yerel yönetim yasalarının bu kısa tarihçesinin de gösterdiği üzere, bu yasalar her durumda, merkezi idarenin bütün ülkeyi sarıp sarmalama ve yönetme isteğini yansıtmaktadır. Hedeflenen, denetlemenin ötesine geçen bir vesayet ilişkisinin pekiştirilmesidir. 2005 yılında yapılan yerel yönetim reformuyla idari ve mali özerklik yönünde bir adım atılmış olsa da, ülkedeki demokratikleşme sürecinden belediyeler de payına düşeni almakta, Osmanlıcada denildiği gibi zapturapt altına alınarak merkeze sıkı sıkıya bağlı olması gereken örgütlenmeler olarak görülmektedir. Bu satırların yazıldığı sırada, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası olağanüstü hal döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararnemelerle, Diyarbakır, Mardin ve Van Büyükşehir başta olmak üzere toplam 94 belediyeye kayyum atanmış, 93 Belediye Başkanı, 27 il, 84 ilçe eş başkanı ve birçok meclis üyesi tutuklanmıştır. 1991 yılında, belli çekincelerle de olsa yasa ile onayladığımız Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın uygulanması açısından, 2017 yılında geldiğimiz durum budur. Seçimle merkezi iktidara gelmek, mahalle, köy ve kentlerde yaşayanların görüşlerini hiç dikkate almadan, günlük yaşamlarını bağlayıcı kararlar alma hakkını verir mi? Mahalleler, köyler ve kentler kime aittir?

II. Kent Senin mi?

Şehrin en tekinsiz sokaklarında, köhne binaların tek göz odalarında yaşardı kör çingeneler. Yüzyıllardır hep burada doğar, kovgunluk hikâyelerinin bin bir çeşidini, burada, tek göz odalara sığdırırlardı. Öyle beter, öyle berbat bir lanetle mühürlüydü ki soyları, kuytuyu hep mesken bellerdi ataları.

İnsanoğlu, kör çingenelerin peşinden türlü çeşit laf söylerdi. Bir çingene, derlerdi, yumunca gözünü gerçeğe, bir tuhaf uğursuzluk çivi olur düşürmüş yeryüzüne. Kör çingenelerin gözlerini, daha doğmadan yılanlar yermiş.

Bu sözler tüm şehirde rüzgâr olur eser, ciğerlere soluk olur girerdi. Zamanı çok geniş bir çağın parmak ucuna dokunur gibi, insanoğlu tekrar tekrar yaşayıp öldü; dünya çürüdü. Killi toprağın üzerine bir pus çöktü, havasına, suyuna karıştı. Tılsımlı bir yel oldu. Kör çingeneler, yelin esişini hep ağıt vakti bilirdi.

Yüzyıllar boyu rüzgâr bir türlü uslanmadı, tozu toprağa katıp peşlerine takıldı. Kör çingenelerin lanetine lanet kattı. Olsundu. Esrik rüzgârın, sokaklarında kıvrım kıvrım dolaştığı bir çağda, geceler sükûna gebedir. Bunu en iyi kör çingeneler bildi.

Bu yazı Sulukule Kentsel Yenileme Projesi ile yerlerinden edilen Sulukule sakinlerine ithaf edilmiştir.

*Kardelen Özden,
Hukuk Öğrencisi
Şubat 2016*

İçinde yaşadığımız kent kime veya kimlere ait? Yol kenarlarına dizili billboardlardan veya her gün TV'lerden bize mesaj gönderen belediye yönetimlerine veya merkezi idareye mi?

Kentsel dönüşümle birlikte göğe yükselen o tabutlukları çizen mimarlık ofislerine veya bu projeleri yapan inşaat şirketlerine mi?

Yoksa dolmuşta, otobüste, metroda işine veya evine ulaşmaya çalışanlara mı, güneşin görünmesiyle yol kenarlarına mangal kurup piknik yapanlara mı, parkları olmayan çocuklara mı, yaşlılara mı, gençlere mi, kadınlara mı, engellilere mi, kime ait?

Jean-Jacques Rousseau, "yapılar bir kent doğururlar, ama bir siteyi yapan yurttaşlardır," diyerek kenti binaların toplulaşmasından da öte içinde yaşayanların kuruculuğuna bağlamıştır. Benzer şekilde, Kürşat Bumin de kentin kime ait olduğu meselesine şöyle açıklık getiriyor: "Kent, sosyolojiden ekonomiye, savaş sanatından mimariye birçok disiplinin ortak konusudur. Fakat kent bütün bu disiplinlerden önce orada yaşayanların, kentlilerin asıl konusudur. Kenti kurmak, düzenlemek, yenilemek, değişik alanların uzmanlarından önce onların işidir."¹⁷

Farklı disiplinler kentleri anlamaya ve yorumlamaya dönük özgün bakış açıları sunsalar da, kentler her şeyden önce o kentin havasını soluyan, kahrını çeken, yaşama sevinci ve umuduyla her

17 Kürşat Bumin, *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990, s. 18.

Kentin öznesidir kentte yaşayan, kent sakini adına yapıldığı iddia edilen kent aslında zaten onundur

gün yeniden kente uyananlara aittir. Mimari çizimlere indirgenen, beton ve demirle yoğunlaştırılan, estetik düzenlemelerle markalaştırılıp satılmaya çalışılan kent, sadece sakinlerindir. Kentin öznesidir kentte yaşayan, kent sakini adına yapıldığı iddia edilen kent aslında zaten onundur.

III. Napolyon döneminde 16 yıl Paris Valiliği yapan Haussmann, "Paris, diğer kentler gibi seçimle gelen belediye meclislerine teslim edilemez," anlayışını terse çevirerek, kent yönetimlerinin seçimle gelen elitler ve onların bürokratlarından kurtarılması gerektiğini savunur. Günümüz gerçekliğinde yöneticilere ve bürokrasiye bırakılmayacak derecede karmaşıklaşan kent, asıl sahipleri olan mahalle ve ilçe sakinlerine geri verilmeli, kent yönetiminde kentte yaşayanların tartışmalarıyla ve onların yol göstericiliğiyle şekillenen inisiyatiflerin söz ve karar hakkı olmalıdır.

Kentler, mahallesinde sağlık ocağına, parka, kreşe, okula ihtiyacı olan mahalle sakinlerine, evinde yalnız yaşayıp TV'yi kendine arkadaş edinmek zorunda kalan yaşlılara, bir salıncak iki kaydırağı park zannedip heyecanlanan çocuklara, evden lütfedip dışarı çıkarılan engellilere, iş-ev sarmalında çalışmayı yaşamın esası zannedip sinema ve tiyatroyu hak yerine bonus görenlere, sonsuz bir yaratıcılık enerjisiyle dolu oldukları halde yaratıcılıklarını yaşama

aktaramayan gençlere ve kadınlara... uzun lafın kısası kentte soluk alıp veren kent vatandaşlarına aittir kent. İnsanlığa var olduğundan beri yol arkadaşlığı yapan kedileri ve köpekleri, yaşamı her gün yeniden biçimlendirmek için sudan ve güneşten başka bir şey istemeyen çiçekleri de unutmadan...

Yetti Gari: Kent Hakkı

Yetti gari, itiraz ediyorum!

Kentlerin mimari ve sosyolojik bir kümelenme olarak ortaya çıktıkları ilk çağlardan günümüze, kent bileşenlerinin varlıkları ve istemleri, kent yönetimine ilişkin söz ve kararları da farklılıklar göstermiştir. Kent Hakkı, kentlerin üretim ve dağıtımını elde tutup kent toplumunu yönetmek üzere kurulan kentsel iktidara ve onun bürokratik aygıtlarına karşı, günlük yaşamın çilesini çekenlerin, otobüs ve metroyla seyahat edenlerin, iş-ev sarmalında sıkışıp kalanların **itiraz hareketidir**. Yaşadığımız mekânları her gün yeniden yapılandırmak, her alanı rant esaslı projelerle bezemek isteyenler ile günlük yaşamlarında özgürce nefes alıp vermeyi, hayallerinin önünün kapatılmasına engel olmayı isteyenlerin tam ortasından geçer **kent hakkı**. Fransız Devrimi'nin bireyi devletten korumaya dönük kişisel hakları ve özgürlükleri taçlandıran İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden bu yana gelişen, Ekim Devrimi'nin etkisi altında sosyal haklar çerçevesine kavuşan kentli dayanışmasının adıdır kent hakkı. Bu hak "asıl olarak sokaklardan, mahallelerden ezilen insanların naçar zamanlarından yükselen yardım ve destek çığlığından"¹⁸ doğmuştur. Kent hakkı "şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etmek hakkıdır. Dahası bireysel değil kolektif bir haktır, çünkü şehri yeniden icat etmek kaçınılmaz olarak kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün uygulanmasına bağlıdır."¹⁹ En çok mahalleliyi ilgilendiren kent, rant esaslı mimarlık ofislerinin, müteahhitlerin, belediye plan-proje ve imar departmanlarının mutlak iktidarına bırakılmayacak kadar ortak bir meselemizdir. Yeni bir kentsel projeye

18 Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*, İstanbul: Metis Yayınları, s. 33.

19 Harvey, a.g.e. s. 44.

uyandırdığımız her gün, yaşam alanlarımızın içerisinde yaşayan bizlere sorulmadan tasarlanması ve biçimlendirilmesi, modernleşmenin bir gereği gibi sunuluyor. Oysa her modernleşme adımı, sıkışan kent - büzüşen yurttan başka bir sonuç vermiyor.

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında kabul ettiği **Avrupa Kentsel Şartı**, kent haklarının nasıl tanımlanacağına ilişkin bir başlangıç çerçevesi sunmuştur. Peki nedir bu çerçeve?

Avrupa Kentsel Şartı İlkeleri Ana Başlıkları

"Avrupa Kentsel Şartı",²⁰ Avrupa Konseyi üyesi tüm ülkeler tarafından "Ortak Kent Politikası" olarak benimsenmesiyle birlikte, ulusal dillere çevrilip yayımlanan bir rehber programdır. Bu "Şart", özellikle bunalımda olan kentlere bir çıkış yolu gösteren bir ilkeler bütünüdür.²¹ Aktif yurttaş katılımını eksen alan bu ilkeler, yalnızca bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını değil, insanın sosyal birey olarak özgürce gelişiminin sağlanmasını gözetmektedir.

Nedir bu ilkeler? Doğrudan rapordan aktaralım:

Ulaşım ve Dolaşım:

- Özellikle özel araçlarla, seyahat hacminin azaltılması gerekliliği,
- Dolaşım, yaşanabilir bir kent oluşturmaya yönelik bir biçimde düzenlenmeli ve çeşitli ulaşım alternatiflerine izin vermeli,
- Sokağın sosyal bir arena olarak algılanması,
- Sürekli bir eğitim ve öğretim çabası gerekliliği.

Kentlerde Çevre ve Doğa:

- Yerel yönetimlerin, doğal ve enerji kaynaklarını, uygun ve akılcı bir biçimde, yönetme ve idareli kullanma sorumluluğu,
- Yerel yönetimlerin kirliliğe karşı politikalar uygulaması,
- Yerel yönetimlerin doğayı ve yeşil alanları koruma yükümlülüğü,

- Doğayı korumanın toplumsal gururu ve bağlılığı geliştiren bir faktör olması.

Kentlerin Fiziksel Formları:

- Kent merkezlerinin Avrupa'nın kültür ve tarihi mirasının önemli sembolleri olarak koruma altına alınması,
- Kentlerde açık alanların oluşturulması ve yönetiminin kentsel gelişmenin vazgeçilmez bir parçası olması,
- Mimari yaratıcılık ve imarın, kentsel görünümün kalitesindeki önemli rolü,
- Tüm insanların sağlıklı, yerleşik, güzel ve özendirici bir çevrede yaşama hakkı,
- Bir kentin canlılığının, dengeli meskun alanların oluşturulması ve merkezdeki konut dokusunun korunmasıyla sağlanması.

Kentsel Tarihi Mimari Miras:

- Kentsel korumada hassas bir yasal çerçevenin gerekliliği,
- Kentsel mirasın korunması için bilgilendirme politikalarının gerekliliği,
- Yeterli ve yeni finans mekanizmaları ve ortaklıkların gerekliliği,
- Eski el sanatları ve yapı tekniklerinin yaşatılması ve canlandırılmasının gerekliliği,
- Tarihi kentsel dokunun; planlamaya temel veri biçiminde katılarak, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi,
- Ekonomik kalkınmanın, kentsel mirasın korunmasıyla canlandırılması.

Kent hakkı şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etmeye dönük kolektif bir haktır

²⁰ Avrupa Kentsel Şartı. (1996). çev. Zerrin Yener ve Kumru Arapkirlioğlu, Ankara: T.C. İç İşleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.

²¹ Acar, İ. H. (2004). *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri*, sayı 429/1, s. 18.

Konut:

- Konutta bireyin mahremiyetinin olması,
- Her insan ve ailenin; güvenli, sağlam bir konut edinme hakkı,
- Yerel yönetimlerin, konutta seçenek, çeşitlilik ve ulaşılabilirliği arttırması,
- Sosyal ve ekonomik olanakları kısıtlı olan kişi ve ailelerin haklarının, yalnızca Pazar mekanizması koşullarına terk edilmemesi,
- Yerel yönetimler tarafından, ev sahibi olabilme ve kullanım süresi güvencesinin sağlanması,
- Eskimiş konut dokusunun yenilenmesinin bedelinin burada oturan, sosyoekonomik seviyesi düşük gruplara yüklenmemesi.

Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi:

- Net bir güvenlik ve suç önleme politikasının, alınacak önlemlere, kanuni yaptırımlara ve müşterek desteğe dayandırılması,
- Yerel güvenlik politikasının; güncelleştirilmiş, kapsamlı istatistik ve bilgilere dayandırılması,
- Suçun önlenmesinin toplumun tüm üyelerini ilgilendirmesi,
- Etkili bir kent güvenlik politikası için; emniyet güçleri ve yerel halkın yardımlaşması,
- Uyuşturucu karşıtı yerel politikanın oluşturulması ve uygulanması,
- Suçların tekrarını önleyici programlar ve hapis cezaları yerine alternatif çözümler üretilmesi,
- Yerel güvenlik politikasının temel unsuru olarak mağdurların kollarlanması,
- Suçların önlenmesine öncelik verilmesi ve buna bağlı mali kaynakların yaratılması.

Kentlerdeki Özürlü ve Sosyoekonomik Bakımdan Engelliler:

- Kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması,
- Özürlü ve hareket kısıtlılığına sahip kişilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması,

- Özürlüler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliği ve dayanışması,
- Evler ve işyerlerinin engellilere uyarlanabilir biçimde tasarlanması,
- Seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması.

Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme:

- Tüm kent sakinlerinin, eğlence, dinlenme ve spor faaliyetlerinde yer alma hakkı,
- Spor alanlarının sağlıklı ve güvenli olarak tasarlanması,
- Her kent sakininin kişisel potansiyelleri doğrultusunda istediği sporu yapma hakkı.

Yerleşimlerde Kültür:

- Tüm kent sakinlerinin kültürel faaliyetlerden yararlanma hakkı,
- Yerleşimlerin kültürel oluşumunun, ekonomik ve sosyal gelişmeye katkısı,

- Güçlü bir bağ olarak, farklı milliyet, bölge ve ülke halkları arasındaki kültürel alışveriş,
- Kültürel gelişim ve gerçek bir kültürel demokrasi için; yerel yönetimlerin, toplum birimlerinin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün artan dayanışmasının gereksinimi,
- Kültürel çoğulculuğun (çeşitlilik), yenilikleri ve yenilikçi denemeleri öngörmesi,
- Yerel yönetimlerce dengeli biçimde tesis edilmiş kültürel turizmin, toplum üzerindeki olumlu etkisi.

Yerleşimlerde Kültürlerarası Kaynaşma:

- Kent politikalarının temel unsuru olarak ayrımcılık karşıtlığı,
- Yerel yönetimlerce göçmenlerin, yerel politik yaşama etkin katılımının sağlanması,
- Kentlerde uygulanan kültür ve eğitim politikalarının ayrımcı olmaması,
- Yerel yönetimlerin, iş olanaklarından eşit faydalanmayı sağlaması,
- Göçmen topluluklarının, sosyal ve fiziki çevresiyle bütünleşmesi anlamında, kültürlerarası kaynaşma.

Kentlerde Sağlık:

- Kentsel çevrenin tüm kentlilere iyi sağlık koşullarını sağlaması,
- İyi sağlık koşullarının temini için; kişilerin temel ihtiyaç maddelerinin güvenilir ve sağlıklı biçimde sunumu,
- Yerel yönetimlerin; toplum kaynaklı sağlık girişimlerini ve katılımları teşvik etmesi,
- Kent sağlığı uluslararası bir önem de taşıdığından, yerel girişimlerin uluslararası programlarla ortak yürütülmesinin öngörülmesi.

Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması:

- Yerel politik yaşama halkın katılımını temin için; halk temsilcilerini, özgür ve demokratik olarak seçebilme hakkı,
- Yerel politik yaşamda etkin bir katılım için; halkın yerel, politik ve idari yapılarda belirleyici olması gereği,
- Toplum geleceğini etkileyecek her tür önemli projede halka danışma gereği,
- Kent yönetimi ve planlamasının; kent karakteri ve özel niteliklerine ilişkin yeterli bilgiye dayandırılması,
- Yerel politik kararların; uzmanlardan oluşacak ekiplerce gerçekleştirilecek kentsel ve bölgesel planlara dayandırılması,
- Karar verme sürecinin sonucunda ortaya çıkan politik tercihlerin anlaşılabilirliği ve hayatiyeti,
- Gençlerin toplum yaşamına katılımının yerel yönetimlerce sağlanması.

Kentlerde Ekonomik Kalkınma:

- Yerel yönetimlerin, kendi yörelerinin ekonomik kalkınmasını temini,
- Sosyal ve ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bütünlüğü,
- Bölge ve yakın çevresinin sosyal ve ekonomik bir parçası olarak kent,
- Üretim, destek ve gelişimi teşvik edecek yeterli altyapının mevcudiyetiyle sağlanacak ekonomik büyüme ve kalkınma,

İdeal kent gerçekliği, binaları değil içinde yaşayan kentlileri esas alarak oluşturulmalıdır

• Kent ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için önemli bir bileşken olan, kamu-özel sektör işbirliği

Türkiye'nin 21 Kasım 1988 tarihinde imzaladığı Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı 1 Nisan 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak Türkiye bu şartla ilgili bazı çekinceler ortaya koymuştur. Şart'a ilişkin bilgi notunda, çekince belirtilen konular şöyle sıralanmaktadır:

• Yerel yönetimlere, kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren konularla ilgili planlama ve karar alma süreçleri içinde, olabildiği ölçüde, uygun bir zamanda ve biçimde danışılması konusu ile ilgili Şartın 4. Maddesinin 6.fıkrası.

- Yerel yönetimlerin yönetsel örgüt yapılarının kendilerince belirlenmesi ile ilgili 6. Maddenin, 1. Fıkrası.
- Seçimle gelinen görev yerlerinde bulunanların görevleriyle bağdaşmayacak işlev ve etkinliklerin yasayla ve temel tüzük ilkelerine göre belirlenmesi konusu ile ilgili 7. Maddenin 3. Fıkrası.
- Yönetsel denetime ancak yönetsel denetimle korunmak istenen yararlar ile orantılı olması durumunda izin verilmesi durumu ile ilgili 8. Maddenin, 3.Fıkrası.
- Yerel yönetimlere kaynak sağlanmasında, hizmet maliyetindeki artışların olabildiğince hesaba katılması konusu ile ilgili 9. Maddenin, 4. Fıkrası.
- Dağıtılan kaynakların yerel yönetimlere verilmesinin nasıl ya-

pılacağı konusunda kendilerine uygun biçimde danışılması ile ilgili 9.maddenin, 6. Fıkrası.

- Yapılacak mali yardımların, yerel yönetimlerin kendi politikalarını uygulama konusundaki temel özgürlüklerin ortadan kaldırılmamasına yönelik 9. maddesinin, 7. Fıkrası.
- Yerel yönetimlere, ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için derneklere üye olma ve uluslararası birliklere katılma hakkının tanınması ile ilgili 10. Maddesinin, 2. Fıkrası.
- Yerel yönetimlere, başka ülkelerdeki yerel yönetimlerle işbirliği yapma hakkının tanınması konusu ile ilgili 10. Maddesinin, 3. Fıkrası.
- Yerel yönetimlerin, kendilerine iç tüzük de tanınmış olan yetkileri serbestçe kullanabilmeleri ve özerk yerinden yönetim ilkesini koruyabilmeleri için yargı yollarına başvuru hakkının tanınması ile ilgili 11. Maddesi.²²

Peki, sıralanan bu çekincelerin esası nedir? Açıkça görüldüğü üzere, merkezi yönetimden taviz vermemek adına, yerel yönetim olarak belediyelerin Ankara'nın kontrolünden çıkma kaygısı tüm bu çekincelerin ortak temelini oluşturmaktadır (Bkz. EK 3).

Avrupa Kentsel Şartı II - Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında kabul ettiği **Avrupa Kentsel Şartı**, kent sorunlarında yaşanan değişim ve gelişmeler ışığında yeniden gözden geçirilmiştir. Mahmut Güler, kentsel hakları ele aldığı bir makalesinde, yapılan değişiklikleri şöyle sıralamaktadır:

Avrupa Konseyi 27 - 29 Mayıs 2008 tarihinde 15. Genel Oturumunda aldığı 269 sayılı kararla, Avrupa Kentsel Şartı 2'yi kabul etmiştir. Avrupa Kentsel Şartı 2 ile getirilen değişikliklerin, kentlerin ve kasabaların çağdaş kentsel sorunlarla baş etmesini olanaklı kılacak ortak ilkeler ve kavramlar bütünü olduğu dile getirilmiştir.

22 https://www.ab.gov.tr/files/haberler/2011/yerel_yonetimler_ozerklik_sarti.pdf

Avrupa Kentsel Şartı 2 - Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto olarak ilan edilmiştir.

Bu manifestonun giriş kısmında Avrupa Kentsel Şartı'nda neden değişiklik yapılması gerektiği belirtilmiştir. Küreselleşmenin Avrupa kentleri ve kasabaları üzerindeki etkisi, kentlerde artan sosyal eşitsizlik, çevre kirliliği, göç, nüfus ve benzeri sebepler üzerinden anlatılmıştır. Kentsel haklar konusunda günümüze kadar yaşanan gelişmeleri Kongre'nin izlediği ve Kentsel Şartı 2'nin bu çerçevede oluşturduğu belirtilmektedir. Avrupa Kentsel Şartı 2'nin temel ilkeleri: "Avrupa Kent Müktesebatı ve Yeni Bir Kentlilik Olasılığı, Kentliler Olarak Kent ve Kasabalar, Bilgi Temelli Kentler ve Kasabalar" olarak belirlenmiştir.

Kentsel Şartı 2'de temel kentsel hizmetlerin toplumun dışlanmış kesimleri dahil, herkesçe paylaşılması istenmektedir. Bu kentsel hakların gelişmesi, daha yaşanabilir kentlerin yaratılması açısından önemli bir taleptir. Bununla birlikte Kentsel Şartı 2, yeni liberal öğretinin yönetsel, siyasal alanda talep ettiği değişikliklerin kentsel düzeye yansması olarak düşünülmelidir. Örneğin Şart'ta yer alan, "Avrupa değerlerini esas alarak, kamu politikalarında etik yönetim, sürdürülebilir kalkınma" gibi talepler, yeni liberal devlet modelinin uygulamaları ile örtüşmektedir. Nitekim "Avrupa değerlerini esas alan" demekle, Avrupa dışı değerleri dışlayıcı bir yaklaşımın kabul edildiği de söylenebilir.²³

Yukarıda söylenenler, 2012'de baş gösteren Suriye İç Savaşı yüzünden ülkemize göç eden yaklaşık dört milyon Suriyelinin durumuna yaklaşırken neyi önemsememiz gerektiği konusunda bir uyarı işlevi de görüyor. Bu insanların gerek çadır kentlerde gerekse metropol kentlerimizde yaşadıkları dram, göç ve mülteciliğin yol açtığı uyum sorunlarına öncelikle mülteciler açısından bakmamız gerektiğini bize bir kez daha hatırlatıyor. Eğer bu sorun üzerine düşünmeye, savaş gibi can güvenliğini ortadan kaldıran bir nedenle göç etmiş bu insanların kentlerimizde nasıl bir yeri olmalı sorusundan

23 Güler, M. (2012). "Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66-1, s. 63.

**Mekândan bağımsız olarak,
itirazın kendisi daima bir
kamusal alan oluşturur**

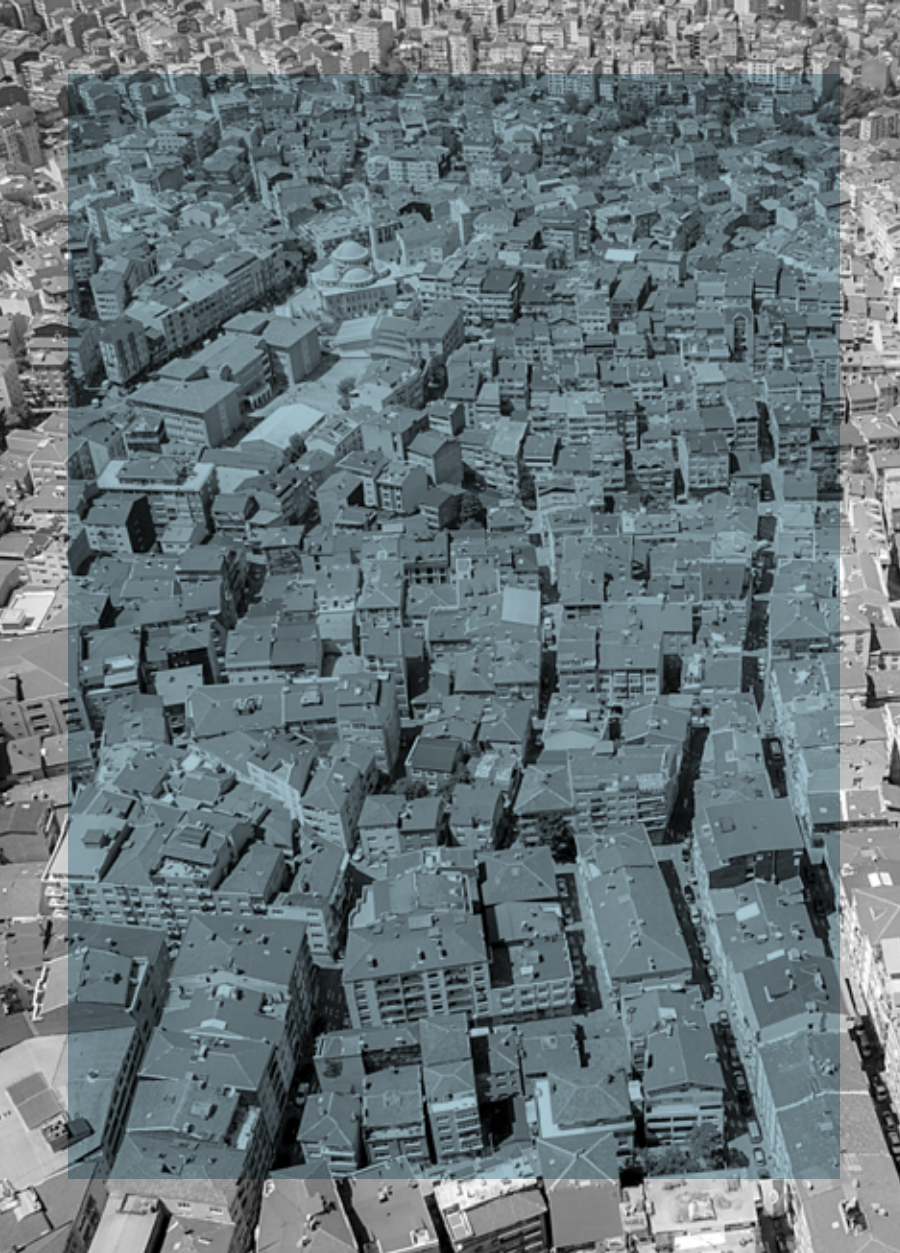
başlarsak, entegrasyonun tartışılmasına da katkı sunabilir, dışlanarak ötekileştirilen Suriyelilerin gelmek zorunda kaldıkları bu kentlerde kentli haklarına sahip olduklarına da dikkat çekebiliriz.

Kent Hakları Nelerdir?

Kimi yönleri eleştiriye hâlâ açık olmakla birlikte, Avrupa Kentsel Şartı'nın kentte yaşayanların kent haklarını güvence altına alacak bir kent anayasası önermesi son derece önemlidir:

Yukarıdaki ilkelerle tanımlanmaya çalışılan kent, yerel yöneticilerin elinde olması gereken kent anayasasının temel ilkeleridir. Kentsel Şartlar Bildirisi belki de gelecekte olması gereken ideal kenti tanımlarken kentlerin içerisinde yaşayanlar açısından da anlamını belirlemektedir. Bu nedenle, Kentsel Şartlar İlkelerine "kentsel haklar" olarak da bakmak mümkündür. Sonuçta, sınırları demeyelim ama ufku çizilmeye çalışılan ideal kent gerçekliği, binalar için değil içinde yaşayan kentliler için ele alınmaktadır. Bu nedenle Kentsel Şartlar İlkeleri, dayanışma hakları olarak kentli haklarının da bugününe ve geleceğine işaret etmektedir.²⁴

24 Orhan, G. (2014). *DOKUN Yerel Yönetimler Halkla İlişkiler ve İletişim El Kitabı*, İstanbul: Ceren Tanıtım, s. 27.

Bu hakları sıralayacak olursak:

- İnsan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirmeye açık, bireylerine refahını ve kişiliğini geliştirme güdüsü ve fırsatı sağlayan bir kentsel ortamda yaşama hakkı.
- Saldırılara ve suça karşı korunmuş güvenli bir kentte yaşama hakkı.
- Hava, su, gürültü vb. kirlenmelere konu olmayan, ekolojik dengelere duyarlı bir kentsel çevrede yaşama hakkı.
- Kentte yaşayanların kendi ekonomik ve toplumsal girişimlerini geliştirebilmek için gerekli altyapılara sahip olmayı isteme hakkı.
- Kentte yaşayanların yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlerden seçme olanağına sahip olma hakkı.
- Kente uygun yeterli çalışma olanaklarına ve güvencesine sahip olma ve kentin ekonomik gelişmesinden pay alabilme hakkı.
- Çoğulcu bir kentli kültürü edinebilme fırsatlarına sahip olabileme hakkı. Kültürel farklılıkları dolayısıyla kimsenin iş yaşamında ve toplumsal yaşamda dışlanmadığı, ikincil konuma itilmediği, çokkültürlü bir bütünleşmesi olan bir kentte yaşama hakkı.
- Oturduğu yere bağlılık duyabileceği, ona anlam yükleyebileceği, kimliği olan bir kentte yaşama hakkı.
- Tarihsel mirasın ve geçmişle sembolik bağların korunduğu, nitelikli uyumlu mimarlık değerlerinin bulunduğu ve bunlara yenilerinin eklenebildiği bir kentsel çevrede yaşama hakkı.
- Yeterli çeşitlilikte konutun üretilmekte olduğu bir sistemin sağladığı konut stoku içinden, kentte yaşayanların ödeme koşullarına uygun, sağlıklı, özel yaşamın gizliliğine olanak veren, dinlendirici, güvenceli konut edinebilme ya da kiralayabilme hakkı.
- Konut alanları, çalışma alanları, dinlenme ve eğlenme ile ulaşım kullanışları arasında, birbirini rahatsız etmeyen, an-

cak gereksiz ulaşım talepleri yaratmayan, uyumlu bir arazi kullanımını dengesine sahip, insanların birbiriyle ilişki kurma fırsatlarını çoğaltan bir kentte yaşama hakkı.

- *Kentlilere, özürllü de dahil olmak üzere kentteki değişik gelir gruplarına kentin her noktasına, çok zaman harcamadan, belli bir konfor düzeyinde seyahat ederek ulaşmasına olanak veren yol ve ulaşım sistemine sahip olma hakkı.*
- *İnsanların kendilerini yeniden üretebilme olanaklarını güvence altına alan, koruyucu sağlık önlemlerinin gerçekleştirildiği tedavi edici sağlık tesislerine kolayca ulaşılabilen, bu bağlamda sağlıklı içme suyu ve kanalizasyon sistemlerine sahip, yeterli güneş ışığı alan, yeşil alanlara sahip bir kentte yaşama hakkı.*
- *Dünyanın gelişmiş bilgi ve hünelerlerini elde etme olanağı sağlayan, eğitim ve kendini yetiştirme olanakları veren, bu olanakları sürekli olarak geliştiren bir kentte yaşama hakkı.*
- *Kentte yaşayanların, yaş, yetenek ya da gelir ayrımı olmadan yeterli çeşitlilikte spor yapma ve boş zamanları değerlendirme olanaklarından yararlanma hakkı.*
- *Kentlerde yaşayanların, kentlerdeki hizmetlerin görülmesini sağlayacak yerel yönetimlere seçme ve seçilme, kararlarına katılma ve yönetim üzerinde sürekli bir demokratik denetimde bulunma hakları ve kentsel çevrenin ve hizmetlerin geliştirilmesine olanak verecek biçimde kendisini vergilendirme hakkı.²⁵*

Nedir bu hakların özü? Kentte yaşayanların, var olmalarının önünde bir engel ve aralarında bir hiyerarşi olmadan, nefes almanın ötesinde kişisel, sosyal, kültürel, estetik gelişimlerini, başkalarının yaşam ve gelişim alanını ihlal etmeden özgürce sürdürebilme olanaklarına sahip olmasıdır. "Başkaları" da olduğu için, kent hakkı bireysel değil toplumsaldır. Bu kolektif hak için verilecek

25 Tekeli, a.g.e.

Kamuoyu, bireylerin toplamı olan statik bir toplum değil, duyan-gören, fikrini söyleyen, davranış sergileyen, kısacası yaşayan bir topluluktur

mücadeleyi ise Lefebvre şöyle tanımlamaktadır: "İtiraz, asla parti politikası anlamında siyaset değildir; gündelik yaşamın yeniden keşfedilmesini ve hazzın, şiirin, mutluluğun, sanatın, hayal gücünün, aşkın ve bizzat devrimin praksisinin yeniden tanımlanmasını amaçlamaktadır."²⁶

Kamuoyu, Kamusal Alan ve Kent Hakkı

Kent hakkı olgusu üzerine düşünürken, bu hakkın gerçekleşme alanı olan kamusal alandan ne anladığımızı açıklığa kavuşturmak da önemli. Nedir kamusal alan? Meral Özbek'in de hatırlattığı gibi, " ...gündelik konuşmada 'kamu' dendiğinde hemen devlet gelir aklımıza; devlet idaresi, organları, kuruluşları, görevlileri ya da etkinlikleri gibi şeyleri, devlete ait ya da devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alanı kastederiz."²⁷ Belediye, valilik, kaymakamlık, il özel idaresi, kaymakamlık, Maliye Bakanlığı, bunların hepsi kamuyu oluşturur. Bu yüzden kamu hizmeti dendiğinde, genellikle devletin yönetim örgütlenmesinin yönetilenlere yukarıdan aşağı götürdüğü tek taraflı hizmet anlaşılır. Hizmeti alansa **kamuoyudur**. Ama bu kamuoyunun nasıl bir niteliği olduğu üzerinde özellikle durmak gerekir. Kamuoyu, tek tek bireylerin toplamı olan statik

26 Lefebvre, a.g.e.

27 Özbek, M. (2015). *Kamusal Alan*, 3. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları, s. 33.

bir toplum değil, siyaset, ekonomi, çevre, kültür, sanat, spor ve modayla etkileşim halindeki, duyan-gören, fikrini söyleyen, davranış sergileyen, kısacası yaşayan bir topluluktur. Canlı bir organizma olan kamuoyu da, her sabah kentle birlikte uyanır, kentten beslenir, kentle uykuya dalar. Uykuda olmadığı saatlerde siyasetçilerin, yöneticilerin, ulusal ve uluslararası şirketlerin, TV ve gazetelerin, modacıların, kozmetikçilerin, bilcümle pazarlamacıların orasından burasından çekiştirip etkilemeye çalıştıkları, dilsiz gibi görünen -veya öyle varsayılan- canlı bir organizma.

Jürgen Habermas da kamusal alanı ve kamuoyunu tanımlarken ikisi arasındaki kopmaz bağa işaret ediyor:

'Kamusal alan' ile ... her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gözde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur... Yurttaşlar, ancak, genel yarar ilişkili meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar.²⁸

Tam da bu sebeple kamusal alan daima ikili bir anlama sahiptir:

Birinci yönüyle mekânsal (B.Ç.) bir kavram: toplumsal yaşamımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakeredildiği toplumsal alanları (kamusal mekânları), ikinci yönüyle kavram normatif (B.Ç.) bir ilkeyi bir ideali belirtiyor... ortak, aleni, açık ve eleştirel olan anlamına geliyor.²⁹

Kent Hakkı tam da bu toplumsal alanlarda (kamusal mekânlarda) kolektif olanın itirazının ve önerisinin bir ifadesidir. İşte bu

28 Habermas'tan aktaran M. Özbek, a.g.e., s. 95.

29 Aktaran M. Özbek, a.g.e. s. 42.

yüzden kamusal alan, meydan düzenlemesine itiraz eden Taksim Gezi Parkı'dır; yerleşik sakinleri Romanların sürüldüğü Sulukule'dir; Artvin'de doğa katliamına itiraz eden Cerattepe'dir; Diyarbakır-Sur'da geleneksel yapıları koruyacağım derken yok eden tek tip mimariye itirazın adıdır. İnternet üzerinden düzenlenen imza kampanyasıdır, barış için imza atan akademisyenlerin bildirisidir. Mekândan bağımsız olarak, itirazın kendisi daima bir kamusal alan oluşturur. Bu itirazın öznesi, kentin gündelik yaşamının varoluş ve gelişme haklarının gaspına karşı çıkan herkes, ulaşım çilesi çeken gençler, otobüste tacize uğrayan kadınlar, plazalara sıkışan beyaz yakalılar, barış isteyen akademisyenler, öğrenciler, evleri kentsel dönüşüm tehdidi altında bulunanlar, nesnesi ise kentsel toplumsal yaşamın her gün yeniden başladığı sokaklardır.

Sandıktan çıkan yönetim biçimlerinin temsildeki yetersizliği, yetki verilenlerin günlük yaşamın sorunlarını çözmekteki aymazlıkları, toplumsal yaşamın hak arayıcılarını sokakta bir araya getiriyor. Sandıkta ifadesini bulamayan hak arayışları, bütün dünya metropollerinden adalet çılgılığı olup yükseliyor.

2. BÖLÜM

İTİRAZIN TARİHİ VE YERİNDEN YÖNETİM DENEYİMLERİ

“Katılım” ve “birlikte yönetim” ilkelerinin yol göstericiliğinde yeni bir yerel yönetim anlayışının nasıl mümkün olabileceği üzerine düşünürken, aşağıdan yukarıya örgütlenmelerin tarihsel arka planına da bakmamız gerekir. Bugün mümkün olabilecekler, insanlık tarihinin içinden süzülüp bugüne ulaşan “mümkün”lerdir. “Kent hakkı” kavramının tarihsel gelişiminin izini sürerken, “her üretim biçiminin bir şehir tipi ‘ürettiği’, bunun da en soyut hukuki, politik, ideolojik toplumsal ilişkileri hissedilir hale getirerek, şehri ivedilikle, alan üzerinde görünebilir ve okunabilir biçimde izah ettiği”ni¹ unutmamamız gerekir. Bugün bildiğimiz anlamıyla kent hakkı, Antik Yunan’dan beri farklı coğrafyalarda gelişen itirazların tarih süzgecinden geçip modern kent bağlamında aldığı biçimi göstermektedir. Biz de, Atina Kent Devleti’nden Ortaçağ kasaba ve şehir devletlerine, günümüzün küçük-büyük şehirlerinden metropol ve eyaletlere kadar uzanan aşağıdaki örneklerle, itiraz etme, söz ve karar haklarını içeren kent hakkını hem tarihselliği hem de güncelliği içinde ortaya koymak istiyoruz.

1 Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*.

Kan bağına dayalı kabile örgütlenmesine son veren bu yeni yönetim modeli, yerleşilen yeri temel alan ve "deme" olarak adlandırılan mahalle örgütlenmesine dayanıyordu.² Bu mahalle örgütlenmesi aşağıdan yukarıya, 30 yaşını geçenlerden oluşan Beşyüzler Meclisi ve 20 yaşını geçen tüm yurttaşlardan oluşan Halk Meclisi ile devam ediyordu. Beşyüzler Meclisi daha çok bir yürütme organı iken Halk Meclisi yasama organı gibi çalışıyordu.³ Atina demokrasisi "halk, egemenlik hakkını temsilciler yolu ile değil, bizzat kendileri kullandığı için de, temsili bir demokrasi değil, doğrudan demokrasi niteliği taşıyordu."⁴

Toplumun bütün Atinalı yurttaşların katıldığı meclis tarafından yönetilmesi, sitenin yurttaşların sitesi olarak sayıldığını gösteriyordu. Öyle ki "kamu işlerinin yürütülmesinde uzmanlık tanınmıyor, her yurttaş hayatı boyunca toplumun yönetiminde muhakkak önemli bir görevi üstleniyordu. Kentin mührünü elinde bulunduran kimse her gün kura ile yeniden belirleniyordu."⁵

Atina sitesi, köleci toplum koşullarında ortaya çıkmış ve buna göre şekillenmiş olsa da, mahallelerden kent yönetimine uzanan, aşağıdan yukarıya örgütlenmenin bilinen en eski örneği olarak, demokratik değerlerin oluşumunu destekleyen kültürel bir altyapının gelişiminde çok önemli bir tarihsel uğraktır.

2. Ortaçağ Kent Devletleri ve Özerklik

11 ve 13. yüzyıllar arasında Avrupa'nın birçok bölgesinde, kendi kendini yöneten kentsel siyasal rejimlerin ortaya çıkışı, kent hakkının tarihi içinde anılmayı hak eden diğer bir önemli gelişmedir.⁶

2 Kışlalı, A. T. (1984). "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), s. 63-77.

3 Tanilli, S. (1999). *Uygarlık Tarihi*, 11. Baskı, İstanbul: Adam Yayınları, s. 34.

4 Tanilli, a.g.e.

5 Kürşat Bumin, *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990.

6 Zorzi, A. (2014) "Şehir Devletlerinin Ortaya Çıkışı ve Yayılması", Umberto Eco (yay. hz.), *Ortaçağ* 2. cilt, çev. Leyla Tonguç, İstanbul: Alfa Yayınları içinde, s.37.

Atina sitesi, mahallelerden kent yönetimine uzanan, aşağıdan yukarıya örgütlenmenin bilinen en eski örneğidir

Avrupa kentlerinin bu yüzyıllar arasında geçirdiği demografik, ekonomik ve toplumsal dönüşüm, özerklik amaçlı idari şekillerin doğuşuna yol açar. Bu kentsel toplumlar hak ve imtiyazlarını *communis*, yani ortak bir şekilde kullandıkları için, buna uygun olarak oluşturdukları yönetimlere de *communis* (kent devleti) adı verilir.⁷

Bu genel anlamda özerk ve katılımcı yönetim modeli, elbette doğduğu yere göre belli farklılıklar da gösterecektir. Örneğin, Orta-Kuzey İtalya'daki kent yönetimi ile Kuzey Avrupa'daki kent yönetimi birbirinden oldukça farklıdır:

İtalya'daki şehirlerin hemen hepsi Roma kökenliken, Kuzey Avrupa'dakiler daha yakın zamanlarda burjus (müshkem şehir), liman ve pazarların çevresinde gelişmiştir. Bu yerleşim yerlerinin sakinleri için kullanılan burgensis (burjuva, şehirli) terimi bu yerler için kullanılan kelime-den (burjus) kaynaklanır ve bu toplumları oluşturan tüccar ve zanaatkârlar için kullanılır.⁸

Kent devletlerinin Almanya'daki gelişimi ise, daha ziyade bu coğrafyanın parçalanmışlığı ve çeşitliliğinin bir yansımasıdır. Almanya'nın siyasal birliğini temsil eden Deutschland terimi ancak 1550'den itibaren kullanılmaya başlanır. Bir Alman devletinden

7 Zorzi, a.g.e. s. 37.

8 Zorzi, a.g.e. s. 38.

söz etmenin imkânsız olduğu dönemde, Avusturya, Bavyera, Württemberg, Palatinate, Hessen, Saksonya ve Brandenburg Almanya'yı oluşturan en büyük seküler prenslikler olarak öne çıkar. Bu yönetimlerin başındaki Alman prensleri, dükler, uç beyleri, kontlar-krallar tarafından değil, kendi kavimlerinin temsilcileri tarafından seçilirler.⁹

Avrupa'da kent devletleri 13. yüzyılın sonuna kadar yayılmaya devam edecektir. Atina demokrasisinin yok olmasından sonra, ulus devletin tarih sahnesine çıkmasından önce gelişen bu kent devletleri, tüm feodal niteliklerine rağmen, özerk siyasal sistemlerin özgün bir örneğini sunmuşlardır. Bu kent devletlerinin öncüleri "şehir devleti ideolojisi temelinde antik çağın düşünce geleneğini yeni siyasal deneyimlere uyarlayan seküler aydınlar, noterler ve özellikle hakimlerdir."¹⁰

Gelgelelim bu kent devletleri özerk oldukları kadar demokratik değildir. Kent halkının çok küçük bir kesimine siyasal katılım hakkı tanınmıştır. Bu kesimin nüfusa oranı yüzde 20'yi hiçbir zaman geçmemiştir. Kadınlar gibi işçiler, göçmenler ve servilerin de yönetimden tamamen dışlandığı bu rejimlerin "demokratik" olduğunu söylemek oldukça zordur.¹¹

Buna rağmen, neden bu ortaçağ kent devletleri üzerinde duruyoruz? Çünkü bir sonraki aşama olan ulus devlete geçilirken, yok olan yalnızca kent devletleri olmayacaktır. Bu kent devletleriyle birlikte, bunların oluşturduğu otonom yönetimler, bu yönetimlerin birikimleri de tarihin çöplüğüne atılmıştır. Kent devletlerinden ulus devlete geçiş, ilerlemeci bir bakış açısından hep olumlu bir tarihsel gelişme olarak görülmüştür. Oysa bu özerk yönetim becerilerinin sonraki döneme aktarılamadığını düşünürsek, bu gelişmenin aynı zamanda ciddi bir birikimin kaybolmasına yol açtığını da söyleyebiliriz. Peki bu birikimler ne zaman yeniden oluş-

maya başlamıştır? Hangi tarihsel deneyimler, kent devletlerine geri götürülebilecek olan bu özerklik geleneğini hem geri çağır- miş hem de demokrasiyle bütünleştirerek daha ileriye taşımıştır?

3. Paris Komünü

1871 Paris Komünü, Paris halkının Fransız hükümetine karşı, kent ölçeğinde kurduğu 72 günlük siyasal iktidarın adıdır. Ortaçağ Avrupa kent devletlerinin *communis* olarak adlandırması geleneğinin bir devamı olarak, o dönemin Fransa'sında belediye yönetimleri de komün olarak adlandırılıyordu. 1789 Fransız Devrimi'nin ateşiyle, Paris'te ilk komün deneyimi yaşanırken "Başkentteki Devrim'e eyaletlerdeki Devrim yanıt verir. Kentlerde bir belediye devrimi yaygınlaşmaktadır."¹² 1789 Fransız Devrimi'nden sonra, her kalkışmada belediye yönetimlerinin ele geçirilmesiyle Komün İdaresi deneyimlerinin oluşturulduğunu görürüz.

⁹ Giulio Sodano (2014) , Umberto Eco (yay. hz.), *Ortaçağ 2.* cilt, çev. Leyla Tonguç, İstanbul: Alfa Yayınları içinde, s. 76.

¹⁰ Zorzi, a.g.e., s. 125.

¹¹ Zorzi, a.g.e., s. 126.

¹² Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, s. 418.

**Paris Komünü'nde, özgürleşmiş
insan hayali ete kemiğe
bürünmüştü, sadece
72 günlüğüne bile olsa.**

Peki ama tüm bunlar arasında Paris Komünü'nün farkı nedir? En temel fark, aşağıdan yukarıya seçim ve örgütlenmedir.

Ayaklanan Paris halkı, yalnızca günlük ihtiyaçları karşılamaya dönük belediye hizmetlerini düzenlemeyi değil, mahallelerden başlayarak seçilmiş temsilcilerle, Paris'in siyasi, idari ve ekonomik hayatı üzerinde demokratik bir iktidar oluşturmak istiyordu. Ama bu iktidarda lider yoktu. Tüm görevliler seçimle işbaşına geliyor ve istendiği zaman geri çağrılıyordu. Komün Meclisi en üst karar organıydı. Meclisteki komisyonlar radikal kararlar alıyordu. Bakanlıklara, her birinin başında seçilmiş meclis üyesi bulunan on adet komisyon atanmıştı. Daha ne olsun! Bu elbette etkin ve yetkin (!) bürokrasinin de dizginlenmesi anlamına geliyordu.

Polis dağıtılmış, zorunlu askerlik kaldırılmıştı. Güvenlik halk milislerinden oluşmaktaydı. Komün okullardaki din eğitimine, devlet bütçesinden din adamlarına pay aktarılmasına son verdi. Memur maaşları işçi maaşlarıyla eşitlendi. Tiyatro salonları kooperatif eliyle işletildi. Operalar, tiyatrolar ve kütüphaneler bürokrasinin egemenliğinden kurtarılarak yeniden düzenlendi. Sansür

müzeyle kaldırıldı, bireysel yaratıcılığın önündeki engellerin kaldırılması hedeflendi.

Bütün bu çabalar, Antik Yunan'dan beri gerçekleştirilmek istenen özgür insan idealinin aslında yeniden kurgulanması anlamına geliyordu. Evet, sınıfsız ve kaynaşmış bir toplumu amaçlayan radikal müdahalelerdi tüm bunlar. Özgürleşmiş insan hayali ete kemiğe bürünmüştü, sadece 72 günlüğüne bile olsa.

Fazla geldi egemenlere, Paris Komünü. Olacak iş değildi bu yapılanlar. Hepsi derhal ortadan kaldırılmalıydı. Yoksa öğrenecekti insanlık, liderin olmadığı ve aşağıdan gelenlerin yukarıya çıkıp topluca yönettikleri bu idare biçimini. Buna engel olmak için, Fransız burjuvazisi Almanların desteğini arkasına alarak çok geçmeden Paris'e saldırır. Yıkar, yakar, katleder ve yok eder özgür irade savunucularını. Yenilir Paris halkı. Spartaküs ayaklanmasının iktidara doğru yürüyüşünden yüzlerce yıl sonra, onu 72 özgür günle taçlandıran Parisliler katledilir. Tarihin en korkunç katliamlarından birinin yaşandığı Paris mahallelerine, "özgür kent özgür insan" sloganı kanla yazılır.

Biter Paris Komünü, ama bugün bu satırlarda bile gıptayla anlatılacak bir gelenek inşa eder.

4. Sovyetler

Batı'da Paris Komünü, Doğu'da Sovyetler; biri kapitalizmin bir merkezinden, diğeri gelişmeye çalışan doğu despotizminin göbeğinden. İnsanlık ne tuhaf! Adalet ve özgürlük arayışı ne coğrafya ne milliyet ne de gelişmişlik tanıyor! Bir tarafta bürokrasisi, ordusu, askeri ve toplumsal yaşamdaki hegemonik yapılarıyla iktidarların muazzam gücü var. Diğer tarafta ise iş, ekmek, adalet, özgürlük diyen silahsız ve savunmasız insanların yalnızca birlikteliklerinden ve inançlarından aldıkları müthiş gücü ve dayanışması var.

Sovyetler, Rusya'da işçi, asker ve köylülerin aşağıdan yukarıya özyönetim örgütlenmesidir. 1905 Devrimi öncesinde lider olmadan kurulmuşlardır. Baştaki amaçları yönetmek değil de-

netlemektir, bu yüzden de çoğu zaman yalnızca tavsiyelerde bulunuyorlardı. Ama işler raydan çıktığında, Lenin Sovyetlere dönüp "artık siz yönetin," diyecektir. Sovyetler, mekânı olmayan, kamusal olarak ayak bastığı her yeri "ben varım," diyerek kendinin kılan kibar (!) örgütlenmelerdir. Ne Paris Komünü gibi silahları vardır, ne de Spartaküsler gibi arkalarından gelen yığınları. Bir tavsiye, iki tavsiye; ama görüyorlar ki sözleri boşa gidiyor, "kendimiz gelelim, biz yapalım," uyarıları da dikkate alınmayınca ayaklanıyorlar. Lenin bu sırada çıkıyor sahneye, "bütün iktidar Sovyetlere," diyor. Kendini doğrudan ifade eden bu lidersiz örgütlenmelerin fabrikalarda ve kentlerde kendini nasıl kabul ettirdiğini görüyor.

Peki ama bu örgütlenmelere olan ihtiyaç nereden doğdu? "Sovyet" de tıpkı komün gibi, toplumsal bunalımı kendi dünyalarından yola çıkıp, iktidara bir alternatif oluşturarak çözmek için kendiliğinden bir araya gelen yığınların özyönetim girişimidir. Rusya'da kapitalizmin gelişimi, başta Moskova ve St. Petersburg

olmak üzere, çeşitli kentlerde işçi sınıfı örgütlenmelerinin oluşumunu da beraberinde getirmiş, 1896'dan itibaren yaşanan grevler ilk işçi örgütlenmelerini doğurmuştur. İlki 1905 yılında tekstil işçilerinin merkezi olan İvanova-Voznesensk'te kurulan Sovyetler, daha önce oluşturulan işçi komitelerinin, zamanla kazandıkları dinamizm ve aktivizm sayesinde, ekonomik örgütlenmenin yanı sıra demokratik hak ve özgürlüklerin savunusunu da içeren yapılara dönüşmesiyle ortaya çıktı. Ardından bu özyönetim modeli, hızla Kostroma, Moskova ve

Sovyetler, toplumsal bunalımı çözmek için kendiliğinden bir araya gelen yığınların özyönetim girişimidir

St. Petersburg'a da yayıldı. Sovyetler, herhangi bir siyasal parti ya da örgütten bağımsız olarak, ekonomik haklarını savunmak ve grevler örgütlemek için bizzat işçiler tarafından kuruluyordu. Bu örgütlenmeler zamanla siyasal görevler de üstlenerek işçi parlamentoları hüviyeti kazandılar.¹³

Sovyet toplantılarının en çarpıcı yanı, doğrudan demokrasi-nin uygulanma biçimidir. Bu bakımdan "sıradan" bir işçi iradesini kolektif iradeye çeviren bir pratik olarak ortaya çıkan Sovyet, giderek devlet biçimine dönüşecektir.

5. İtalyan Kızıl Yılları

İtalya'da fabrika işgallerinin başlayıp hızla yaygınlaştığı 1919-1920 yılları, "İtalyan Kızıl Yılları" olarak anılır. Bu süreçte kurulan işçi konseyleri, Paris Komünü ve Sovyet deneyimlerinden sonra özyönetim mücadelesinin yeni uğrağıdır. Yine aşağıdan yukarıya örgütlenen bu lidersiz yapılar, yalnızca sendikal haklar değil yurttaşlık hakları için de mücadele eden, iktidar dışı örgütlenmelerdir. İktidara karşı, bir iktidar alternatifi olarak ortaya çıkarlar.¹⁴

Nasıl ki Paris Komünü'nün arkasında Fransa'da ortaya çıkıp tüm dünyayı sarsmış olan bir toplumsal mücadele tarihi yatıyorsa, nasıl ki Rusya'daki işçi sınıfının ilk kez 1905'te kurulan Sovyetlerden önce de bir mücadele tarihi varsa, İtalyan işçi konseylerinin yaratıldığı Kızıl Yıllar'dan önce de, başta Torino ve Milano'da olmak üzere, işçi sınıfının kitleleşerek başarıya ulaşan bir dizi genel grev deneyimi vardı. Bu mücadele tarihi Kızıl Yıllar'da yeni bir ivme kazanır. İlk kez Nisan 1919'da Gramsci, Tasca, Terracini ve Togliatti tarafından çıkarılan haftalık sosyalist kültür dergisi *Ordine Nuovo*, Sovyetlerin İtalya'daki karşılığı olan Fabrika Konseyleri'nin hem savunuculuğunu hem de entelektüel önderliğini üstlenir. Derginin Fabrika Konseyleri için yaptığı propagandanın olağanüstü ilgi görmesiyle, ülkedeki bütün fabrikalar işçilerin yönetimine girer. Mussolini'nin iktidara geldiği 1922 yılına kadar, bu

¹³ Anweiller, O. (1990). *Rusya'da Sovyetler*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 82.

¹⁴ Aktaran Torlak, S. (2014). *Mekân Meselesi*, İstanbul: Tekin Yayınları, s. 20.

konseyler hem fabrikaların hem de toplumsal örgütlenmelerin yönetiminde son derece etkindir.

6. Porto Alegre, Kent Hakkı ve Katılımcı Bütçe

Daha yakın tarihli deneyimlere doğru ilerleyecek olursak, Brezilya'nın güneyinde bulunan Porto Alegre, kendisi küçük ama katılımcı demokrasi deneyimi son derece büyük olan bir kenttir. 1988 yılındaki seçimleri İşçi Partisi'nin başını çektiği Halk Cephesi'nin kazanmasıyla birlikte, önce Brezilya'da, sonra dünyanın birçok kentinde benimsenecek olan yeni bir katılımcı uygulama başlatılır: katılımcı bütçe.¹⁵ Kent hakkına ve toplumcu belediyeciliğe yeni açılımlar getiren bu uygulama, tüm dünyada "başka bir belediyecilik mümkün" düşüncesinden yola çıkanlar için hem güçlü bir dayanak hem de zengin bir esin kaynağı haline gelir. Bu uygulamayı 4. bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız için, burada sadece sürecin nasıl başladığını aktarmakla yetinelim.

15 Sakinç, S. ve Bursalioğlu Aybarç, S. (Mayıs 2014). "Bütçelemede Demokratik Değişim: Katılımcı Bütçeleme", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, s. 1-10.

1964 yılında askeri darbeye iktidara gelen askeri cunta 1985 yılında yönetimi sivillere devreder. Yeni anayasanın kabul edildiği 1988 yılında yerel seçimler düzenlenir. Bu iki gelişme birlikte Brezilya'da katılımcı bütçe uygulamasına geçişin başlangıcını oluşturacaktır. Yeni anayasanın Brezilya'yı oluşturan 26 eyalete tanıdığı mali ve idari haklar, Brezilya İşçi Partisi'nin belediye kararlarının demokratikleştirilmesi ve belediyelerin halk konseyleriyle yönetilmesi gibi amaçlarını etkin bir şekilde savunabilmesine olanak tanır.

İşçi Partisi'nin halkın yerel yönetimlere katılımını sağlamak için yürüttüğü seçim kampanyası başarıya ulaşır ve seçim vaadini yerine getirmenin ilk adımı olarak Porto Alegre genelinde geniş çaplı mahalle toplantıları düzenlenir. Bu toplantılar demokratik katılımçılığa dair umutları yeniden yeşertir:

Mahalle dernekleri aracılığıyla gerçekleştirilen geniş katılımlı toplantılarda halk, on yıllardır talep ettikleri yatırımlar için karar alabiliyorlardı. Çeyrek asır süren cuntanın baskıcı siyasal sistemi ardından birdenbire filizlenen bu demokratik katılımcı anlayış, kısa sürede geniş kitleleri seferber etmeyi başardı.¹⁶

Bugün Brezilya'da 250'den fazla belediyede katılımcı bütçe uygulamasına geçilmiştir. Üstelik katılımcı bütçe, artık yalnızca Brezilya'da değil, diğer Latin Amerika ülkeleri (Uruguay, Peru, Arjantin, Meksika), Avrupa ülkeleri (Fransa, İsveç, Belçika, İtalya, İngiltere, Almanya) ve Kuzey Amerika ülkelerindeki (ABD, Kanada) pek çok kentte de uygulanmaktadır.

7. Hindistan-Kerala Deneyimi

Kerala, Hindistan'ın güneybatısında, 31 milyonluk nüfusun Hindu ve Müslümanlardan oluştuğu, yerel dil Malayalam'ın Hint-

16 Gret, M. ve Sintomer, Y. (2004). *Porto Alegre: Farklı Bir Demokrasi Umudu*, İstanbul: İthaki Yayınları.

çe ve İngilizceyle birlikte resmi dil olduğu, sosyalist geleneklerle yönetilen bir eyalet. Kerala modelinin önemi, kent hakkı ve aşağıdan yukarıya örgütlenme çerçevesinde, şimdiye kadar ele aldığımız kentlerden farklı olarak, katılımcı modelin eyalet olan, hatta ülke olarak da düşünebileceğimiz büyük nüfuslu geniş bir coğrafyada da uygulanabildiğini göstermesinde yatıyor. Bu bakımdan, kalkınma stratejisine halkın ve gönüllü yurttaş örgütlerinin daha geniş katılımını sağlamayı amaçlayan, 1987-1991 yılları arasında solcu Demokratik Cephe Yönetimi'nin yürüttüğü Yeni Demokratik İnisiyatifler Kampanyası çok önemli bir başarıdır.

İkincisi, Kerala'nın çektiği kaynak sıkıntısına rağmen yerel örgütlenme ve sosyal dayanışma yoluyla birçok sorununu çözebilmiş olması, onu serbest piyasa ekonomisinin dayattığı modele alternatif bir model haline de getirmektedir.

Kerala Eyaleti, üçüncü dünya halklarının endüstrileşme ve üst ölçekli ekonomik gelişme olmaksızın da kendi yaşamlarını daha iyiye götürebildiklerini göstermektedir. Kerala'nın plancıları ve köylüleri sürdürülebilir kalkınmanın koşullarının yaratılması için gerçek bir katılım, eşitlik, yeterli özgüven ve çevre duyarlılığını sağlama çabasıındalar. Yeni Demokratik İnisiyatifler (YDI) eğitimi güçlendirmek, enerji için orman kaynakları kullanımını azaltmak ve üretimin arttırılmasında kullanılacak köy kaynaklarını tanımlamak için yerel inisiyatifleri kullanma sözünü tuttu.¹⁷

8. Polonya -Sopot Kenti, Kent Hakkı ve Katılım

Sopot, Polonya'nın kuzeyinde, Baltık kıyısında 40 bin nüfuslu bir kasaba. 2011 yılında başlatılan Katılımcı Bütçe modeli, kenti sadece modelin uygulanmasına değil geliştirilmesine de kattığı için son derece ilginçtir. Kentin katılımının öncelendiği bu süreç bu amaca uygun olarak adım adım ilerlemiştir:

- 2011 yılının mayıs ayından kasım ayına kadar Sopot kenti sakinleri kentlerinin geleceği için proje tekliflerini sundular.
- Sopot kenti sakinlerini sürece daha iyi motive edebilmek için belediye web sitesinden, yerel gazetelerden, radyolardan ve belediye gazetesinden duyurular yapıldı.
- Katılımcı bütçe sürecinin nasıl yürütüleceğini açıklayan 18.000 broşür halka dağıtıldı.
- Broşürlere ek olarak reklam panolarında süreci tanıtan reklamlara yer verildi.
- Kent sakinlerinin proje tekliflerinde finansal ya da fiziki hiçbir sınırlama getirilmedi.
- Proje tekliflerinin içeriğinde ise altyapı ve yenilikçilikle ilgili olması şartı getirildi.
- Gelen 500 tekliften 200 tanesi incelenmeye değer bulundu, kentin dört seçim bölgesinden oluşturulan ve tamamıyla sivil toplum kuruluşlarından seçilen dokuz kişilik seçici kurul, 22 proje teklifini uygulamaya değer bulmuştur.

17 Franke, R.W. ve Chasin, B. H. (2004). "Kerala Eyaleti (Hindistan); Bir Sosyal Adalet Modeli", çev. Mustafa Oğuz Sinemilioğlu, *Planlama 3*.

- Söz konusu 22 proje teklifi, daha sonra iki kategoriye ayrılmış, projelerden 17 tanesi vatandaşın günlük yaşamını ilgilendiren ve yaşamı kolaylaştırıcı yenilikçi proje teklifleri iken, 5 tanesi şehrin bütününe ilgilendiren daha çok yeni altyapı gerektiren proje teklifleri olmuştur. 2012 belediye bütçesi 7 milyon PLN iken, bu tutarın 1 milyon katılımçı bütçeleme ile oluşturulan ve kabul edilen projelere ayrılmıştır.¹⁸

9. Washington D.C.: Bütçe İçin Vatandaş Zirvesi

Her yıl yeniden yapılan bütçeler, beş yıllık dönem için öngörülen hedeflerin bütünlüklü olarak gerçekleştirilmesine hizmet edebiliyor mu? Ya da beş yıl boyunca alınan kararlar, toplamda, kente ve vatandaşların ihtiyaçlarına planlı bir yaklaşımı ortaya koyuyor mu? İşte ABD'nin başkenti Washington D.C.'de 1999 yılında başlatılan Bütçe İçin Vatandaş Zirvesi, bu bütünlüğü sağlamak adına, bütçe öncesi stratejik planlamanın da nasıl katılımçı hale getirilebileceğinin somut bir örneğini oluşturuyor.

Zirve, 1999 yılında kentin Belediye Başkanı Anthony Williams'ın, kente ilişkin stratejik planlama ve bütçe sürecine halkın aktif katılımını sağlamak için düzenlediği bir dizi toplantıyla başlıyor. Sadece toplantılar değil toplantı öncesi süreç de katılımı teşvik eden bir yaklaşımla ele alınıyor ve toplantılara geniş ve etkin katılımı sağlamak amacıyla Semt Eylem Büroları oluşturuluyor. Toplantı aşamasına gelindiğinde ise bilgilendirme, tartışma, vizyon oluşturma, önceliklerin belirlenmesi, gerçekleştirilebilir planlama gibi aşamalar üzerinde hassasiyetle duruluyor:

Toplantılarda, stratejik planın oluşturulması için dört sayfalık amaç ve hedefleri sistematize eden doküman hazırlandı. Bu doküman, vatandaşları stratejik plana ilişkin temel konularda bilgilendirmeyi hedeflemiştir. Yedi saatten

fazla süren toplantılarda kent ve semt düzeyinde gelecek vizyonları, kentin temel öncelikleri ile her bir semtin aksiyon planlarının oluşturulması üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Toplantılara yaklaşık 30.000 kişi katılmış ve on adet tematik çalışma grubu oluşturulmuştur. Toplantılarda ilk adımda, daha çok mikro ölçekteki Stratejik Semt Eylem Planları (Stratejik Neighborhood Action Plans), Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme oluşturulmuş ve yine bu planlamalarda mikro ölçekte kaynak sağlama ve muhtemel faaliyetler üzerinde de durulmuştur.¹⁹

Katılımcı bütçelemenin kâğıt üzerinde kalmasına izin vermemek ve hedeflerin bir bütün olarak gerçekleştirilmesini sağlamak üzere, bu hedefleri hayata geçirecek olan belediye bürokratlarına belli performans standartları getirilmiştir. Ayrıca çalışma gruplarının önlerine koydukları hedeflerdeki başarısı veya başarısızlığını ölçmek için özgül kriterler de oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere, Bütçe İçin Vatandaş Zirvesi katılımçı bütçe sürecini öncesi ve sonrasıyla birlikte düşündüğü oranda, katılımcılığı bütünlük, bütünlüğü de katılımcılığın önünde bir engel olmaktan çıkarmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

10. "Barışa giden bir ütopya" - Orada bir köy var uzakta

İspanya'nın Endülüs Bölgesi'ndeki Sevilla kentine bağlı Marinaleda köyündeki komün yönetimi, katılım ve birlikte yönetim açısından üzerinde düşünölmeye değer heyecan verici deneyimlerden biri. "Avro krizi"nden sonra işsizlik ve yoksullukla boğuşmak zorunda kalan İspanya'da bir köy nasıl olur da bu krizden hiç etkilenmeden yaşamını sürdürmeyi başarabiliyor?

Her şeyin taban demokrasisi ve komün ilkelerine göre idare edildiği bu köyün tarihi 1980'lere kadar uzanıyor. Uzun bir geçmişi olan bu gerçekleşmiş ütopyanın temelleri, Franco faşizminin yıkılmasından sonra düzenlenen ilk serbest seçimleri köyde Kolektif İşçiler Birliği-En-

18 Aktaran Yalçın, A. Z. (2015), "Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme", *Yönetim ve Ekonomi*, cilt 22, sayı 2.

19 Yalçın, a.g.e.

Hangi tarihsel deneyimler, kent devletlerine kadar geri giden özerklik geleneğini hem geri çağırmış hem de demokrasiyle bütünleştirerek daha ileriye taşımıştır?

dülüs Sol Cephesi'nin kazanmasıyla atılmış oluyor.²⁰ Bir aristokrata ait topraklarda gündelikçi olarak çalışan Marinaledalı köylüler, "Tarlalarda kim çalışıyorsa, tarlalar onundur" diyerek, toprakların kamulaştırılması için eylemlere başlıyorlar. Halen köyün Belediye Başkanı olan Juan Manuel Sánchez Gordillo'yla birlikte, açlık grevleri, gösteriler, yürüyüşler, polis saldırıları, tutuklamalara sahne olan, yıllarca sürececek bir mücadeleye girişiyorlar. Bu kararlı mücadelenin sonucunda, Endülüs Bölge hükümeti 1991 yılında toprakları aristokrattan alarak kamulaştırıyor ve köylülerin kurduğu kooperatife devrediyor. Bugün 2 bin 600 kişi-

nin yaşadığı köyde her şey bu kooperatif aracılığıyla yürütülüyor, bütün kararlar herkesin katıldığı toplantılarda alınıyor.

Tarlaların artık kamu malı olduğu köyde, tarlalarda 6 saat çalışan herkese 47 avro ödeniyor. Köylüler 70 yıllığına kiraladıkları evler içinse aylık 15 avro ödüyorlar. Evlerin yapımı için gereken malzemeler ve araç gereçler, işçilik masrafları kooperatif tarafından karşılanıyor. Bunun için koşulan tek şart, evde oturacak olanın da evin inşaatında çalışması. Köyde ayrıca ailelerin ayda 12 avro karşılığında çocuklarını gönderebilecekleri bir kreş, öğrencilerin yemeklerini ücretsiz yiyebildiği bir kantin de bulunuyor.

Köyün komünal hayatının bir üyesi olan Belediye Başkanı Sánchez Gordillo da Endülüs Bölge Parlamentosu'ndan aldığı millet-

vekilliği aylığını kooperatifin kasasına aktarıyor. Başkanın ne makam aracı ne de özel arabası var. Belediye meclis üyeleri de maaş almıyor, herkes gibi tarlalara çalışıyor.

Köyün sloganlarla kaplı duvarları bu ütopyanın geçmişi kadar geleceğinden de haber veriyor: "Ütopya yolculuk!", "Sermayeye karşı sosyal savaş!" Belediyenin amblemine de işledikleri gibi, Marinaleda komünü kendini "Barışa giden bir ütopya" olarak tanımlıyor. Doğrudan demokrasinin, halkın katılımıyla alınan kararların halk tarafından uygulanabileceğinin umut verici bir örneği olarak yolculuğuna devam ediyor. Tıpkı Dersim-Ovacık gibi.

11. Rojava: Komşuda Özerklik Deneyimi

Rojava, Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye sınırında yer alan, Kobani, Cezire ve Afrin bölgelerinden oluşan yerleşim yerinin tarihsel adıdır. Bu bölgede Kürtlerin (2,5 milyon kişi) yanı sıra Araplar (300 bin kişi), Süryani/Asuri/Keldaniler (200 bin kişi), Ermeniler (100 bin kişi), Çeçenler (30 bin kişi), Türkmenler (15 bin kişi) ve Dürziler (sayıları bilinmiyor) yaşıyor.²¹

²⁰ Bu bölümdeki bilgiler, Yücel Özdemir tarafından JungeWelt, Spiegel Online ve FrankfurterRundschau'dan derlenmiştir, <https://www.evrensel.net/haber/65169/dunya-nin-tek-komunist-koyu>

²¹ Duman, Y. (2016). *Rojava, Bir Demokratik Özerklik Deneyimi*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 17.

2011'de Esad Yönetimine karşı başlayan ayaklanma sonrasında, ağırlıklı olarak Demokratik Birlik Partisi (PYD)'nin örgütlediği Kürtler, Suriye resmi güvenlik güçlerinin çekilmesiyle oluşan boşluğu doldurarak Temmuz 2012'de Kobani, Cezire ve Afrin bölgesinde özyönetimlerini oluşturmaya başladı.²² Temmuz 2011'de kurulmuş olan Demokratik Toplum Hareketi (TEV-DEM) çatısı altındaki partiler ve topluluklar, kendi bölgelerinin sosyal, kültürel, eğitimsel, siyasi, askeri ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak örgütlenmeler oluşturdular.²³

TEV-DEM bünyesinde, PYD, Liberal Parti, Kürdistan Komünist Partisi, Demokratik Barış Partisi, Kürdistan Yurtsever Birliği ve Suriye Demokratik topluluğu gibi partilerin yanı sıra 2004'te kurulan kadın örgütlenmesi Yekitiya Star, gençlik örgütleri, ticaret odaları, sendikalar, insani yardım örgütlerini barındırıyor.

Gerek yaygınlığı gerekse derinliğiyle günümüzdeki demokrasi deneyimlerinin ötesine geçen Rojava, bu bakımdan en çok Paris Komünü'yle benzerlikler taşıyor. Paris Komünü, Spartaküslerin düşleyip de yapamadıklarını 72 güne sığdırarak, etkisi ortaya çıktığı yüzyılı katbekat aşan bir toplumsal deneyim yarattı. Siyasal ve toplumsal tarihin sarsıcı, düşündürücü ve belirleyici olaylarından biri olarak belleklere kazındı. Yenildi ama bugün bile "Neydi o başkaldırı ve yönetim biçimi?" diye sorduran bir deneyimi bizlere miras bıraktı. Hâlâ onu öğrenmeye, anlamaya ve deneyimlemeye çalışıyoruz. Latin Amerika, Vietnam, Hindistan, Çin ve Türkiye, kendi deneyimlerini anlamlandırmak için hâlâ Paris Komünü'ne bakıyor. Rojava ise, bir deneyim olarak Paris Komünü'nü kendi sınırlarının da ötesine taşıyor. Ortadoğu coğrafyasında, Antik Çağ'dan bugüne yaşanmış olan bütün demokrasi deneyimlerini aşan, aşağıdan yukarı ve doğrudan demokrasinin daha önce görülmediği kadar gelişkin bir örneğini oluşturmaya çalışıyor. 2000'lerin Paris Komünü Rojava'dır. Eğer 9 şiddetinde uluslararası bir deprem olmazsa, Rojava'nın Orta-

doğu'da yaktığı ateş doğudan yükselen aydınlanma meşalesi olmaya adaydır. Peki ama Rojava nasıl böyle bir örnek haline geldi?

Her şeyden önce Kürtler Zapatistlerin taktiğini izledi: "Çatışmadan kaç, toplumu örgütle."²⁴ Toplumun çeşitliliğinin örgütlenmelerine de yansımaları gereğinden hareket edildi. Kürt, Arap, Türkmen, Süryani, Keldani, Ermeni ve Çeçen halklarını; Sünnisi ve Alevisiyle Müslümanları, Hıristiyanları, Ezidileri bir araya getiren TEV-DEM örneğinde olduğu gibi, toplumun mevcut etnik ve dinsel çoğulluğunu tek bir çatı altında toplamakla yetinilmedi. Aynı zamanda gençlik ve kadın örgütleri, sendika ve kooperatifler, insani yardım örgütleri ve derneklerle bütünleşik bir yapılanma oluşturarak, çeşitliliklerin kendilerini çeşitlilik olarak ifade edebilmesi güvence altına alındı. Tarihsel husumetlere son verecek bir toplumsal barışın dayatmayla değil mutabakatla kurulması için Halkların Kardeşliği Meclisi, İç Barış Meclisi gibi yapılanmalar da oluşturuldu.

Benzer şekilde, toplumun kendi kendini örgütlemesinin olanaklarını yaratmak ve böylece farkları birliğin, birliği farkların önünde bir engel olmaktan çıkarmak için, komünler, semt meclisleri, şehir meclisleri, bölge meclisleri ve nihayet halk meclisi oluşturulurken aşağıdan yukarıya örgütlenmiş bir yönetim modeli esas alındı. TEV-DEM'in oluşturduğu komün ve komiteler savun-

Toplumun kendi kendini örgütlemesi sayesinde, farklar birliğin, birlik farkların önünde engel olmaktan çıkarılabilir mi?

22 Taştekin, F. (2016). *Rojava, Kürtlerin Zamanı*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 14.

23 Taştekin, a.g.e., s. 138.

24 Taştekin, a.g.e., s. 137.

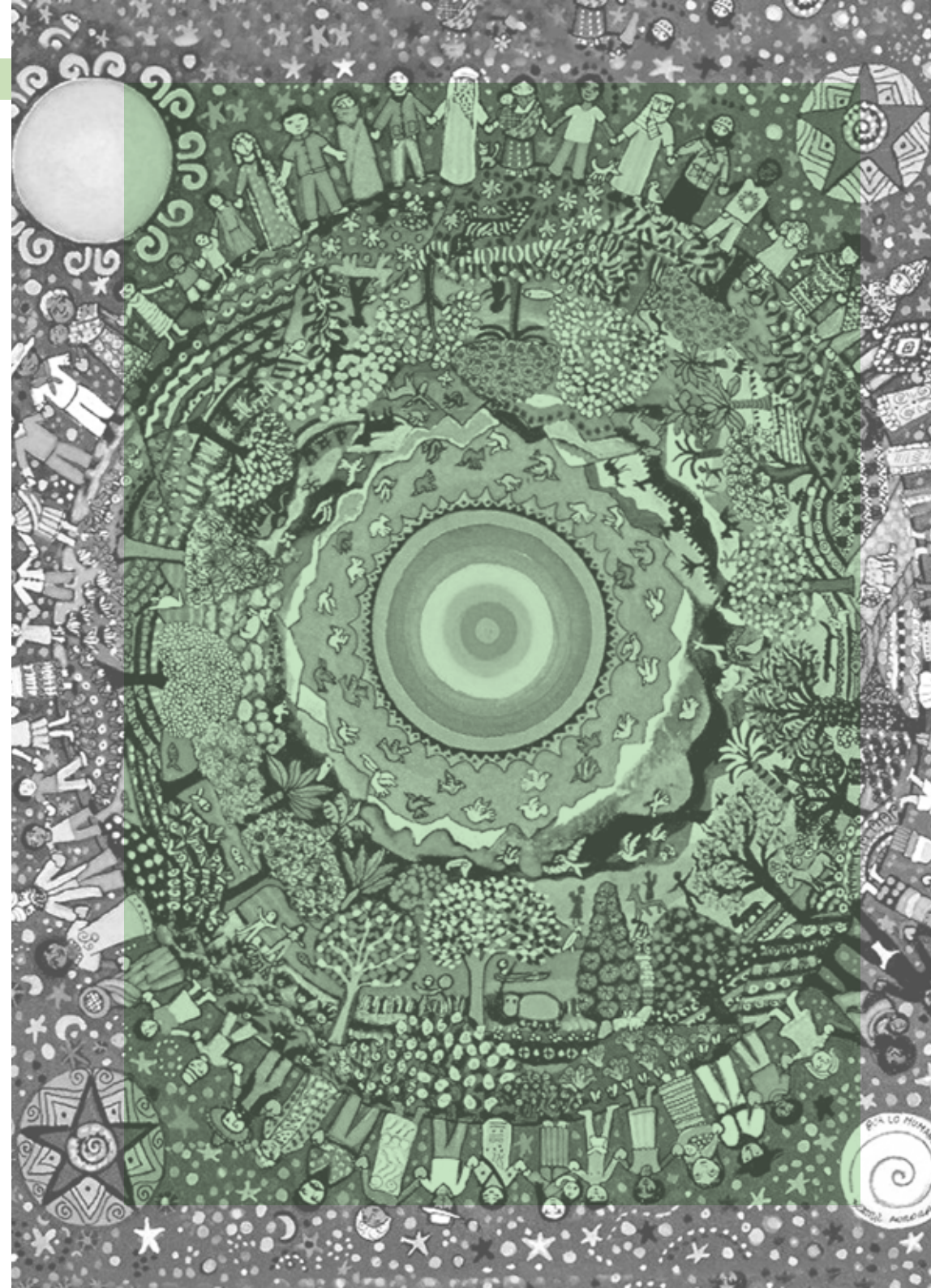
ma, iç güvenlik, asayiş, sağlık, eğitim, altyapı ve temizlik dahil birçok hizmeti yürüttü. İhtiyaca göre şekillenen 15-16 kişilik komünler içinde, fiyatları denetleyen zabıta komitesi ve vergi toplayan ruhsat komitesinin yanı sıra sağlık, eğitim, gençlik, güvenlik, yol, ulaşım, çevre-ekoloji gibi hizmet komiteleri oluşturuldu.²⁵

Rojava deneyimi, özerkliği topraktan ziyade demokrasi temelli bir yerellik olarak tanımlaması itibarıyla, siyaset bilimi çalışmalarında genellikle bir bölgenin ya da grubun, kendini yerel örgütlenmeler ve kurumsallaşmalar aracılığıyla yönetmesi olarak tanımlanan²⁶ özerklik üzerine bizi yeniden düşünmeye devam ediyor. Literatürde, sahip olunan yetkiler ve hakların kapsamına göre üç farklı özerklik tipi tanımlanır: siyasi, kültürel ve yerel özerklik. Bunların arasında yerel özerklik, yasama hakları olmasa da kültürel özerklikte tanınan ayrıcalıklara sahip politik birimleri işaret eder.²⁷ Siyasi, kültürel ve yerel özerkliği bu şekilde ayırıştırmak yerine aynı demokratik esasa göre iç içe geçiren ve böylece yerel ile merkez, özerklik ile üniterlik gibi ikilikleri aşma olanağı sunan Rojava deneyimini mevcut varsayımlarımızla anlamak pek mümkün görünmüyor. Bunu en çarpıcı olarak, özerklik talebinin ulus devletten birliğine karşı bir tehdit olarak algılanmasında görüyoruz. Özerklik, toprağın ve o toprak üzerinde yaşayanların yönetimi olarak tanımlanan "egemenlik" yerine, çeşitliliklerin kendi kendini yönetimi olan "demokrasi"nin içinden düşünülürse, böyle bir tehdidin oluşmayacağı düşünülebilir. Aşağıdan yukarıya demokratik örgütlenmeler, zorunlu olarak ulus devletten ayrılmayı varsaymaz. Nitekim Rojava Toplumsal Sözleşmesi'nin Birinci Bölümünde, oluşturulan özerk yönetimin "Suriye topraklarının bir parçası olduğu ve kanton örgütlenmesi ile Suriye'nin bütünlüğünü savunma"yı amaç edindiği açıkça ifade edilerek, bir arada yaşamının mümkün olabileceğinin altı çizilmektedir

25 Taştekin, a.g.e., s. 139.

26 Blomgren'den aktaran Duman, a.g.e.

27 Benedikter, T. (2016). *Modern Özerklik Sistemleri*, İstanbul: Nika Yayınevi, s.74-77.

II. Türkiye’de “İtiraz” ve Kent Hakkı

Türkiye’nin yakın tarihi de itiraz, kent hakkı, katılım ve birlikte yönetime dair üzerinde düşünölmeye değer bazı deneyimler içeriyor. Buradaki amacımız, Türkiye’nin tüm bir “itiraz” tarihini anlatmak değil elbette. Bizi daha ziyade kent ve onun etrafında gelişen hareketler ilgilendiriyor.

Bildiğimiz gibi, 1950’lerde başlayan kırdan kente göç, iten ve çeken iktisadi-sosyal etmenlerin yanında 1984’ten beri Kürt coğrafyasında devam eden savaşın da etkisiyle katlanarak arttı. Belirli bir planlamayla yönlendirilmeyen göçle gelen devasa kalabalıklar, bir yandan kentlere tutunup entegre olmaya, bir yandan da sosyal ve kültürel sorunlarla baş etmeye çalıştılar. Üstelik başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Diyarbakır, Van gibi illerde, merkezden çevreye doğru gidildikçe, temel altyapı sorunlarının yanında, ulaşım, trafik, yeşil alan, park, sosyal ve kültürel olanaklarının yetersizliği gibi sorunların da arttığını görüyoruz. Bu vahim tabloya rağmen kentsel itiraz geçmişimizin çok zengin olmadığını kabul etmek gerek. Ama bize ışık tutabilecek deneyimlerin üzerinden atlamamak da gerekiyor.

1. 15-16 Haziran 1970 Direnişi

İşçi hareketinin önemli dönüm noktalarından biri olan Haziran direnişi, Türkiye’deki genel siyasal grev türünün en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu eylemler, sendikal örgütlenmeye yasak

İşçi hareketinin önemli dönüm noktalarından biri olan Haziran direnişi, Türkiye'deki genel siyasal grev türünün en çarpıcı örneklerinden biridir

ve kısıtlamalar getiren 1317 sayılı yasa TBMM'de görüşülürken, getirilmek istenen düzenlemeleri protesto etmek amacıyla, başta İstanbul olmak üzere İzmir, Ankara ve Adana'da yüz binlerce kadın ve erkek işçinin katılımıyla gerçekleşmiştir.²⁸

Bu direniş güçlü bir itirazdır. DİSK'in 12 Haziran 1970 tarihli bildirisini ve Genel Başkan Kemal Türkler'in 14 Haziran toplantısında yaptığı konuşmayla birlikte direnişe geçen işçiler, işyerlerinde **Anayasal Direniş Komiteleri** kurdular, mecliste kabul edilen sendikasılaştırma yasasına karşı önce protestolar, ardından da sokağa çıkıp büyük yürüyüşler düzenlediler. DİSK'in örgütleyiciliğinde, Çayırova'dan, Gebze'den, Kartal'dan, Topkapı'dan, Eyüp'ten, İstanbul'un dört bir yanından yürüyüşe geçen işçiler polis, jandarma ve asker barikatlarına rağmen kitlesel gösteriler gerçekleştirdiler. Öyle ki bu kalabalıkları durdurmak için, yürüyüş sırasında İstanbul'un iki yakası arasındaki vapurlar iptal edildi, Galata ve Unkapanı köprüleri açılarak İstanbul sathına yayılmış olan işçilerin irtibatı kesilmek istendi. 16 Haziran akşamüstü İstanbul ve Kocaeli'nde sıkıyönetim ilan edildi. Yasa değişikliğine direnen

işçiler pek çok fabrikada üretimi durdurma eylemine devam etti. Bu büyük direnişin ardından Meclis'te kabul edilen tasarı 16 Haziran'da Cumhuriyet Senatosu'nda gündeme alındı. Tasarı yapılan değişikliklerle birlikte Cumhurbaşkanı'na gönderildi. Tepkilere karşın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay yasayı 6 Ağustos'ta onayladı. Bunun üzerine TİP ile direnişten sonra yasadan desteğini çeken CHP, Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulundu. Mahkeme 8-9 Şubat 1971 tarihinde aldığı kararla yasayı iptal etti. Anayasa Mahkemesi toplumsal muhalefeti ve özellikle İstanbul'a yayılan işçi hareketini görmezden gelemedi. İtiraz amacına ulaşmıştı.

2. Fatsa Deneyimi

Fatsa, Doğu Karadeniz'de Ordu iline bağlı, bugün 120 bine yaklaşan nüfusuyla irice bir sahil kasabasıdır. 1979 yılında, belediye başkanının vefatı üzerine yapılan ara seçimde, başkanlığı bağımsız aday, "Terzi" lakaplı Fikri Sönmez kazanır. Terzi Fikri, bölgede devrimci kişiliğiyle tanınan, 1965-1971 yılları arasında TİP üyesi olan, TİP'in Fatsa İlçe teşkilatında sekreterlik ve başkanlık görevlerinde bulunmuş, karaborsa başta olmak üzere haksızlıklarla yıllardır mücadele eden biridir.

Terzi Fikri, "başkanlığa adaylığını açıklamasından sonra, öncelikle merkez seçim komitesi, bu komiteye bağlı 4-5 kişilik birim komiteleri, birim komiteleriyle çalışacak kadın komiteleri" oluşturdu.²⁹ Seçim kampanyasının örgütlenme biçimi, nasıl bir belediye yönetimi oluşturulacağına da bir habercisiydi. Kampanyanın etkisini göstermesi dikkatlerin Terzi Fikri'nin üzerinde toplanmasına yol açtı. Kendisine üç kez suikast girişiminde bulunuldu.³⁰

Kampanyada, seçilmesi durumunda "belediye sorunlarını halkla çözeceğini ve bu sorunları çözerken tüm mahallelerde komiteler kuracağını" açıklayan Terzi Fikri seçimi açık ara farkla kazandı. Seçim akşamı şehir meydanında yaptığı konuşmayı şu sözlerle bitirmişti: "Son olarak şunu söylüyorum ki belediyede,

28 Güzel, M. Ş. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 1866.

29 Demirebilek, S. (2011). *Terzi Fikri*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, s. 103.

30 Demirebilek, a.g.e., s. 109.

söz, yetki ve karar sizlerin olacaktır! Fatsa halkının olacaktır. Beni başkan seçtiniz ama asıl yöneten sizler olacaksınız! Sizler olacaksınız! Belediyede ne yaparsak birlikte yapacağız! Birlikte!”³¹ Öyle de yaparlar.

Öncelikle Belediye’de Halkla İlişkiler Birimi kurulur ve bir program oluşturulur. O yıllarda “Halkla İlişkiler” deyimi pek çokları için anlaşılmaz olsa da, amaç “seçmen” olarak tercihini sandıkta gösteren halkı “vatandaş” olarak da yönetime katmaktır. Terzi Fikri’nin ilk icraatı olan “Çamura Son Kampanyası” halkın katılımıyla başarıya ulaşır. Ardından “halk toplantıları düzenlemek, Halk Şenlikleri düzenlemek, Belediye Kütüphanesi kurmak, Belediye çocuk korosu, Belediye halk korosu, ve folklor ekipleri oluşturmak, toplantılarla halkın öneri, istek ve şikayetlerini belirlemek, basın yoluyla belediyenin çalışmalarını duyurmak”³² halkla ilişkiler örgütlenmesinin en somut adımları olur.

Bu dönemde oluşturulan Halk Komiteleri, Porto Alegre’de 1988 yılında uygulanmaya başlanan özyönetim modelinin, aslında ondan 9 yıl önce Türkiye’nin küçük bir sahil kasabasında hayata geçirilmiş olduğunu göstermektedir. Temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye geçişin bir adımı olarak, Fatsa’nın 7 mahallesi öncelikle yerleşim ve toplanabilme olanakları, ihtiyaçların karşılanabilmesinin kolaylığı gözetilerek 11 yönetim bölgesine bölünür ve her bölge orada yaşayanların doğrudan katıldıkları toplantılarda alınan kararlarla yönetilir. Seçilmiş üyelerden oluşan yürütme kurulu ise, hem bu kararların yerine getirilmesinden hem de kendi bölgesinin ihtiyaçları ve taleplerinin belediye meclisine iletilmesinden sorumludur.³³ O dönemde 20 binden az kişinin yaşadığı ilçedeki toplantılara 3-4 bin kişinin doğrudan katılmış olması, modelin etkililiğinin çok önemli bir göstergesidir. Ayrıca 2-3 ayda bir toplanan Mahalle/Halk Komiteleri, pek çok farklı siyasi parti

üyesince desteklenen heterojen bir yapı olarak yörenin çoğulluğunu da yansıtmaktadır.

Halkın yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla düzenlenen “Fındıkta Sömürüye Son”, “Çamura Son” gibi kampanyalar mahallelerde düzenlenen toplantılarda belirlenen önceliklerin pratiğe yansıtılması kadar halkın öz gücünün örgütlenmesinde de çok önemli bir işlev görür. Örneğin, “Çamura Son” kampanyası, Fatsa’nın öncelikli sorununun kanalizasyon amacıyla yapılan kazılar yüzünden oluşan hendekler ve çamur olduğuna karar verilmesi üzerine başlatılır. Gerek halkın, gerekse çevre belediyelerin araç ve traktör sahiplerinin desteğiyle, belediye bürokratlarının “para olursa dört yılda biter”³⁴ dediği çamur sorunu çok kısa zamanda halkın katılımı ve işbirliğiyle çözülür.

Terzi Fikri başarmıştır. Mahalle örgütlenmesi ve halk katılımı, çözülemez denem sorunları çözmeye başlamıştır. Ardından karaborsayla mücadele başlar. 1978-79 yıllarında karaborsa Türkiye’nin çok önemli bir sorunudur. Belediye ve Mahalle Hizmet Komiteleri’nin işbirliğiyle, kent denetime alınarak karaborsa ve karaborsacılar engellenir. Benzin ve yağ gibi temel tüketim mad-

31 Demirbilek, a.g.e., s. 116.

32 Aktaran Demirbilek, a.g.e., s. 116.

33 Şahin, Ç. E. (2016). *Yerelden Örülen Doğrudan Demokrasi: 1979-1980 Fatsa Belediyesi Deneyimi, Değişen Karadenizi Anlamak*, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 165.

34 Aksakal, P. (1989). *Bir Yerel Yönetim Deneyi*, İstanbul: Simge Yayınevi.

Fatsa'daki mahalle örgütlenmesi ve halk katılımı, çözülemeyen sorunları çözmeyi başarmıştır

delerinin stoklandığı yerler tespit edilir ve bu yerlere Belediye tarafından el konulur, stokçular ağır cezalara çarptırılır.

Fatsa Belediye yönetimi, halkın katılımı, örgütlenmesi ve işbirliğinin neler başarabileceğini göstermesi açısından örnek model olmuştur. Mahalle komitelerinin belediye başkanlığından çok daha etkin olduğu bu örnek modelde, Terzi Fikri'nin gerek katılım, doğrudan demokrasi ve hesap verebilirliği eksen alan siyasal bakışı gerekse halkla kurduğu yakın ilişkiler modelin kendisinin etkililiğini artırmaya hizmet etmiştir. Üstelik Terzi Fikri bağımsız aday olduğu için Fatsa Belediye Meclisi'nde yalnızdır

ve mecliste Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi üyeleri çoğunluk olmasına rağmen, katılımcı bir ortak yönetimin oluşmasını sağlayabilmiştir.

Bu alternatif modelin başarısı egemenlerin gözünden elbette kaçmayacaktır. O dönemin önemli siyasi figürlerinden Süleyman Demirel, Çorum Katliamı Türkiye'nin gündeminde en ön sıraya oturmuşken, "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" diyerek, henüz sekizinci ayını doldurmuş olan bu toplumcu belediyeçilik örneğinin nasıl bir "tehlike" arz ettiğine dikkat çekmiştir. Bunun üzerine, Türkiye tarihinin önemli bir dönüm noktası olan 12 Eylül 1980'den kısa bir süre önce, yüzü maskeli ihbarcıların desteği, asker ve polis işbirliğiyle 11 Temmuz 1980 tarihinde düzenlenen bir operasyonla, Fatsa'da Terzi Fikri'nin şahsında simgeleşen katılımcılık yönetim örneği boğulur. Devlet, merkezi iktidarın mukadderatını gösterir ve halkın yönetimine son verir. Ama biz Fatsa'yı bir son olarak değil bir başlangıç olarak hatırlıyoruz. Terzi Fikri'nin mahkemedeki savunmasının

da dediği gibi, "Halk, yönetime katılmıştır. Belediyenin aldığı tüm kararlar halkla tartışılmıştır. Halkın onayı olmayan hiçbir iş belediye tarafından yapılmamıştır. Tek cümleyle halk, belediyede söz ve karar sahibi kılınmıştır. Demokrasinin gereği de budur."³⁵

3. Taksim Gezi Direnişi ve Kent Hakkı

"Ağacıma dokunma!"

Her şey bu cümleyle başladı. 2013 Mayıs ve Haziran'ında Taksim Gezi Parkı'nda başlayan sivil itaatsizlik, Türkiye tarihinin en güçlü itiraz eylemlerinden birine dönüştü.

12 Eylül 1980'le birlikte bastırılmış, sindirilmiş ve üzerine ölü toprağı serilmiş Türkiye toplumsal muhalefeti, 15-16 Haziran 1970'ten tam 43 yıl sonra, Taksim Gezi Direnişi'yle Türkiye ve dünya gündemine oturdu.

Hükümetin Taksim'e Topçu Kışlası'nı yapacağını açıklamasının ardından İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin "Taksim'i Yayalaştırma Projesi" kapsamında, Gezi Parkı'nda bulunan bazı ağaçları işaretleme üzerine, küçük bir çevreci grup ağaçları kestirmemek için nöbet tutmaya başladı. Belediyenin ağaçları sökmesi, polis parkta nöbet tutanlara müdahalesi ve zor kullanımı, 27 Mayıs 2013'te nöbet direnişinin kitleleşmesine yol açtı. İstanbul, o güne kadar hiç duyulmamış, gösteri sırasında hep birlikte üretilen neşeli sloganlar eşliğinde, kadınlar, gençler, anti-kapitalistler, LGBTİ+ taraftarları, iş insanları ve işçilerin bir araya geldiği, itiraz hakkı tarihinin en kitlesele protestolarından birine sahne oldu.

Apolitik ve bireyci olduğu düşünülen, işim-telefonum-arabam benmerkezciliğiyle işinden ve tatilinden başka bir şey düşünmediği, söyleyecek bir sözü olmadığı zannedilen televizyon çocukları "yetti ulan" dedi. Apartmanlarından fırladılar, sevgilileriyle el ele, iktidar ne bilmeden Taksim'e çıktılar. Bu öyle naif, öyle politika dışı, öyle kendinceydi ki, bir süre sonra Taksim'e ve kendilerine bakıp "başka bir dünya mümkün" demeye başladılar.

35 Aksakal, a.g.e., s. 29.

Şüphesiz hiçbir şey birdenbire olmadı. Bardak çoktan dolmuş, taşmak üzereydi. Bu kadim şehir, 1994 yılında değişen kent yönetiminde, "inşaat ya resulullah"³⁶ denilip Sultanahmet Camii'nin silüetinin rezidansla süslenmesine tanık olmuştu. Emek Sineması, Haydarpaşa Garı, Ali Sami Yen Stadı gibi, kent hafızası ve kimliğinde çok önemli bir yeri olan yapılar rant projelerine feda edilmişti. Siyasal İslam'ın öteden beri gelen, Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi talebi, 1994 seçimlerinden sonra Taksim'e cami yapma projesiyle katmerlenmişti. Yetiştirilmek istenen İslami gençlik için toplumsal söylem yaratma gayesinin de ötesine geçerek, farklı yaşam tarzlarına müdahale edilmeye başlanmıştı.

1994'te Belediye Başkanı seçilen Tayyip Erdoğan şöyle diyordu: "Taksim İstanbul'un turizm açısından çok önemli bir bölgesidir. Burayı ziyaret ederken bir İslam şehrinde olduğunu hissetmeli insanlar. Şehrimizin tarihi ve kültürel dokusunu yavaş yavaş ortaya çıkardığımızda İstanbul'u ziyaret eden turistler Müslümanların yaşadığı bir şehirde olduklarını anlayacaklardır."³⁷

Bu sözler, içeriği İslami olan yeni bir kültürel kimlik oluşturma amacının açık bir ifadesiydi. Bu amaç doğrultusunda, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin gerek Belediye Başkanlıkları, gerekse 2002'de başlayan hükümetleri döneminde hem İstanbul'da hem

**Gezi Parkı
Direnişi, sadece
bir çevre
hareketi değil,
aynı zamanda
kent hakkı ve
savunucularının
itiraz hareketiydi**

36 Tanıl Bora'nın "inşaat" meselesinin birçok cepheden ele alan yazıları bir araya getirdiği, 2016 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkan kitabın adı.

37 Aktaran Keyder, Ç. (yay. hz.). (2013). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, s. 55.

de Türkiye’de, “mahalle baskısı”³⁸ gibi bir kavramın sosyoloji literatürüne girmesine yol açacak uygulamalar gerçekleştirildi. Topçu Kışlası Projesi, Taksim’e cami projesinin bir ön hazırlığı gibi, İstanbul’a zorla dayatılıyor, mimari bir projeyi gerçekleştirme hedefinden ziyade bir hesaplaşma ve öç alma duygusuyla hareket ediliyordu.

Taksim Gezi Parkı’ndaki ağaçların “Taksim’i Yayalaştırma Projesi” kapsamında kesilmek istenmesine tepki gösterenlere oranısız ve sert polis müdahalesi binlerce insanı Taksim’e yığdığına, aslında o zamana kadar çoktan birikmiş olan bir öfke bir itiraz olarak açığa çıktı. AKP hükümeti ve Başbakan’ın yaşam tarzlarına müdahalesinden duyulan endişenin, temel hak ve özgürlüklerin giderek kısılmasına karşı öfkenin, herhangi bir siyasi parti veya örgütün yönlendirmesi olmadan, Taksim’de kendiliğinden ortaya çıkması, Kent Hakkı tarihi açısından önemli bir dönemeci oluşturmaktadır. Hareketin kendiliğindenliği, son derece farklı düşünce ve kimliklerin bir araya gelerek, hem itiraz hareketini kendi renklerine boyamalarını hem de ortaya çıkan yeni ortak rengi kendi renkleri olarak benimsemelerini sağladı. Gezi, planlanmış, programatik taleplerin değil, farklı farklı toplumsal alanlarda birikmiş bir öfkenin dışavurumuydu. Bu nedenle Taksim Gezi Parkı Direnişi, sadece bir çevre hareketi olarak değil, aynı zamanda kent hakkı ve savunucularının bir itirazı olarak toplumsal hafızaya yerleşti.

4. Ovacık Deneyimi ve Komünist Süt

Komünist mercimek, komünist nohut, komünist bulgur, komünist bal...

Şimdi sıra komünist süt ve peynirde...

Böyle diyor, Dersim, Ovacık Belediye Başkanı. Geleneksel kodlarda öcüleştiren “komünist” sözcüğü, mercimek, nohut ve bala sıfat olarak eklendiğinde Türkiye tarafından sempatiyle kucaklandı.

Fatih Mehmet Maçoğlu, 2014 Türkiye yerel seçimlerinde, Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile Demokratik Haklar Federasyonu’nun (DHF) ortak adayı olarak % 36,1 oy oranıyla Ovacık Belediye Başkanı seçildi.

Maçoğlu’nun ilk icraatı Belediye otobüsünü ücretsiz yapmak oldu. Hemen ardından Halk Meclisi kuruldu. Ayda bir düzenlenen meclis toplantıları öncesinde tüm ilçede anons yapılıyor. Belediye gelen her proje halk meclisine sunulup burada yapılan değerlendirmelerle kabul ediliyor ya da edilmiyor. Otobüse bedava binen, Türkiye’de en ucuz suyu kullanan, halk meclisi sayesinde kendi kararlarını veren Ovacıklılar, kurdukları kooperatifle 650 dönümlük Hazine arazisinde ürettikleri ürünleri Türkiye’nin her tarafına gönderiyorlar. Organik, sağlıklı, ekonomik ürünler, aracısız erişim.

Ovacık Belediye Başkanı, Terzi Fikri’nin 1979 yılında Fatsa’da açıkladığı “Söz, yetki, karar halkındır” ilkesinin nasıl hayata geçirebileceğine dair Ovacık’tan bir başarı öyküsü sunarak, tüm Türkiye’de Toplumcu Belediyecilik adına son derece önemli bir farkındalık yarattı.

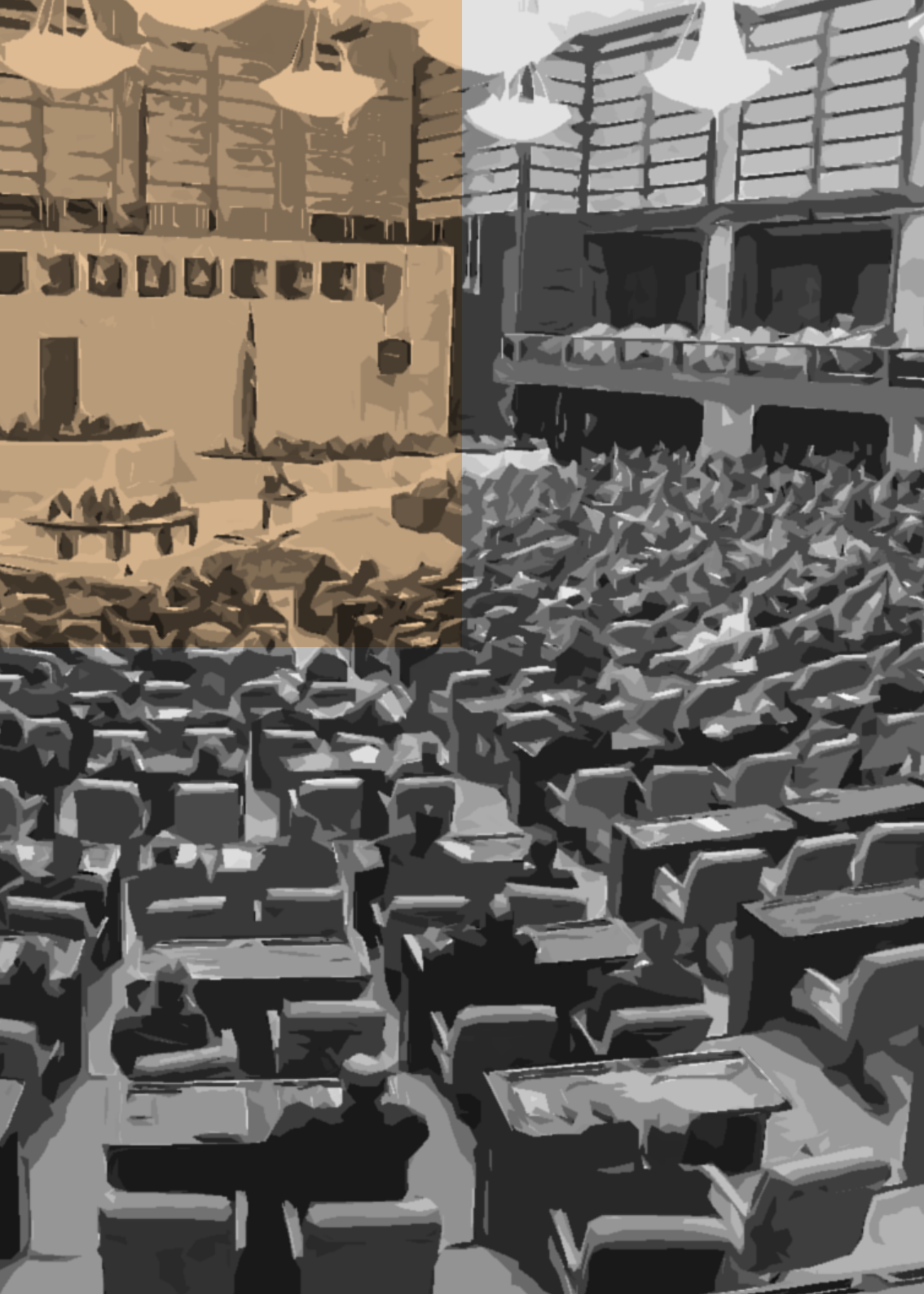
38 Şerif Mardin’in 2007 yılında ortaya attığı bir kavram.

3. BÖLÜM

KATILIMCI YAPI (KATILAMADIĞIMIZ DEMOKRASİ)

Bu bölümde katılımcı yapıların unsurlarıyla birlikte, yönetimlerin neden bu yapıların uzağında kaldığı üzerine düşünmek istiyoruz. İyi niyetli çabalara rağmen, içinde bulunduğumuz yapılar merkezi örgütlenmeleri daha da pekiştiriyor olabilir mi? Bu soru ışığında, temsili demokrasi, kent yönetimi ve hiyerarşi gibi meseleleri ele aldıktan sonra, katılımcı demokrasinin hem alanı hem de araçları bakımından olmazsa olmazları üzerinde duracağız.

“Temsili Demokrasi” Temsilde Demokratik mi?

“Seçim” kavramı ve eylemi, toplumsal tarihte sınıflar ve devletler sahneye çıkmadan önce keşfedilmiştir. Üstelik avcılık toplayıcılıktan örgütlü tarıma geçilirken topluluk, kabile, klan ve köylerin “temsil” sorunu bir ast-üst ilişkisi yaratılmadan da çözülebilmisti. O halde bu toplulukların nasıl örgütlendiğine bakmak, bugünkü yönetim anlayışımızı başka bir gözle yeniden değerlendirmemizi sağlayabilir.

Avcı toplayıcı topluluklarda, erkeklerin, yaşlıların, sağaltıcı sihirli sanatçı gibi kişilerin, kadınlar, gençler ve takımın diğer üyeleri karşısında daha yüksek bir statü ve saygınlığa sahip olduğu görülüyor. Topluluğun dayanağını oluşturan avcılık, liderlik yapısına da şekil veriyor. Öyle ki büyük takım avı ve süre avı, eşgüdümün ötesinde disiplini de gerektirdiği için, toplu avı örgütleyip yönetenlerin aynı zamanda topluluğun liderleri olarak kabul edildiği varsayılıyor.¹ Avcılık döneminde 2 ila 20 ailelik takımlar biçiminde yaşayan topluluklarda her avcı takımında gençliğinin doruğundaki becerikli bir adamın önder olarak seçilmesi bu varsayımı doğruluyor. Ancak bu önderin aynı zamanda mutlak bir güce sahip olduğunu varsaymak bu kadar kolay değil. Örneğin, Alaeddin Şenel’in Morgan’dan aktardığı üzere, İrokilerde şef, ömür boyu şef olmak üzere seçilse bile, topluluk yaptıklarını beğenmezse onu her zaman yerinden indire-

¹ Şenel, A. (1982). *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, s. 81-82.

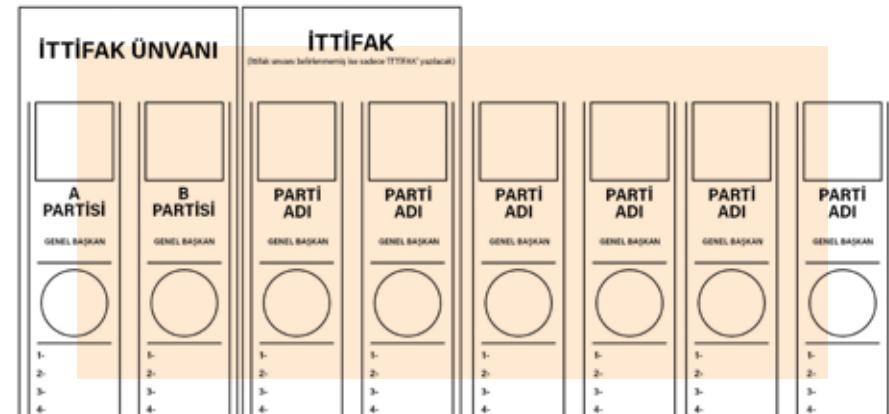
biliyor.² O halde bu topluluklarda “seçim” eyleminin denetleme ve geri çağırmaı da içerdığını söyleyebiliriz. Bu mekanizmayı “doğrudan irade bildirimini”nin ilk örneği olarak düşünülebiliriz.

Önderliđin bu şekilde “doğal yolla” seçilmesi, örgütlülük halinin “yönetim” biçimini almasının da ilk adımını oluşturmaktadır. Elbette bu “yönetim”, bugünkü anlamıyla yönetilenlerin sevk ve idaresinden ziyade, “yürütme ve eşgüdümü” içermektedir. Avcı toplayıcı topluluklarda çevik ve adaleli olanlar “doğal önder” olarak seçiliyordu. İyi koşan, yükseğe tırmanan ve avını en çabuk yakalayıp haklayanlar önder oluyordu. Topluluğun bir yoksunluk ekonomisine dayanıyor olması ve her şeyin ortak olarak paylaşılmasınının gerekmesi, nasıl topluluk içinde herhangi bir farklılaşmaya izin vermiyorsa, seçilenlerin seçilmeleri sonucunda toplumsal bir artı elde etmemeleri de, topluluğun diğer üyelerinden hiyerarşik olarak farklılaşmalarına engel oluyordu.

Bundan sonra gerçekleşecek olan tarım devrimiyle birlikte, tohumu evcilleştirip ekmeyi, sulamayı, biçmeyi, depolamayı ve ürünü dönüştürmeyi becerenler öne çıkmaya başladılar. Başka bir deyişle, bu yeni koşullar, yeni bir “yönetme” biçimini de beraberinde getirdi. Bu üretim sürecini yönetenler, doğal önder sayılıp baş tacı edilir oldular. Şimdi onlar seçiliyorlardı. İşte temsilcinin böyle bir evrim yoluyla, topluluğun önde geleni, kabilenin şefi, üretim ve depolamanın hesaplayıcısından geçip, son biçimine rahip-kralda ulaştığını söyleyebiliriz. Yine Şenel’den aktarmamız gerekirse, örneğın Sümerlerde de, “Zamanla din adamlarına dönüşecek olan sihirciler, büyük sulama işlerini örgütleyip yöneten menajarlar (iş yöneticileri) grubunu oluşturmuş olabilirler.”³ Topluluğun doğal önderi sayılan “sihirci”nin farklı yetenekleri sebebiyle kazandığı din adamı kişiliği ile sulama gibi önemli bir tarımsal faaliyetin gerçekleştirilmesini sağlayan hesaplama tekniklerini bilen ve uygulayan kişinin üstlendiği koordinasyon işlevi, yönetici sıfatında birleşmeye doğru gitmiştir. Din adamlarının yönetici krallara dönüşmesiyle rahip-krallar ortaya çıkmıştır.

Seçmeye ve yetkiyi devretmeye böyle başladık. 10-15 kişilik topluluklar halinde yaşarken “temsil” diye bir sorun yoktu. Seçilen ile seçen arasında bir fark olmadığı için, herhangi bir ayrıcalık ya da kast da yoktu. Topluluklar genişleyip 100-150 kişiye ulaştığında, insanlar bazı görevleri devretmek için seçmeye başladı. Seçiş o seçiş. “Adına yönetme yetkisi ve devri”nin ortaya çıkmasıyla birlikte “seçim” bir yöntem olarak insanlığın bilgi dağarcığında yerini almış oldu. “Seçim” ve “temsil” başlangıçta, toplumsal işbölümünün doğal sonucu olarak gelişen masumane bir yöntemken, toplumsal farklılaşmanın sınıf ve devlet yaratan sürecinde siyasal erkin önemli bir parçası haline geldi.

Seçim ve **demokrasinin** bugünkü anlamına daha yakın biçimlerini hem bir arada hem de yaygın olarak Atina demokrasisinde görürüz. Seçme (veya söz) hakkı olan yurttaşlar mahalle meclisleri (demos) ve Yaşlılar Meclisi’nde iradelerini gösterebiliyorlar, kritik konularda kararlar alabiliyorlardı. Kadınlar, köleler ve yabancılar yurttaş sayılmadığı için “seçme” hakkı sadece köle ve kadınlara sahip olan Atina yurttaşlarına tanınıyordu. Doğrudan demokrasinin ilk örneklerinden sayılan Atina demokrasisi, “söz”ün “karar”a dönüşmesi açısından, “temsil”e karşı “doğrudan katılım”ın ilk kitlesel örneklerindendi. Atina’yı oluşturan 10 mahalleden kurayla tespit edilen 50’şer temsilcinin oluşturduğu **Beşyüzler Meclisi** de, Ati-

2 Şenel, a.g.e.

3 Şenel, A. (2014). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 44.

Seçim kavramı ve eylemi, toplumsal tarihte sınıflar ve devletler sahneye çıkmadan önce keşfedilmiştir

na adına idari, mali, hukuki ve askeri kararları alabiliyordu. M.Ö. 8-5. yüzyıllarda nüfusu 150 bin ile 400 bin arasında olduğu tahmin edilen Atina'da hayata geçirilen Beşyüzler Meclisi, aşağıdan yukarıya seçim ve demokrasinin bugün de referans alınabilecek bir modeli olarak görülebilir.⁴

Çağdaş demokrasilerde genel oy hakkı temsili demokrasinin temel kaynağını oluşturur. Tarihsel süreçte oy hakkının köle sahiplerinden ticaret erbabı ve mülk sahiplerine doğru genişlemesi, Aydınlanma sürecinde zengin ya da yoksul bütün erkeklerin söz hakkına kavuşması, ardından kadınların toplumsal iradelerini siyasal alana yansıtmaları, gençlerin 18 yaşa çekilen seçme ve seçilme hakları, genel ve eşit oy hakkının bazı istisnalar

dışında bütün dünyada hâkim olması sonucunu doğurdu. Ancak bugün geldiğimiz noktada oy kullanmada sağlanan eşitlik ve geniş katılım, oyların sayılıp yerel yönetici, hükümet ve cumhurbaşkanının seçilmesinden sonra, yerini hızla yabancılaşmaya bırakıyor; siyasal temsil amacıyla oy atılarak verilen vekalet, seçilen kişi, parti veya hükümetin elinde, başkaları "adına" "yukarıdan" kullandığı bir yönetim yetkisine dönüşüyor. Değişim umudunun bir dahaki seçimlere kaldığı ara süreçte ise, seçmen sıfatı donduruluyor, kentlerde ve ülkede alınan bütün kararlar vekaletle yukarıdan aşağıya hayata geçiriliyor. Haliyle dört ya da beş yılda bir derin dondurucudan çıkarılan oy hakkı, ısınıp kendine gelene kadar da yeni seçimler olup bitiyor ve bu devran böyle sürüp gidiyor. Dört-beş yılda bir hatırlanan seçmen iradesinin yalnız sandık başında gösterilmesi yeter-

li görülüyor, mahallede, kentte ve ülkede devam eden toplumsal yaşam üzerindeki iradesi ise yok sayılıyor. Oysa yaşam her gün yeniden kuruluyor. Yaşadığımız toplumsal çevrede, ister mahallemiz, ilçemiz, ilimiz, isterse ülkemiz olsun, ulaşım, sağlık, eğitim, barınma ve çevre başta olmak üzere yaşamsal gereksinimler her gün başka bir biçimde karşımıza çıkıyor, yeni izah ve çözümlere ihtiyaç duyuyoruz. Günlük, haftalık, dönemsel olarak ortaya çıkan ihtiyaçların ortaya koyduğu yaşamsal problemlerin mahalle ve kent ölçeğinde çözümünde, seçimden seçime atılan oylarla kurulan iktidarlar yetersiz kalıyor, genel oyla kurulan demokrasilik, sorunları çözmek bir yana giderek ağırlaştırıyor. Tek başına "sandık" artık toplumsal ve siyasal katılımı sağlamaya yetmiyor. Temsili demokrasinin simgesi olarak kabul edilen sandığa giren oy, yabancılaşmanın cisimleşmiş bir hali olmaktan öteye gitmiyor.

Ülkemizde ve dünyada kentlerde toplanan nüfusun niceliği ve bileşenleri düşünüldüğünde yaşamsal gereksinimler günler, en fazla aylar içinde çözülmeyi gerektiriyor. Siyasal parti üyeliğinin ötesinde, sorunları ve ihtiyaçları odağına alan, "**hak temelli taraf**" düzeyinde bir katılıma olan ihtiyaç bu yüzden her gün artıyor, ama siyasal parti eksenli seçimler böyle bir katılımın sağlanmasında tamamen yetersiz kalıyor. Hak temelli taraf olma, siyasal parti tarafı olmaktan daha geniş, daha kapsayıcı, daha güncel ve yaşamsal bir katılımı öngörür. Temsili demokrasinin gereği olarak dört-beş yılda bir yapılan seçimler, makro sorunlara işaret etmekle yetinip günceli yakalayamadığı gibi, yaşamsal gereksinimlere getirdiği çözümler de palyatif kalmaktadır. Meclisler bir kere seçildikten, vekiller bir kere göreve geldikten sonra, "yerine düşünmek" ve karar almak geçerli ve yeterli görülüyor. Gerek yerel yönetimlerde gerekse ulusal meclislerde "seçilenler", "seçmen iradesi" adına hareket ediyor. Böylece, seçileni sorgulaması, denetlemesi ve geri çağırması gereken "seçmen" iradesi bir sonraki seçime kadar derin dondurucuya atılıyor. İnsanlara hizmet etmesi beklenen temsili siyasi kurumlar da kendilerine ve iktidarda olanların ekonomik çıkarlarına hizmet eder hale geliyor.⁵

4 Aktaran Kışlalı, A. T. (1984). "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", *Amme İdaresi Dergisi*, cilt 17, sayı 1, s. 63-77.

5 Merrifield, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu*, İstanbul: Tekin Yayınevi, s. 13.

Kentler Yönetilebiliyor mu?

Gözlerinizi kapatın, ülkemizin milyonlarla ifade edilen kentlerini bir düşünün. Yollarını, ulaşımını, trafiğini, altyapısını, içme suyunu, barındığımız konutları, ulaşmaya çalıştığımız sağlığı, çocuklarımızın geleceklerini emanet ettiğimiz okulları, sosyal ve kültürel gereksinimlerimizi... Listeyi daha da uzatabilirsiniz. Kentlere adeta tutunmaya ve var olma mücadelemizi sürdürmeye çalışıyoruz. İş ve geçim, yaşamımızın temel kaygısı haline geldi. Bir-iki haftalık tatil için bütün bir yıl boyunca çalışmaktan başka bir toplumsal hayatımız var mı gerçekten?

İstanbul, Kahire, Tahran, Moskova, New York, Mexico City ve diğerlerini gözünüzün önüne getirin. Nüfus, kalabalık (yoğunluk), ayaklanma, çatışma ve iç savaşlar yüzünden "dünyada gidilmeyecek şehirler" in listeleri artık daha çok yapılırdı. Gerçekten de kentler giderek barıştan ziyade kavgacılığın, hukuktan ziyade hukuksuzluğun, özgürlükten ziyade mahkûmiyetin mekânları haline geliyor.⁶ Sırf nüfus açısından bakarsak, bugün dünyada nüfusu 10 milyonu aşan 26 mega şehir var; en büyük 25 metropolden 19'u, gezegenin gecekondularının yüzde 70'ine ev sahipliği yapan gelişmiş dünyada bulunuyor. Dünyanın en büyük 10 metropolü ise şunlardır:⁷

Tokyo, Japonya.....	34.300.000
Guangzhou, Çin.....	25.200.000
Seul, Güney Kore.....	25.100.000
Şanghay, Çin.....	24.800.000
Delhi, Hindistan.....	23.300.000
Bombay, Hindistan.....	23.000.000
Mexico City, Meksika.....	22.900.000
Newyork, ABD.....	22.000.000
Sao Paulo, Brezilya.....	20.900.000
Manila, Filipinler.....	20.300.000

⁶ Mutlu, A.ve Batmaz, N. Y. (2013). *Türkiye'de Kent Hakkı*, İstanbul: Orion Kitabevi, s. 32.

⁷ 2015 yılına ait bu veriler geçen zamanda şüphesiz değişikliğe uğramıştır, ama bunun genel tabloyu değiştirdiğini düşünmüyoruz. Bkz. Merrifield, A. (2015). *Karşılaşma Siyaseti*, İstanbul: Tekin Yayınevi, s. 45.

Peki ülkemiz kentleri:

1	2016	İstanbul	14.804.116	% 18,55
2	2016	Ankara	5.346.518	% 6,70
3	2016	İzmir	4.223.545	% 5,29
4	2016	Bursa	2.901.396	% 3,64
5	2016	Antalya	2.328.555	% 2,92
6	2016	Adana	2.201.670	% 2,76
7	2016	Konya	2.161.303	% 2,71
8	2016	Gaziantep	1.974.244	% 2,47
9	2016	Şanlıurfa	1.940.627	% 2,43
10	2016	Kocaeli	1.830.772	% 2,29
11	2016	Mersin	1.773.852	% 2,22
12	2016	Diyarbakır	1.673.119	% 2,10
13	2016	Hatay	1.555.165	% 1,95
14	2016	Manisa	1.396.945	% 1,75
15	2016	Kayseri	1.358.980	% 1,70
16	2016	Samsun	1.295.927	% 1,62
17	2016	Balıkesir	1.196.176	% 1,50
18	2016	Kahramanmaraş	1.112.634	% 1,39
19	2016	Van	1.100.190	% 1,38
20	2016	Aydın	1.068.260	% 1,34
21	2016	Denizli	1.005.687	

**Yalnızca seçimden seçime
hatırlanan seçmenin, mahallede,
kentte ve ülkede devam eden
toplumsal yaşam üzerindeki
iradesi yok sayılıyor**

Çok basitçe düşünelim. Haberlerde “Yağmur yağdı, ulaşım felç oldu,” cümlesini sık sık duyuyorsak, felce uğramış kent görüntüleri sıradan bir şeye dönüştüyse eğer, kent veya kentler “yönetiliyor” olabilir mi? Nüfus yoğunluğu hızla artarken, kentsel altyapı aynı hızda gelişiyor mu? Bir tarafta milyon ya da milyar dolarlık projeler, bir tarafta metrekareye düşen yağmur miktarı azıcık arttığında felç olan trafik ve hayat. İstanbul, Ankara, Mersin ve hatta kasaba irisi ilçelerimizde bile, her kış ve her bahar ortaya çıkan aynı feci manzaralara çoktan alıştık. Ama meselemiz sadece fiziksel altyapı yetersizliğinin yarattığı kronik sorunlara işaret etmek değil. Daha önemlisi, sürekli büyüyen kent ve kentli nüfus, kentte yaşayanların ulaşmayı hayal ettikleri kentsel refahın aksine kentsel cinnetin büyümesine yol açıyor. 1950’lerden bu yana kırlardan kentlere akan nüfus, mekânsal ve sosyolojik olarak kentli sıfatıyla anılsa da, ilk kuşak göç edenlerin kentlerde doğmuş torunları dahi kendilerini henüz İstanbullu, Ankaralı, Mersinli, Antalyalı veya İzmirli hissetmiyor. “Memleket Neresi?” sorusunun hâlâ bu kadar sık soruluyor olması, kimlik arayışının da henüz bir çözüme kavuşmadığını gösteriyor. Neden bu insanlar kendilerini kente ait hissetmiyorlar? Kent yönetimleri kentsel aidiyetin oluşturulmasında, altyapı hizmetlerini sağlamanın ötesinde, sosyal ve kültürel açıdan yeterince aktif olamıyorlar mı?

Tüm bu sorulara yanıt arayışımızın bir parçası olarak, burada asıl amacımız, kentleşme kadar kent kültürü ve kimliğini de içeren kentsel refah umudundan yola çıkıp, seçimle göreve gelen yerel yöneticilerin -hangi siyasal partiden olursa olsunlar- benimsedikleri yukarıdan aşağıya “yönetme” pratiklerinin nasıl bir yabancılaşma ürettiğini anlayabilmek ve anlatabilmek. Ya da aynı şeyi tersinden söylersek, kentli vatandaşları merkeze alarak aşağıdan yukarıya örgütlenen bir katılım süreciyle bu yabancılaşmayı kırmanın mümkün olup olmadığını araştırmak.

Hiyerarşi ve Bürokrasi: İmzanın İktidarı

Devlet mekanizmasının ortaya çıktığı süreç, bugünkü anlamıyla hiyerarşi ve bürokrasinin de ortaya çıktığı süreçtir. Şüphesiz, devlet ortaya çıkmadan önce de yaşlılar, erkekler, sihir ve büyüyle uğraşanlar (Şamanlar) arasında görece farklılıklar ve bu toplumsal farklılıkların getirdiği bir tür doğal hiyerarşi vardı. Ama bu farklılık bir statü üstünlüğünden ziyade toplumsal işbölümü içinde yerine getirilmesi gereken bir rolü ifade ediyordu. Hiyerarşi ancak daha sonra ortaya çıkıp bu eşitlikçi toplumu emir ve itaate göre yapılandırılmış bir topluma dönüştürdü. Bookchin’e göre, hiyerarşi ne kadar farklı biçimler alırsa alsın, her durumda belli bir emir ve itaat sistemiyle ayırt edilir:

Hiyerarşi sözcüğüyle ... kültürel, geleneksel ve psikolojik itaat ve komuta sistemlerini de kastediyorum... Yaşlıların gençler, erkeklerin kadınlar, bir etnik grubun başka bir etnik grup, “yüksek toplumsal çıkarlar” adına konuştukları iddiasındaki bürokratların kitleler, kentin kır ve analizi çok daha güç olan psikolojik bir anlamda aklın beden, siğ bir araçsal rasyonelliğin ruh, toplum ve teknolojinin doğa üzerindeki tahakkümlerinden söz ediyorum.⁸

Yerel yönetimlerin temelinde de en geniş emir ve itaat sistemini inşa eden bir anayasa-babayasa, arkasında da aynı sisteme

⁸ Bookchin, M. (2013). *Özgürlüğün Ekolojisi, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, çev.: Mustafa Kemal Coşkun, İstanbul: Sümer Yayıncılık, s. 72.

hizmet eden yasa ve uygulama yönetmelikleri vardır. Yerel yönetimlerde hiyerarşi, toplumun gündelik yaşantısına bürokrasi ve bürokrat üzerinden uzanır. Devlet örgütlenmesinin yereldeki bir yansıması olan yerel yönetimler de toplumsal etkinliğini aynı yönetici sınıf ve bürokrasi eliyle hissettirmeye çalışır. Toplum karşısında hiyerarşiyi, başkan ve yöneticiler adına uygulamada bürokrasi ve bürokrat, son adımda da memur temsil eder. Zurnanın zırt dediği yer de tam burasıdır. Memur bu kurumsal örgütlenmenin son temsilcisi olarak, statüko adına devleti, başkan adına belediyeyi, imzasıyla da yasa ve yönetmelikleri temsil eder. İmza, vatandaş açısından devletin kendi yaşamı üzerindeki yansımasının ete kemiğe bürünmüş bir biçimidir. Bu durumda vatandaşın kuruma karşı tutumunu ve davranışını belirleyen de, bu imzanın atılıp atılmadığı ya da ne kadar hızlı atıldığı olacaktır. Statüko ve hiyerarşinin temsilcileri olarak bürokrasi ve bürokratların sahip oldukları imza yetkisi sayesinde günlük yaşamda son sözü söyleyebilmeleleri, yukardan aşağıya yönetimin en yalın biçimini oluşturur. Başa bela olan da budur. Belediye başkanının iktidarı, memurun imzası yoluyla vatandaşa yansır, bunun nasıl yansıyacağına kararı ise başkan ve yönetim adına iktidarı elinde bulunduran memura kalır. İmza otorite adına atılmış, vatandaş memnun veya gayrimemnun olarak kurumdan ayrılmıştır.

Bu mevcut işleyiş tersine çevrilse, aşağıdan yukarıya, vatandaştan yönetime bir katılım hattı oluşturulsa, imzanın vatandaşın yaşamı üzerindeki hükümlerine son verilemez mi? Peki ama nasıl? Şüphesiz, vatandaş ile kurum arasında statükoyu aşan, doğrudan iletişim kanallarının açılmasıyla. Etkin ve sistematik bir biçimde işleyen bir AÇIK KAPI Halkla İlişkiler ve İletişim sisteminin kurulması,⁹ hiyerarşinin hükümlerinin ortadan kaldırılmasının bir ilk adımı olabilir. Ayrıca bir sonraki bölümde ele alacağımız katılımcı bütçe çalışmaları, STK işbirlikleri ve mahalle örgütlenmeleri de, katılımın kalıcılığını sağladıkları oranda, statüko ve hiyerarşiyi aşmanın olanaklarını sunabilir. Ancak bu yolla vatandaş sadece "seçmen" olmaktan çıkıp, mahallesinde ve kentinde fikir be-

lirten, karar alan, uygulayan ve denetleyen katılımcı bir özneye dönüşebilir. Kararların tepede alınıp bürokratik mekanizmalarla yaşama geçirilmesi yerine, doğrudan demokrasiye dayalı bir işleyişin hâkim olduğu toplumcu bir yerel yönetim, imzanın sultanının da sonunu getirecektir.

Yeni Kamusal Alan: İnternet, Sosyal Medya ve Katılımcı Demokrasi

Bu kitabın 1. bölümünde, Habermas'ın, biri mekânsal diğeri normatif olmak üzere kamusal alana getirdiği iki yönlü tanıma işaret etmiştik. Birinci anlamıyla kamusal alan, toplumsal yaşamda fikirlerin, ifadelerin ve deneyimlerin hem üretildiği hem de dolaştırıldığı kamusal mekânları işaret ediyordu. Normatif açıdan ise, kamusal alan ortaklığı, açıklığı ve eleştireliliği içeren bir ideali anlatıyordu. Kamusal alanın birinci yönü, özellikle Atina demokrasisi ve *agora*'ları akla getiriyor. Hatırlayacağınız gibi, Atinalılar meydanlarda toplanıp toplumsal yaşama ilişkin sorunları tartışarak aldıkları kararları bir üst meclis olan Beşyüzler Meclisi'ne gönderiyorlardı. Şüphesiz, fiziksel mekânın örgütlediği kamusal alanın toplumsal bir ifadeye kavuşma süreci, internetin tüm yaşam alanlarımıza girmesiyle birlikte ciddi bir değişikliğe uğradı. Mekândan tamamen bir bağımsız varlığı olan sosyal medya, başlı başına bir kamusal alan haline geldi. Üstelik bu yeni ve etkili sanal mekân, kamusal alanın normatif yanını da besleyerek, eleştiri olanaklarını ve açıklığı son derece genişletti. Artık internet sayesinde dünyayı tek bir

Akıllı telefonların mümkün kıldığı yeni iletişim biçimleri, sanal bağlar üzerinde ortaya çıkan çağdaş agoralar. Bu sanal alanı "söz"ün ve kent hakkı mücadelesinin alanı haline getirebilir miyiz?

⁹ AÇIK KAPI için bkz. Orhan, a.g.e., s.63-75.

mekân olarak düşünebiliyoruz, bu mekânda istisnasız herkesin düşüncelerini ifade edebilmesi ve her yere aynı anda ulaştırabilmesi sayesinde de yeni bir iletişim biçiminin gelişimine tanık oluyoruz. Hatırlanacağı gibi, 18. yüzyılda Fransa'daki "café"lerde entelektüel bir faaliyet olarak başlayan tartışmalar edebiyat ve basın çevrelerine taşınıp bir burjuva kültürünün toplumsallaşmasına hizmet etmişti. Aydınlanma sürecinin gelişiminde, mekân ve mekâna özgü ilişkiler son derece önemliydi. Bugün internet ve sosyal medya ittifakı da benzer bir işlev görüyor, her bireyi sanal bir kamusal alanın parçası haline getirerek yeni bir toplumsal ilişki sistematiğinin oluşumuna kaynaklık ediyor. Üstelik cep telefonlarının akıllanması, bu alanın inanılmaz derecede genişlemesine, etkileşimlerin son derece yoğunlaşmasına yarıyor. Buradan bakınca, elimizdeki bu akıllı oyuncaklar, belki de etkileşimli katılımın yeni araçları haline gelecekler. Şüphesiz, bu sanal kamusal alanda bolca geyiğe, görgüsüzlüğe ve kabalığa da şahit oluyoruz. Olsun. Kentleşmenin getirdiği yabancılaşmaya, otobüs ve metrodaki yalnızlığımıza rağmen, elimizdeki cep telefonu bizi tanımadığımız "biri"yle iletişime geçirerek "ben"i "biz"e bağlıyor. Bundan çok değil yalnızca 14 yıl önce, bu işlevi radyo dalgaları yerine getiriyor, örneğin Eylül-Ekim 2003'te Boliviya'da meydana gelen olaylarda El Alto toplumsal hareketi yerel iletişimini radyoyla sağlıyordu.¹⁰

15 yıl öncesine kadar radyolar, bugün sosyal medya, yarın deri altı chip iletişimi! Akıllı telefonların mümkün kıldığı yeni iletişim biçimleri, sanal bağlar üzerinde ortaya çıkan çağdaş agoralar. Bu sanal alanı aynı zamanda yeni birlikteliklerin, "söz"ün ve kent hakkı mücadelesinin alanı haline getirebilir miyiz?

Sivil Toplum Örgütlenmeleri ve Katılım

Sivil, yani resmi olanın kapsama alanında olması gerektiği halde olmayan alanlarda, dolayısıyla örgütlenmiş devlet ve kurumları dışında, özel bir çıkar gütmeyen, gönüllülük esasına dayalı olarak, toplumun hakları için çalışan ve hizmet götürme iddiası taşıyan örgütlenmelere sivil toplum kuruluşu (STK) diyoruz. Bu kuruluşlar hangi ihtiyaçtan ortaya çıkıyorlar? Çoğu zaman, karşılanmayan bir ihtiyacı gidermek, yok sayılan toplumsal bir hakkı savunmak ve yerleştirmek için ortaya çıkıyor STK'lar. Bu anlamda, bir yandan toplumsal bir ihtiyaca, bir yandan da hakka ve olması gerekene dikkat çekiyorlar. Yani kurulu ve örgütlü toplumun ihmal ettiği, görmediği, yok saydığı hak ve hizmetler adına, "buradayız, varız ve haklarımız var," diyorlar. Tanımlanmış toplum örgüsünde olması gerekene işaret ediyor, bir hakkı dile getirip örgütüyor, gönüllü güçleri yettiğince yoksunluğa dair farkındalık yaratıyor, bu amaçlar doğrultusunda dikkat çekmeye, söz ve karar üretmeye çalışıyorlar. Bazen az birkaç kişiyi, bazen binleri, bazen de on binleri bir araya getiriyorlar. Kısacası, eğitim, sağlık, çevre, adalet, tarım, kadın, cinsiyet, çocuk, etnisite gibi, ihmal edilen, yok sayılan, ihlal edilen birçok alanda yoksunlukları gidermek için örgütleniyorlar. Kurulu toplumun sınırlarını kabul eden bir örgütlülük olarak kalmak yerine, yoksunluğun söz ve eylemini dile getirmeye çalışan STK'lar, kararlarının hem sahibi hem de uygulayıcısı olarak topluma yeni bir katılımcı örgütlenme modeli sunuyorlar.

STK'ları, özellikle de katılımındaki gönüllülük nedeniyle, seçimden seçime oy kullanarak köşesine çekilen seyirci seçmenler yerine duyarlı vatandaşların söz ve kararlarının öne çıktığı vatandaş örgütlenmeleri olarak da düşünebiliriz. Günlük ve yaşamsal hak

10 Zibechi, R. (2015). *İktidarı Dağıtmak*, İstanbul: Otonom Yayıncılık, s. 108.

Hak temelli
taraf olma,
siyasal parti
tarafı olmaktan
daha geniş,
daha kapsayıcı,
daha güncel ve
yaşamsal bir
katılımcılığı
öngörür

arayıdır STK. Bu yüzden vatan-
daşı attığı oyla yetinmemeye, soru
sormaya, arayışını sürdürmeye, ye-
rel ve ulusal iktidarları ve bir bütün
olarak sistemi sorgulama yetene-
ğini kullanmaya, farkındalık yarat-
maya teşvik eder. Kurulu norma-
tif düzenin olanak sunmadığı, es
geçtiği, iktidarının gücüyle bilerek
veya doğal olarak yok ettiği yaşam
alanlarına dikkat çeker STK.

STK'lar kurulu sistemi sorgu-
layan, problemlere dikkat çeken
ve olması gerekene işaret eden
örgütlenmelerdir. Okyanusta bir
damla misali, örgütlenme biçim-
leriyle toplumun örgütlenmesi
için de bir örnek oluştururlar. Bu
sebeple STK günlük yaşamın ne-
fes alışıdır. Gönüllü ve katılımcı bir

yönetime dikkat çekerek, toplum ile sistem arasındaki bağların
farklı bir şekilde kurulabileceğini gösterir. "Sivil" formu nedeniyle,
"resmi" olanla kendiliğinden bir çatışma halindedir. Bu yanını
koruyabildiği sürece, sistemin yok saymalarına bir itiraz örgütlen-
mesi olarak varlığını sürdürür. Eğitim, sağlık, sosyal haklar, çevre,
adalet ve tarımdan kadın, cinsiyet, çocuk, etnisiteye kadar, örgüt-
lediği her yoksunluk alanı aynı zamanda onun katılımcı ve demok-
ratik karakterinin parçası haline gelir.

Apartman Yönetimi, Sokağa Katılım ve Örgütlenme: İnsani Ölçek

Bugünün kentlerinin temel yaşam alanını oluşturan mahalle-
de ve sokakta, sorunların yüz yüze görüşülerek çözüme bağlan-
maya çalışıldığı en küçük insani ölçek, apartman genel kurulları
ve yönetimleridir. Murray Bookchin insani ölçeği "sakinleri için

politik ve lojistik açıdan anlaşılabilir ve mütevazı büyüklükteki bir
topluluk" olarak tanımlar.¹¹ Bu tanıma takip edersek, ilk çağ kabile-
lerinin yerini bugün kentlerdeki apartmanların, kabileyi bir arada
tutan kan bağının yerini ise tuza muhtaç komşuyla dayanışmanın
aldığını söyleyebiliriz. "Komşu komşunun tuzuna muhtaçtır" deyi-
mi, dayanışma ve işbirliğinden de öte, örgütlenmenin geleneksel
temelini oluşturur. Apartman genel kurulları ve yönetimlerinde,
ister bireyler isterse ailelerin, o mekânda yaşıyor olmaktan kay-
naklanan sorunların çözümü için ortak akıl oluşturmak üzere bir
araya gelişi, sorumlu vatandaş olarak bireyin kent ve ülke sonla-
rına ilgi ve katılımının bir modeli olarak ele alınabilir. Ne kadar
"komşuysanız" o kadar "sorumlu vatandaş" olabilirsiniz diyebiliriz.
Tersine, apartman ve mahalle ölçeğinde katılım ve işbirliği gös-
termiyorsanız, ülke ölçeğinde de pasif ve izleyen vatandaş olarak
kalacaksınız demektir.

Peki ama apartman genel kurulları ve yönetimleri, katılımcı bir
geleneği ve işleyişi gerçekten yansıtıyor mu? 4133 sayılı Kat Mülki-
yeti Kanunu'nda belirtildiği üzere, "Anagayrimenkul, kat malikleri
kurulunca yönetilir ve yönetim tarzı, kanunların emredici hüküm-
leri saklı kalmak şartıyla, bu kurul tarafından kararlaştırılır." Kanun
maddesi kat mülkiyet sahiplerinin katılımını emretse de, mülkiyet
sahibi olmayan kiracılar da bazen vekâlet amacıyla, bazen de kendi
ilgileri ölçüsünde bu toplantıları izleyebiliyorlar. Ne var ki, yasanın
amir hükmüne rağmen, bu genel kurul toplantılarına katılımın çok
düşük bir düzeyde kaldığını, zoraki seçilen yönetimlerle işleyişin
sadece şeklen sürdürülebildiğini biliyoruz. Bu nedenle son yıllar-
da İstanbul başta olmak üzere metropollerde gelişen profesyonel
bir yöneticilik anlayışıyla birlikte, katılım ve birlikte yönetimin yeri-
ni ticari profesyonellerin idaresi almaya başladı.

Sorunların ele alınması, tartışılması ve çözümünde **ortak akıl**
geleneğinin oluşturulmaması, apartmanlarda komşuluk ilişkilerinin
kurulamaması yüzünden, kanun koyucu yasa ile kural getirmeye ça-
lışsa da, dayanışma kurulamıyor, tartışma, söz ve ortak karar eksik

11 Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme*, çev. Burak Özyalçın, İstanbul: Sümer
Yayıncılık, s. 70.

kalıyor. Görünen o ki, apartman, sokak ve mahalle örgütlenmelerini komşuluk esasına göre yeniden ele almak gerekiyor. Komşuluk ilişkisi, gerek mekânın örgütlenmesini gerekse insani dayanışmayı mümkün kılan en yalın ve aracsız ilişkidir. **Komşu** temelli ilişki, mahallelerde tabana yayılmış bir **Komşu Dayanışması** yaratabilir, bu dayanışma **Mahalle Meclisleri** ve **Mahalle Komiteleri** örgütlenmesine taşınarak, hem mahallenin bir mekân olarak örgütlenmesi sağlanabilir hem de söz ve kararın birlikte oluşturulmasının olanakları yaratılabilir. Buna uygun olarak, biz de 4. bölümde Katılımcı Bütçe kavramını irdelerken, Toplumcu Belediyeciliğin gelip dayanacağı taban alanı olarak mahalleye ve bu mekânın örgütlenmesi olarak Mahalle Meclislerine işaret edeceğiz.

Mahallede Katılım ve Örgütlenme: Mahalle Meclisi

Temsili demokrasinin esası olarak kabul edilen seçimler, gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş veya yoksul ülkelerde, 4 veya 5 yılda bir temsil sistemini çalıştırmak üzere devreye girse de, "seçilmiş temsilciler" in hızla yönetici elitlere dönüşmesi, yürütme-bürokrasi-yasama hiyerarşisi içinde seçmenlerine yabancılaşması yüzünden, sistemin demokratik yanını çalıştırmaya hiçbir zaman yetmiyor. Çağdaş parlamenter sistemin ana sorunu, seçilmiş siyasal elitlere devredilen yetki yüzünden ortaya çıkan **yönetememe** halidir. Nispi temsil veya farklı seçim sistemleri benimsenmiş olsa da, birçok ülkede **temsili demokrasi krizi** "temsil" in kendisinden kaynaklanmaktadır. Mümkün olan en demokratik ve güvenilir seçim sistemiyle seçilmiş olsalar bile, bu seçilmiş temsilciler, siyasal elitlere dönüşmekte, yetki aldıkları seçmenlere yabancılaşarak, yeni seçim dönemine kadar onlara isteklerini ve ihtiyaçlarını **sorma** ihtiyacı bile duymamaktadır. Bir kere seçilmişlerdir artık, söz, karar ve yetki kendilerinde ve atadıkları bürokratlarındadır.

İktidar merkezlerinde açığa çıkan bu **yönetememe** halini ortadan kaldırmak için, soruna bir kez de tersten yaklaşmayı deneyebilir, demokratikleşme sürecini mahallelerden başlatıp söz ve karar hakkına sahip mahalle örgütlenmeleri oluşturabiliriz. Doğrudan demokrasinin tabandaki en yalın ve yaygın örgütlenme

Mahalle Meclisleri, doğrudan demokrasinin tabandaki en yalın ve yaygın örgütlenme biçimlerinden biridir

biçimlerinden biri, Mahalle Meclisleridir. 2. bölümde ele aldığımız dünya ve Türkiye deneyimlerinin de gösterdiği gibi, doğrudan demokrasi ve taban örgütlenmesinin çekirdeği mahalledir. Bu meclisler, çağdaşlık ve modernlik adı altında temsili demokrasinin nimetleri gibi sunulan, hiyerarşik örgüt ve yönetim modellerini alaşağı etmek üzere, **aşağıdan yukarıya** örgütlenmiş, komşuluk bağına dayalı, sermayesi insan ve yüz yüze ilişki olan, mutabakat esaslı bir doğrudan demokrasinin yönetim modelini oluşturur. Günlük dilde bolca kullandığımız "devlet", "egemenlik" "yönetim" gibi kavramları yerele indirgemekle yetinmek yerine, yöneten ile yönetilen ilişkisinin hiyerarşisini de terse çevirebilecek yeni bir yönetim biçiminden bahsediyoruz. Örneğin, seçilen elitlerin değil, mahalledeki her komşunun rotasyonla "başkan/kolaylaştırıcı" olacağı bir mikro-iktidar. Tıpkı M.Ö. 500'lerde, **kentin mührünü elinde bulunduran kimsenin her gün kurayla yeniden belirlendiği** Atina'da olduğu gibi:¹²

M.Ö. 506'da, Atina'daki Isparta işgalini sonlandıran Klis-tenes, Atina'da neredeyse üç yüzyıl sürecek yeni bir örgütlenmenin temellerini atar. Önce Attika'ya (Atina-Pire

12 Bumin, K. (1990). *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

bölgesi) yeni bir örgütlenme getirdi: Attika'yı bir ya da iki köy ya da kasabadan oluşan özerk birimlere, yüz demos'a ayırdı. Atina'nın her mahallesi de bir deme idi. Her deme'nin ayrı bir meclisi, görevlileri, toprakları, hatta bayrağı vardı. Bir yıl için seçilen başı, yerel işlere bakıyor ve yöneticilerin bir listesini tutuyordu. On sekiz yaşına basan gençler, bu listelere adlarını yazdırarak, yurttaşlık haklarını elde ediyorlardı. Bu demoslar, yerel yönetimde büyük rol oynadılar.¹³

Merkezden uzak, mahalleyi merkez alan, komşuluk ilişkisinin sahici ve belirleyici olduğu gerçek bir toplumsal mutabakat alanı. Mahalle meclisinin coğrafyası "mahalle", derdi "mahalledeki yaşam", önerisi ise "komşuluk ve komşuluk hukuku"dur. "Mahalle"yi coğrafyamız haline getirdiğimizde, farklı kimliklerimiz ve siyasal düşüncelerimizin ötesine geçerek, "komşuluk" esasına dayanan unuttuğumuz bir ilişkiyi de yeniden canlandırabiliriz. Mahalle meclisleri sayesinde "ev sahibi" ya da "kiracı" sıfatı yerine "komşu" sıfatıyla ilişkilerimizi yeniden düzenleyebiliriz. Yaşadığımız yeri sahiplenmemiz, sahiplendiğimiz yerin sorunlarına birlikte çözüm üretmemiz, bu çözümleri hayata geçirirken günlük yaşamlarımızın ortaklaşması, komşuluk hukukunu birlikte inşa etmemizi sağlayabilir. "**Ben**" kimliği yerine "**biz**" kimliğiyle düşünmeye geçebilir, yalnızlığımızı tescil eden "ev sahibi", "kiracı", "esnaf" gibi sıfatlardan kurtulup "**komşu**" gibi kapsayıcı ve ortak bir kimliğin oluşumuna birlikte katkı sunduğumuz oranda "**güven ve dayanışma**" ilişkileri geliştirebiliriz. Mevcut sistemin her gün yeniden ürettiği güvensizliği ve bireyciliği reddedebilir, kendimizi "**biz**" olarak ifade etmenin yeni yollarını yaratabiliriz. Yaşadığımız yeri sahiplenme duygusuyla, komşularımıza duyduğumuz güvenle günlük yaşamı kolaylaştırmanın araçlarını birlikte yaratabiliriz. Mahalle meclisinde bir araya gelerek, mahallenin sorunları ve günlük yaşam üzerine birlikte kafa yorarak, çözüm üreterek ve sonuç olarak ortak bir yaşam biçimini birlikte kurabiliriz.

Komşuluk, insani ölçek ilişkisi ve mutabakat; yabancı-

laşmayı, yalıtılmışlığı ortadan kaldıran, "biz"i öne çıkaran yeni bir toplumsal yaşamın sihri burada saklı. "**Mahallemi keşfediyorum**" kadar basit bir amaçtan yola çıkarak, sokağımızdaki bir çeşmenin tarihini, sokak isimlerinin gerekçesini, tarihi bir binanın öyküsünü öğrenmemiz bile, yaşadığımız evlerden dışarı çıkmanın ilk adımı olabilir. Şüphesiz, bu niyet asıl anlamına toplumsal örgütlenmeye taşınıp kolektifleştiği oranda kavuşabilir. Mahalle meclislerinde, mahallenin sorunlarını önümüze koydukça, yeni yaşam projeleri ürettikçe, **katılımcı bütçe** ve **referandum** gibi yerel yönetim araçlarını benimsedikçe, seçilmiş yöneticileri **geri çağırma** ilkesini çalıştırdıkça, dayanışmayı günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline getirecek üretim veya tüketim kooperatiflerini örgütledikçe, bizler mahalleli oluruz, mahalle de bizim olur. Mahalleliler bu meclislerde gündelik sosyal, ekonomik ve kültürel bağları birlikte ördükleri, gündelik yaşama ilişkin sözleri ve kararlarını ortaklaşa ürettikleri oranda, mahalle de doğrudan demokrasinin temel coğrafyası haline gelir.

Bu mekanizma bir kere kurulduğunda, siyasi karar ve yönetim de bu mekanizmaya içkin bir şekilde işleyecektir. Yani mahalle meclislerine katılım, politika süreçlerini etkilemeye ve değiştirmeye çalışmak değil, bu süreçlerin doğrudan öznesi olmak anlamına

13 Tanilli, S. (1984). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İlk Çağ*, s. 277.

gelir. Mahalle meclisi önerisi, iktidarın mahalleye inmesi ve paylaşılmasını önermek demektir. 4. bölümde üzerinde durduğumuz **katılımcı bütçe**, mahalle dayanışmasındaki söz ve kararın iktidara taşınmasının, daha doğrusu bir taban iktidarının kurulmasının en önemli araçlarından biridir.

Nedir Mahalle Meclisinin Görevleri? Temel yaşam alanını "mahalle" olarak tanımladığımızda, gelişen kentlerin virüsü olan yabancılaşmayı kıracak olan **komşuluk hukukunun** geliştirilmesi, kent hakkı kavramının mahalleye indirilmesi, mahalle meclisinin en temel görevidir. Mahalle meclisi, günlük maişet derdinde iş ile ev arasında gidip gelmekten yalnızlaşan bireyleri ortak yaşama katmaya, mahalle yaşamının bir parçası olduklarını duyumsatacak araçları geliştirmeye, mahallenin ve kentin sorunları üzerinde kafa yorarak ortak aklın söz ve kararını oluşturmaya dönük pratiklerle hayat bulur. Mahalle Meclisi sadece bir toplanma alanı değil, her şeyden önce kolektif bir pratiktir. Mahallenin sosyolojik analizinin yapılması, yerel kimliğe, doğal ve tarihi çevreye sahip çıkılması ve tüm bunların bir mahalle strateji belgesine bağlanması, bu kolektif pratiklerde ön açıcı bir işlev görebilir.

Peki ama nasıl kurulacak Mahalle Meclisleri? Bu satırları okuyan sen komşunla bir araya gelip mahalle meclisleri kurma çağrısı yapabilirsin, aynı şeyi bu düşünceye inanan bir mahalle dayanışma grubu, bir kooperatif, mahalledeki bir sivil toplum örgütü veya siyasal kimliği olmayan herhangi birileri de yapabilir. Mahalle Meclisi, mahallede yaşayan her gönüllü komşunun, STK'nın, dayanışma platformunun çağrısıyla oluşturulabilir. Ama komşular arasında dayanışma ve mutabakatı amaçlayan bu meclislerin çağrısını yaparken, daha en başından itibaren mahalle inisiyatiflerini gözetmek gerekir. Yani **kimleri?**

Mahalle Muhtarı ve neredeyse hiç tanımadığımız ama seçilmiş İhtiyar Heyeti üyeleri, cami, cemevi ve varsa diğer inanç grubu temsilcileri, mahallede örgütlü dayanışma grupları, dernekler, STK'lar veya platformlar, varsa kooperatif, sendika veya spor kulübü, mahallede kayıtlı Aile Hekimi veya sağlık kuruluşu, okul aile birlikleri, veli örgütlenmeleri ve gönüllü vatandaşlar mahalle meclisinin doğal kurucularıdır. Bununla birlikte, Osmanlı'daki toplum-

sal yapıdan devraldığımız muhtarlık ve ihtiyar heyeti temsilciliği, sırf sahip oldukları yasal statü nedeniyle diğer kuruculara nazaran daha belirleyici görülmemeli, seçimle gelen muhtar da ihtiyar heyeti üyeleri de kanaat önderleri olarak kabul edilmelidir.

Nasıl çalışır Mahalle Meclisleri? Öncelikle, çağrı yapan mahalle girişiminin her toplantıda yeni bir "**Kolaylaştırıcı/Moderatör/Toplantı Başkanı**" olacağını açıklaması ve **rotasyonun** neredeyse değişmez tek ilke olduğunun altının çizilmesi gerekir. Olağanüstü durum toplantıları hariç, toplantıların ayda bir veya meclisin belirleyeceği periyotlarla yapılabileceği, rotasyonlarda kadınlar ve gençlerin öncelikli olacağı, kararların mutabakatla alınabileceği, farklı görüşler olması halinde oy çokluğunun geçerli olacağı gibi konular ancak tartışıldıktan sonra karara bağlanmalıdır. Mahalledeki her sorun, her ihtiyaç, her yeni talep Mahalle Meclisinin gündemi olmalıdır. Eğitim, sağlık, temizlik, çöp, ambalaj atıkları, barınma, geçim, gürültü, aile veya kişiler arası kavga, anlaşmazlıklar, kültür, sanat, kısacası her türlü insani sorun gündem olarak önerilip görüşülebilir ve karara bağlanabilir.

Mahalle Meclisleri Koordinasyonu veya Kent Parlamentosu

Mahalle Meclisleri Koordinasyonu, her mahalle meclisi içinden bir yılığına seçilen delegelerden oluşan koordinasyondur. Koordinasyondaki temsil, Mahalle Meclisi adınadır. Bu seçim Mahalle Meclisinin oturumunda yapılabileceği gibi, katılımı daha da yaygınlaştırmak amacıyla her mahallede Koordinasyona aday olan kişilerin adaylık ilanı sonrası, gizli oy-açık sayım usulünün esas alındığı sandık seçimleri de düzenlenebilir. Bu Koordinasyon, bir bakıma siyasal partilerin olmadığı bir Kent Parlamentosudur. Yerel seçimlerde partilerin aldıkları oy oranında temsil edildikleri Belediye Meclisine alternatif olarak, aktif yurttaş katılımının olduğu, komşuluk hukukunun esas alındığı, komşuluk alanı olan mahallelerin sorunlarının görüşüldüğü, katılımcı bütçe gibi mahalle ve kenti ilgilendiren yaşamsal konuların seçilmiş Belediye Başkanına iletilmek üzere tartışılıp karara bağlandığı bir taban meclisidir.

Buraya kadar söylediklerimize bakıp, 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 76. maddesinde tanımlanan Kent Konseyini rafa mı kaldırıyoruz, diye sorabilirsiniz. **Kent Konseyi neydi ki ne oldu?** Yasada kent konseyi şöyle tanımlanıyor:

Kent konseyi

Madde 76- Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.

Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usûl ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.¹⁴

Getirilen tanım, sarf edilen cümleler, kullanılan sözcüklerin hepsi çok güzel. Peki ama ya uygulama? Belediye Yasası'nın 76. maddesinin son fıkrasında belirtilen "Kent Konseyi Yönetmeliği" de 2006 yılında yayınlandı,¹⁵ gelgelelim bu yönetmeliğin 6. maddesinde sayılan ulvi görevler de yalnızca kâğıt üzerinde kaldı:

Kent konseyinin görevleri

MADDE 6 - (1) Kent konseyinin görevleri;

a) Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşerilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak,

Apartman ve mahalle ölçeğinde katılım ve işbirliği göstermiyorsanız, ülke ölçeğinde de pasif ve izleyen vatandaş olarak kalacaksınız demektir

- b) **(Değişiklik: RG-6/6/2009-27250)** Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,
- c) Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir akıl oluşturmaya katkıda bulunmak,
- ç) Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımçılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- d) Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,
- e) Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,
- f) Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,
- g) Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,
- ğ) Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,
- h) Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,
- ı) Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.¹⁶

¹⁴ 5393 sayılı Belediye Kanunu.

¹⁵ Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006. mevzuat.gov.tr

¹⁶ a.g.e.

Mahalle meclislerine katılım, politika süreçlerini etkilemeye ve değiştirmeye çalışmak değil, bu süreçlerin doğrudan öznesi olmak anlamına gelir

“Görevler” başlığı altındaki cümlelerin hepsi, üzerinde hepimizin hem-fikir olacağı, demokrasi ve sivil toplumun gelişmesi yolunda atılacak ileri adımları ifade ediyor! Ama gerçeklik ile yönetmelik yazıcılarının tasavvurları arasında büyük bir uçurum var. Elimizde, seçilmiş belediye başkanına bağımlı hale gelmiş yapılardan başka bir şey yok ne yazık ki. Kaldı ki aynı yönetmeliğin 5. maddesinde “Kent Konseyleri belediye teşkilatı olan yerlerde, mahalli idareler genel seçim sonuçlarını izleyen 3 ay içinde, 8’inci maddede belirtilen üyelerden oluşur” diye belirtilse de, Kent Konseyi kurmamanın herhangi bir müeyyidesi yoktur. Üstelik üyelerin uygulamadaki bileşiminde, “görevler” bölümünde amaçlanan katılımcı ve demokratik kültürden tamamen uzak bir şekilde,

kamu otoritesinin ağırlığı hissedilmektedir. Yasanın üyelik yapısını nasıl tanımladığını hatırlayalım:

(1) Kent konseyi; merkezi yönetimi, yerel yönetimi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ve sivil toplumu ortaklık anlayışı ile buluşturmak üzere aşağıda belirtilen kişi, kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşur:

- Mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi,
- Belediye başkanı veya temsilcisi,
- Sayısı 10’u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri,
- Mahalle sayısı yirmiye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmemek ve 20’den az olmamak üzere kendi aralarından seçecekleri temsilcileri,

- Beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri,
- Üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması durumunda her üniversiteden birer temsilci,
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri,
- Kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisi.¹⁷

Yukarıdaki çoğulcu görünümlü üyelik yapısının tersine, 2002’deki genel seçimlerden bugüne kamudaki yeniden yapılanmanın ve 2004 yerel seçimlerinden sonra oluşan belediye yönetimlerinin uygulamaları sonucunda, Kent Konseyi görevleri tanımlanırken öngörülen katılımcı yapıdan tamamen uzaklaşıp monoterist bir yapıya dönüşmüş, her durumda Belediye Başkanlarına bağlı bir Kent Konseyi yapısı ortaya çıkmıştır. Yönetmelik’te tanımlanan Genel Sekreterlik seçim maddesi bile, seçimle gelen Belediye Başkanına biat etmeyi zorunlu hale getirmek için yeterlidir:

Genel sekreterlik

MADDE 14/A - (Ek:RG-6/6/2009-27250)

- Kent konseyi genel sekreteri, belediye başkanı tarafından önerilen üç aday arasından yürütme kurulu tarafından seçilir.
- Kent konseyi genel sekreteri, 6’ncı maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesini koordine eder. Meclisler, çalışma grupları ve benzeri yapılar arasındaki çalışma uyumunu ve koordinasyonu sağlar.
- Genel sekreter, kent konseyi başkanına ve yürütme kuruluna karşı sorumludur.¹⁸

Buna göre, Genel Sekreter, seçilen siyasi parti adayı Belediye Başkanının önereceği üç aday arasından, kendisiyle “uyum” içeri-

17 a.g.e.

18 a.g.e.

sinde çalışacak biri olacaktır. Dolayısıyla Kent Konseyi'nin işleyişi de Başkan'ın yönetimi ve denetiminde kalacaktır.

Bu genel tablonun da gösterdiği üzere, Kent konseyleri, kent ölçeğinde yerel iktidara katılım ya da yerel iktidarın denetlenmesi işlevlerini yerine getirmek şöyle dursun, bir danışma kurulu olarak bile işleyemeyen, şeklen kurulmuş, yerel iktidara bağımlı yapılar haline gelmiştir.

Peki o zaman asıl sorunumuz nedir? Seçilmişler, elitlere dönüşüyor, "seçim" gibi demokratik görünen bir sistem temsili usulle zehirlenmiş otoriter yöneticiler doğuruyor. Temsilciler bir kere seçilmişlerdir, temsilcileri denetleyecek, onlardan hesap soracak, gerekirse onları geri çağırarak yapılar yoktur. Bunun panzehiri ne olabilir? Aşağıdan yukarıya örgütlenmiş, "Ayakların Baş Olduğu" insani ölçekte kurulmuş yapılar ve bu yapıların denetimi. Yeniden sokak, yeniden mahalle ve kent parlamentosu... Başka bir panzehir yok.

16 Nisan 2017 Referandumunda HAYIR MECLİSLERİ

Doğrudan Mahalle Meclisi örgütlenmesi olmamakla birlikte, aşağıdan yukarıya örgütlenmenin özgün örneklerinden birini

oluşturması nedeniyle, HAYIR MECLİSLERİ'ni aktif yurttaş tanımı ve yurttaş hukukunun sokakta karşılığını bulması gibi yönlerden değerlendirebiliriz.

16 Nisan 2017 referandumuyla gündeme gelen anayasa değişikliği paketine karşı, İstanbul'un ilçelerinden başlayarak Türkiye'nin birçok ilinde, bu paketin parlamenter sistemin ortadan kalkması anlamına geleceği, meclisi işlevsizleştireceği, Cumhurbaşkanlık makamını tek adam yönetimine dönüştüreceğine dikkat çekmek amacıyla, herhangi bir siyasi parti rozeti taşımadan, isteyen her bireyin katılabileceği HAYIR Meclisleri kuruldu. tercih-hayir.org sitesinde çalışmaların amacı şu sözlerle aktarılıyor:

Cumhuriyet tarihinden bile köklü olan ve kesintilerle de olsa 140 yıldır varlığını sürdüren parlamenter sistemimiz, cumhurbaşkanının tek bir kararıyla kaldırılacak bir oyuncuğa dönüştürülme tehlikesiyle karşı karşıya.

İyi kötü işleyen tüm denetim mekanizmaları yine aynı cumhurbaşkanı tarafından atanacak kişilerce oluşturulacak ve tarafsızlık vasfını yitirme tehlikesi altında. Eğer yasa kabul edilirse bakanlar kurulunun ve meclisin neredeyse hiçbir işlevi kalmayacak!

Bu manzarayı gören, bundan rahatsızlık duyan ve "Hayır" diyen yurttaşlar harekete geçiyoruz. Bulduğumuz her yerde "Hayır"ın sesini yükseltmeyi, yerel inisiyatifler ve meclisler inşa etmeyi amaçlıyoruz. Bu meclisleri tek ve güçlü bir "Hayır" kampanyası etrafında örgütlemeyi hedefliyoruz. Haklarımızın bize bir hediye gibi sunulmayacağını, demokrasinin biz siyaset yapmazsak korunamayacağını biliyoruz. Sizleri de bireysel katılımı işleyen ve yerel inisiyatiflerle örgütlenen "Hayır" meclislerine katılmaya davet ediyoruz.

HAYIR Meclisleri, herhangi bir siyasal partiden bağımsız olarak "hayır" çalışması yapan inisiyatiflerin Kadıköy, Beşiktaş, Şişli gibi merkezi yerlerden başlayıp İstanbul'un diğer ilçeleri ve Türkiye'nin diğer illerine hızla yayılmasıyla birlikte referandum gündemini belirlemeyi başardı. Şüphesiz ki bu örgütlenme, 2013 Mayıs ve Haziran'ında İstanbul Taksim Gezi Parkı'ndan gelişen, Türkiye tarihinin en güçlü itiraz ve

sivil itaatsizlik eylemlerinden biri olan GEZİ DİRENİŞİ'nin kazanımlarını da içinde barındırıyordu. 12 Eylül süreciyle başlayan depolitizasyon, hiç beklenmedik bir yerden, "üç beş ağaç" arasından çıkan Y ve Z kuşakları tarafından kaldırılıp atıldı. Doğrudan demokrasinin en geniş ve en katılımcı deneyimlerinden biri olan GEZİ PARKI MECLİSİ'nin birikimleri HAYIR MECLİSLERİ'ne taşındı ve "aktif yurttaş" teorik lafından çıkıp sokağa taşdı. Siyasal partilerin içindeki siyasal kast yapılarını yeniden diriltmek yerine ortadan kaldıran HAYIR MECLİSLERİ, mahallede ve kentte kurulabilecek katılımcı yapıların ne kadar geniş olabileceğini, niceliksel çoklukların bile doğrudan demokrasiyi nasıl uygulayabileceklerini göstererek, demokratik kültürümüzün yeni kazanımları arasında adını yazdırmayı başardı.

Demokles'in Kılıcı: Geri Çağırma:

Bu bölümü bitirirken, daha önce "Atina Kent Devleti ve Yönetimi" başlığında özellikle vurguladığımız bir noktayı yeniden hatırlatmak istiyoruz:

Toplumun yönetimi bütün Atinalı yurttaşların katıldığı meclise geçmişti. Site artık yurttaşların sitesiydi. Kamu işlerinin yürütülmesinde uzmanlık tanınmıyor, her yurttaş hayatı boyunca toplumun yönetiminde muhakkak önemli bir görevi üstleniyordu. Kentin mührünü elinde bulunduran kimse her gün kura ile yeniden belirleniyordu.¹⁹

Bu işleyişin günümüz için nasıl bir anlamı olabilir? Her şeyden önce, görüyoruz ki seçim ve seçimle gelmiş olmak, delege olmak mutlak iktidar olmak anlamına gelmiyor. Bugün yöneticinin belki, ama yarın değil. Bugün iktidarsın, yarın yurttaş. Seçilmek, delege ya da yönetici olmak bir üstünlük değil, sıradan ve günlük bir görev. Kentin mührünü elinde bulundurmamak bir ayrıcalığa dönüşmüyor. Yönetmek, doğrudan demokrasinin günlük, olağan bir işleyişi sadece. Yemek yemek, su içmek, uyumak kadar doğal ve sıradan. Ne zaman ki yöneticilik bir uzmanlığa dönüştü, yönetim kastı olan bürokrasi de işte o zaman ortaya çıktı. Uzman-

laşmak ve yönetmek bir ayrıcalık, toplum üzerinde bir tahakküm biçimini aldı. Oysa Atina kent devletinde, kentin mührünü elinde bulunduranlar bunu suiistimal ederse *demos* (mahalle) demokratik hakkını kullanarak yöneticiyi geri çağırır ve mührü ondan geri alır. **"Seçtim ama yapamadın, yönetimi bırak!"** Geri çağırmanın esası budur.

Günümüzde ise, Belediye Başkanları ve Belediye Meclis Üyeleri beş yıllığına seçilmekte, yalnızca İçişleri Bakanlığı tarafından soruşturma nedeniyle, çoğu zaman da iktidarın çıkarına olan siyasi gerekçelerle görevden alınabilmektedir. Buna alternatif olarak, **geri çağırma**, Atina örneğinde de gördüğümüz üzere, seçimle gelen yöneticinin görev süresi dolmadan yöneticilik görevinin sona erdirilmesini mümkün kılan katılımcı bir denetim biçimidir. Geri çağırma, seçmenlerin belirli bir yüzdesinin (yüzde 10/15/20) talebi üzerine, ilgili seçim çevresinde seçmenlerin önemli bir bölümünün (1/3, 2/5, 1/2) katıldığı oylama sonucunda, çoğunluk kararı temelinde işletebilecek olan bir mekanizmadır. Atina demokrasinden günümüze taşınan bu mekanizma, Brezilya, Bolivya, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkelerde bugün etkili bir şekilde çalıştırılmaktadır.

"Söz Veriyorum" İmzası veya Başkan ve Meclis Üyesi Taahhünamesi

Bir denetleme biçimi olarak "geri çağırma"nın yerel yönetimlerde karşılık bulabilmesi için, en temelde bir yasa değişikliği gerektiğinin bilincindeyiz. Bununla birlikte, seçilmişler üzerinde etkin bir denetim oluşturmanın ilk adımlarından biri olarak, adaylardan seçimden önce Söz Verme imzası vermeleri talep edilebilir. Beş yıl boyunca seçmene sunulacak proje ve hizmetlerin belirtildiği, bağlı kalınacak etik ilke ve kuralların sıralandığı bir Taahhüname imzalamaları istenebilir. Bu mekanizma geri çağırma-yı meşru kılmayı sağlayacağı gibi, seçilmişleri denetlemeye seçim öncesinden başlamayı da mümkün hale getirecektir. Böyle bir taahhüname, aktif yurttaş ile seçilmişler arasındaki bir sözleşme olarak, Başkan ve Meclis üyelerini "yoldan çıkmamaya" çağıran toplumsal bir senet yerine geçecektir.

¹⁹ Bumin, a.g.e.

4. BÖLÜM

KATILIMCI BÜTÇE VE SÜRECİ

Günlük yaşamda dilimizden düşürmediğimiz “demokrasi” ve “katılım” yerelde nasıl gerçekleşecek? Bu iki sözcüğün bir araya gelmesi nasıl mümkün? Teorik olarak benimsediğimiz demokratik katılım, yerel yönetimler ile vatandaşları buluşturan hangi pratiklerle sağlanabilir? Dünyanın gündemine 1992 Rio Konferansı sonrasında giren Yerel Gündem 21 tartışmaları ve uygulamaları, mahalle meclisleri ve kent konseyi girişimleri, gerek STK’lar gerekse vatandaşların belediye yönetimleriyle işbirliği gibi konularda, sorgulama ve denetim mekanizmalarının oluşturulması açısından ancak arpa boyu kadar yol gidilmesini sağlayabilmiştir.

Katılımcı Bütçe Nedir?

Katılımcı Bütçe, mahalle düzeyinde, vatandaşın seçmen ve vergi mükellefi ötesindeki kimliğiyle ilişkilenmeyi, onun somut isteklerini ifade edilebilmesini sağlayan en somut, en yalın ve en anlaşılır demokratik katılım yöntemlerinden biridir. Bütçe, ağır bir sözcük. Ama bu ağırlık paranın yönetilmesi gereğinden değil, bu yönetime egemen olan kallavi kurumsallık ve tepeden bakıştan kaynaklanıyor. Bütçe, görünüşte matematiksel bir dilden ibaret gibi görünse de, bu rakamlar insan faaliyetini ve kentsel yaşamın unsurlarını ifade ettiği için aslında bütünüyle toplumsal bir içeriğe sahiptir.

Kimin ihtiyacı? Kentin. **Peki kente soruluyor mu?** Hayır. İşte katılımcı bütçe, mahalle düzeyinden başlanarak kentin bu soruya "evet" diyebilecek şekilde örgütlenmesidir. Diğer bir deyişle, kentin sahiplerinin kent haklarını kullanabilmesi adına, belediye bütçesinin de katılımcı hale getirilmesi, kent yaşamının mahallelinin iradesiyle yeniden kurulmasıdır. Kentlilerin iradesini yansıtan bir **katılımcı bütçe**, belediye bütçesinin projeksiyonu yapılırken, yatırım ve hizmetlerin **belirli** bir bölümünün (% 15-20-25) vatan-daşa sorulmasını, önceliklerinin anlaşılmasını ve bütçe projeksiyonunun bu istek ve öneriler doğrultusunda **gelirlere orantılı** bir şekilde yapılmasını içerir.

Mahallede yaşayanlar sokağında nasıl bir hizmet bekliyor, ne talep ediyor, yeni bir önerisi var mı? Bunu anlamak için **sokakta**

Kimin ihtiyacı? Kentin. Peki kente soruluyor mu? Hayır. Katılımcı bütçe, mahalle düzeyinden başlanarak kentin bu soruya "evet" diyebilecek şekilde örgütlenmesidir

katılım, mahallede katılım, kent konseyine katılım, bütçeye katılım, meclis bütçe görüşmelerine katılımın olanaklarını yaratarak bütçeyi katılımcı bir süreç haline getirmek gerekir.

Katılımcı Bütçe, bütçe komitelerinin sokaklardan başlayarak kurulmasını öngörür. Sokağın/mahallenin kanaat önderleri, varsa STK temsilcileri, varsa cami, cemevi ve kilise temsilcileri, öğretmen ya da konuyla ilgili herkesten oluşan sokak/mahalle meclisinin tayin edeceği **sokak/mahalle bütçe komitesi**, sokakta yapılması gerekenleri ve öncelikleri belirler. Bu talep ve öncelikler, muhtarın da içinde olduğu **mahalle bütçe komitesine**, oradan da kent bütçe konseyine ulaştırılır. **Kent bütçe konseyi** sokak ve mahallelerden gelen bu talep ve önerileri öncelikler temelinde birleştirerek bir taslak haline getirir ve taslağı belediye yönetimine sunar. Belediye yönetimi ise, kendi bünyesinde bulunan uzmanlarla, STK'lardan aldığı uzman görüşlerini de göz önünde bulundurarak, bu taslak bütçe önerisinin parasal karşılığını tespit eder ve bu karşılığı **belediye gelirleriyle orantıladıktan** sonra ortaya çıkan nihai bütçe önerisini belediye meclisine sunar. Be-

lediye bütçe görüşmeleri kent halkına açık olarak gerçekleştirilir, vatandaşların kararlarda oy hakkına sahip olmasalar da kent hakkı adına görüşlerini belirtmesine olanak sağlanır. Katılımcı görüşmeler ve tartışmalar sonucunda karara bağlanan bütçe, tüm aşamalarda demokratik katılımı sağlaması sebebiyle tüm kentin iradesini yansıtan bir kent bütçesi haline gelir.

Katılımcı Bütçe Ne Değildir?

Katılımcı Bütçe, Yerel Yönetimin bütçe yapma ve uygulama yetkisinin ortadan kaldırılması veya bu **yetkinin devri** anlamına gelmez. Asıl amacı, Belediye Başkanı ve Belediye Meclislerine 5393 sayılı Belediye ve 5216 sayılı Büyükşehir yasalarıyla verilmiş olan yetkilerin kullanımının vatandaşla paylaşılmasını, vatandaşların bütçenin yapımına aktif katılımı aracılığıyla, mahallenin sesi ve taleplerinin meclise taşınmasını sağlamaktır.

Her şeyden önce, Katılımcı Bütçe **yasaya rağmen bir uygulama değildir**. 5393 sayılı Belediye Yasası'nın "hemşerilik hukuğu"nu tanımlayan 13. maddesi ile "kent konseyi" hakkındaki 76. maddesi katılımcı bütçe uygulamasına önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Katılımcı bütçe aslında bu yasa maddelerinin ruhunun bütçe örneğinde ete kemiğe büründürülmesinden başka bir şey değildir:

Hemşeri hukuku Madde 13- Herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir. Hemşerilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.

Kent konseyi Madde 76- Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saygınlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

İkincisi, Katılımcı Bütçe belediye **bütçesinin tamamının katılımı ile belirlenmesi demek değildir.** Dünya örneklerinde de görüldüğü üzere, bütçenin yüzde 15 ile 25 arası bir kısmının mahalle öncelikli belirlenmesidir.

Üçüncüsü, Katılımcı Bütçe bütçenin planlanan kısmının mahallere veya **mahalleli nüfusa paylaştırılması da değildir.** Daha ziyade, hem mahalle öncelikli ihtiyaçların hem de kent ihtiyaçlarının belirlenip, öncelik sırasına ve kentsel stratejiye göre ortak bir şekilde planlanmasıdır.

Son olarak, Katılımcı Bütçe **mahallede alınan kararların mutlak olarak uygulanması değildir.** Bütçe taslağına nihai şekli verilirken, mahallelerden seçilen delegelerden oluşan Bütçe Konseyi'nde, alınan kararlarda önceliklerin göz önünde bulundurulup bulunmadığı, bu kararların mevcut yasa ve yönetmelikler çerçevesinde uygulanıp uygulanamayacağı, bütçe olanaklarıyla uyumlu olup olmadığı, kent ölçeğinde eşit hizmet ve adalet ilkesine uygun olup olmadığı gibi konuların birlikte değerlendirilmesini öngörür.

Öncelikle Neye Bütçe Diyoruz?

Dar anlamıyla bütçe, Belediyelerin gelecek bir yıllık süre içerisindeki gelirleri ve harcamalarını belirten mali plan belgesi olarak tanımlanıyor. Gelir kaynakları harçlar ve katılma payları, emlak, çevre ve temizlik gibi vergi gelirleri, Genel Bütçeden aktarılan paylardan oluşur. Kısacası, tüm gelirler vatandaş kaynaklıdır.

Harcamalar ise personel giderleri, SGK primleri, mal ve hizmet alımı giderleri başta olmak üzere cari giderler ve yatırım giderlerinden oluşur. Bu yatırım giderleri, "bütçe sınıflandırmasında '06-Sermaye gideri' başlığı altında sınıflandırılan ve kullanım süresi bir yıldan fazla olan mal alımları ile her türlü uzun süreli kullanım veya elde bulundurma değerinden yararlanmak için elde edilen maddi varlıklar için yapılan harcamaları" belirtmektedir.

Harcamalar içinde cari giderler ile yatırım giderlerine ayrılacak olan paylar ise ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçların öncelik sırasına göre belirlenir:

Yatırım ihtiyacını tamamlamış bir belediye için mevcut yatırımların bakımı ve onarımı dışında önemli bir yatırım ihtiyacı olmayabilir. Bu durumda belediyenin ve yerel ka-

muoyunun önceliği yoksullar için gıda yardımı, öğrencilere burs, sosyal ve kültürel birikimin sağlanması, halk eğitimi ve çevre koruma gibi kullanıldığında tüketilen cari harcamalara ağırlık vermek olabilir. Diğer yandan su ve kanalizasyon altyapısının kurulması, caddelerin asfaltlanması, sokak aydınlatması, park ve pazar yeri inşası, konut üretimi gibi önemli yatırım ihtiyacı olan belediyelerin öncelikli hizmet gereksinimi ise, söz konusu bu eksiklikler arasında öncelik sıralaması yapmak olabilir. Bütçede, birinci durumda cari harcamalar, ikinci durumda ise yatırım harcamalarının ağırlığı ön plana çıkacaktır.¹

Demek ki gelirler gibi giderlerin kaynağında da vatandaş var. Peki ama bu bütçe vatandaş için yapılıyor da yapılırken vatandaş soruluyor mu? İster yasal düzenlemelerde isterse uygulamada: HAYIR. Ne vatandaş için gelir toplanırken ne de vatandaş için harcama yapılırken vatandaş soruluyor.

Kim Yapıyor Bütçeyi?

Atanmışlar yapıyor bütçeyi. Bütçenin nasıl yapılacağına Belediye bürokrasisi karar veriyor. Nasıl ve hangi yöntemle hazırlanıyor bütçeler? Bürokratlar aylar öncesinden hazırlıklara başlıyorlar, kentsel ihtiyaçlar ve yapılması zorunlu hizmetler gözetilerek, öncelikle bir önceki yılın gerçekleşmiş bütçesine bakılıyor, sonra gider kalemleri "makul" ölçülerde artırılıyor, en son enflasyon da eklenerek gelecek yıl bütçesine çizgi çekiliyor. Ama haksızlık etmeyelim! Bürokratin, ara sıra bir-iki uzmanı da sürece dahil edip, bir STK'dan veya doğrudan mahalleden yükselen bir sesi de cari harcama veya yatırım olarak bütçeye taşıdığı da oluyor. Nihayet bütçe, ilgili kentin bir yıllık toplumsal ve fiziksel çehresi olarak mali belge sıfatıyla Belediye Meclisinde oylanarak kabul ediliyor. Yetkili bürokrat tüm bu çalışmayı nerede yapıyor? Masasında. Kime soruyor? Bir önceki yılın verilerine ve kendisine. Vatandaş nerede? YOK.

Katılımcı Bütçede Vatandaş İradesi

Bütçe yapma hakkı katılımcı bütçenin sosyal temelini oluşturur. Katılımcı Bütçe, bütçe yapma yöntemlerine vatandaş iradesini dahil eder. Şüphesiz mali bir belge olan bütçe, belirli bir uzman bilgisini, bütçe yapma teknikleri ve sürecine hâkim olmayı gerektirir. Ama bu uzmanlık bilgisi, yapım tekniği ve bir bütün olarak sürecin kendisi öyle bir yabancılaşma üretir hale gelmiştir ki bütçe de artık adeta vatandaşa rağmen yapılmaktadır. Bu yabancılaşmayı kırmanın tek yolu, vatandaşın ihtiyaç, istek ve görüşlerinin sürece yansımalarının olanaklarını yaratmaktır. Nasıl? Sokak ve mahallede bütçeyi tartışarak.

Sokak ve Mahallede Bütçe Tartışmak

Neden önce sokak? Bütçenin, en küçük yerleşim birimi olan sokak ile en üst yerel yönetim aygıtı olan belediye meclisi arasında aşağıdan yukarıya örgütlenmiş katılımcı bir süreçle hazırlanması, vatandaş kent yönetimine sadece bir seçmen ve vergi mükellefi olarak katmakla yetinmeyen demokratik ve kapsayıcı yöntemlerden biridir. Büyüyen kentlerde neredeyse bir Anadolu kasabası nüfusuna ulaşan mahallelerin sorunlarının ele alınması, tartışılması ve kararlar alınmasında, sokak **insani ölçeğin** temel unsuru haline gelmiştir. İnsani ölçek, kentleşen ve dijitalleşen dünyanın yalnızlaştırmasına inat, müstakil ev ya da apartmanlarda ikamet edenlerin birbirlerini yüz yüze iletişimle anlayabilecekleri, kadınlar, çocuklar, engelliler, dezavantajlı grupların birbirlerini görerek, dinleyerek ve tartışarak ortaklık oluşturabile-

Katılımcı bütçe süreci halk katılımının yanı sıra halk planlaması ve halk denetimi sistemini de içerir

¹ Belediye Bütçesi Nasıl İzlenir?, (Şubat 2009). TEPAV Yayınları no. 40, s. 97.

cekleri en sade, en kuralsız, en otoritesiz **kamusal alandır**. Kamusal alanın, “ortak bir amaca hizmet etmek adına orada olmayan düzenlenmiş bir mekân”² olduğunu düşünürsek, insani ölçekte kendini anlayabilen ve anlatabilen sokak, giderek mahallenin de birleştirici unsuru haline gelecektir. Bu ölçek aynı zamanda insanların yaşadıkları alana sahip çıkmaları, nasıl yaşamak istediklerine birlikte karar vermeleri anlamına gelir. Bu bakımdan insani ölçek esaslı **katılımcı bütçe, biçim olarak sokaktan ve mahalleden doğan taleplerin belirginleştirilmesinin bir aracıdır**, içerik olarak da yaşam hakkına sahip çıkmanın öz yönetimidir. Katılımcı bütçeyi belli bir kamusal alanın yaratıcısına dönüştüren şey tam da onun bu içeriğidir. Katılımcı bütçe, yaşam hakkının yerel yönetim düzeyinde ete kemiğe bürünmesidir.

Katılımcı bütçe, sokağında ve mahallesinde yaşayan bireye kent hakkına sahip çıkma olanağı sunduğu gibi, yerel yönetimin de mahallede doğrudan var olabilmesinin koşullarını yaratır. Her şeyden önce, katılımcı bütçe çalışması, büyüyen kentlerin ortak sorunu olan **yönetememe** halinin aşılması ve kentler büyüdükçe kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bürokratik-merkeziyetçi yapıların, giderek yerleşen otoriter anlayışların kırılmasının en etkili yollarından biridir. Yerel yönetimler “Mahallede var mıyız?” sorusuna, ancak sokaktan başlayan katılımcı bir süreç içinde somut bir yanıt bulabilir. Kent hakkı nasıl ki vatandaşın, sokak ve mahallede oluşturduğu kamusal alandan sesini duyurabilmesini içeriyorsa, bu hakkın gerçekleşmesi de her şeyden önce yerel yönetimin bu sese kulak vermesini gerektirir. Söz söyleme ile dinlemenin bu birlikteliği, tıpkı Atina demokrasisinde olduğu gibi, yerel iktidarın tüm taraflarınca paylaşılması anlamına gelir. Sokak ve mahallenin talebinin ne olduğu ya da bu talebin karşılanıp karşılanmadığından da öte, önemli olan, **kent demokrasisinin** pratikte içselleştirilmesi, aynı anda hem kamusal alanın sesini duyurduğu hem de iktidarın dinlediği ortak bir faaliyetin örgütlenebilmesidir. Sokak-

lar ve mahalleler, ancak bu yoldan kente rengini verebilir ve onun kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelebilir. Bu bakımdan, vekil olarak seçilmişlere ve bürokratlara devredilmiş olan bütçe yapım sürecini, bu temsilcileri seçen vatandaşlara açan katılımcı bütçe, vatandaşın kentle, kentin demokrasiyle bütünleşmesinin vazgeçilmez araçlarından biridir.

Katılımcı Bütçenin Tarihsel Süreci: Porto Alegre³

Katılımcı Bütçe, ilk kez 1980’lerin sonunda Brezilya’nın **Porto Alegre** kentinde, ardından 1990’ların başlarında Uruguay’ın **Montevideo** kentinde uygulanmaya başladıktan sonra, kısa sürede birçok Latin Amerika ülkesine yayılmıştır. Katılımcı bütçenin en önemli esin kaynağı olduğu için Porto Alegre deneyimi üzerinde ayrıntılı olarak durmak istiyoruz.

2 Harvey, D. (2014). *Mekân Meselesi*, İstanbul: Tekin Yayınevi içinde, s. 148.

3 Bu altbölümde Porto Alegre’yle ilgili tüm alıntılar, Gret, M. ve Sintomer, Y. (2004)’ten yapılmıştır.

**Katılımcı bütçe, bütçe yapma
sürecini seçilmiş elitler
ve atanmış bürokratların
tekelinden kurtarıp, komşulara
ve yurttaşlara açar**

Porto Alegre’de 1989 yılında belediye başkanı Olivio Dutra tarafından başlatılan katılımcı bütçe uygulaması, sonraki başkanlar Tarso Genro ve Raul Pont yönetiminde daha da ileri taşınmıştır. Tarso Genro, Porto Alegre’de yeşerttikleri bu deneyimi “Brezilyalı belediyenin **‘demokrasiyi radikal bir biçimde demokratikleştirme’** girişimi” olarak tanımlıyor. Porto Alegre belediyesinde başlayan uygulama sonraki yıllarda Almanya, İspanya, Fransa ve İtalya kentlerine de yayılıyor. Daha da önemlisi, Brezilya İşçi Partisi’nin öncülük ettiği bu “demokrasinin demokratikleştirilmesi” girişimi, Brezilya Federal Anayasası’nın ilk maddesinin yeniden yazılmasıyla sonuçlanıyor: “Tüm iktidar, bunu gerek temsilcileri aracılığıyla gerekse doğrudan kullanan halkındır.” Peki demokrasi nasıl demokratikleştirilebilir? İktidar halk tarafından nasıl doğrudan kullanılabilir? Hikâyeyi en başından alalım:

Halk toplantılarda Belediyenin seçim vaatlerini yerine getirmesini ve daha önceki yerel yönetimler tarafından yüzüstü bırakılan mahallelerinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalarına hemen girişilmesini talep ediyordu. Ama belediyenin tüm bunlar için kaynakları ve bütçesi yeterli

değildi. O yüzden ilk olarak bir yerel vergi reformu yapıldı. Bu reformun tartışılması ve uygulanması tamamıyla yerel meclislerin katılımıyla hayata geçirildi. Reformun etkinliğini sağlayan şey de bu katılımcı tarzıydı. Böylece, bir yanda ilk kez sıradan yurttaşların belediye yönetimine doğrudan katılımı sağlayan siyasi ortam hazırlanırken diğer yandan da burada alınan kararların uygulanabilirliğinin koşulları oluşturuluyordu.

Belediye, kaynak düzenlemesinin ardından halkın karar aldığı yatırımları gecikmeli de olsa yerine getirmeye başladı. Fiiliyatta, yapılan çalışmaların niteliği ve türü, her kesimdeki bilinci ve onun örgütlenme derecesini ifade ediyordu. Taleplere verilen bu somut cevabın etkisi muazzam oldu. Kent, yavaş yavaş belediyenin, gerçekten yurttaşların kararlarını en önemli kaynak olarak gördüğünün bilincine vardı. Yönetim tarzında, yepyeni bir “olgu” doğmaktaydı. Bu olgu, bir yandan seferber olmuş fakir bir sosyal tabandan kaynaklanan kararların somutla gerçekleşmesi, diğer yandan da belediye yönetiminin saydamlığıydı. İlk yıldan itibaren, belediye hiçbir yurttaşı ideoloji veya partililik sebebiyle hor görmediğini açıkça göstermek için ısrarlı bir çabaya girişti. Sürekli olarak açık bir sürecin söz konusu olduğunu, her yurttaşın gerekli gördüğü yatırımların savunucusu olabileceğini hatırlattı.

Tüm bu uygulamalar soyut bir anlayışla değil, kurumsallaşmış bir yapılanmayla kendini göstermekteydi. 16 coğrafi bölgede tam katılımlı mahalle toplantıları üzerine inşa edilen yapı, aşağıdan yukarıya güçlü bir zincir oluşturmaktaydı. 16 ilçenin her birinde beş farklı temada komisyonlar kurularak her bir sorun ayrı olarak tartışılıyordu. Bu komisyonlar: 1) Ulaşım ve trafik; 2) Sağlık ve sosyal yardım; 3) Eğitim, kültür ve dinlenme/eğlence; 4) İktisadi kalkınma ve vergi; 5) Kent örgütlenmesi ve kent- sel gelişim. Bu komisyonlar vasıtasıyla ihtiyaçlar ve öncelikler sıralanarak belediyenin çalışma programı ortaya konmaktaydı. Ortaya konan bu taslak program tekrar halka götürülüyor ve bir kez daha görüşülüp ardından nihai hali verilerek uygulamaya koyuluyordu.

Bu yerel yönetim deneyimini diğerlerinden farklı kılan nedir? Her şeyden önce, Porto Alegre’de katılım teorik bir lafız olmaktan çıkıp, günlük yaşamın sıradan bir faaliyetine dönüşmüştür. Katılımcı bütçe ise, devlet veya belediye bürokrasisinin, atanmış veya seçilmiş görevlilerin dikkate almak zorunda olduğu yeni bir planlama ve denetim mekanizması olarak benimsenmiştir. Böylece seçilmiş Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi ile mahalle ve sivil toplum örgütlenmeleri birbirini dinlemeyen karşıt taraflar gibi konumlanmak yerine, doğrudan iletişime dayalı, birbirlerinin sesine duyarlı oldukları ortak bir çalışma oluşturmuşlardır.

Katılımcı bütçe süreci **halk katılımının** yanı sıra **halk planlaması ve halk denetimi** sistemini de beraberinde getirmiştir. 1990 ile 2004 yılları arasında, başta Porto Alegre olmak üzere, 250 kentte uygulanan katılımcı bütçe modeli, doğrudan demokrasiyi mahalle ölçeğinde daha da geliştirerek kentin sürekli çalışan bir mekanizması haline getirmiştir. Katılımcı bütçe, elbette

her zaman kusursuz işleyen bir model değildi. Yine de özellikle Porto Alegre’deki modelin, mevcut mekanizmalara halkın katılımını sağlamakla yetinmeyip, yasama ve yürütme güçlerinin sıradan vatandaşlar lehine yeniden düzenlendiği yeni bir kamusal alan yaratması son derece önemlidir. Başka bir deyişle, katılımcı bütçe siyasetin şu ya da bu mekanizmasını değil siyasi eylemin kendisini demokratikleştirmiştir.

Porto Alegre’de uygulandığı günden bugüne, katılımcı bütçe modeli dünyanın farklı yerlerinde farklı yankılar buldu. Kimi zaman Birleşmiş Milletler tarafından örnek belediyecilik anlayışı olarak gösterildi, kimi zaman da neoliberal iyi yönetim modelinin ileri bir uygulaması olarak görüldü. Çok farklı şekillerde uygulanmasına, hatta kimi zaman başarısız da olmasına rağmen, katılımcı bütçe modeli tüm dünya için bir demokratik esin kaynağı olmayı başardı:

Bu deneyim, neo-liberal yağmacılığın en güçlü olduğu dönemde, kamusal kaynakların halkın geniş kesimleri çıkarına kullanılması gerektiği ahlakını; teknokrat yöneticilerin tüm yaşantımızı yönlendirdiği bir dünyada halkın demokratik katılımında ısrar etme erdemini gösterebildiği için bile çok önemli bir mihenk taşı olarak durmaktadır. Porto Alegre’nin bu demokratik deneyimi, 2000’li yıllarda alternatif küreselleşme hareketine, dünya sosyal forumlarına önemli bir dayanak oluşturmuştur. Bugün dünyanın dört bir yanında kentine sahip çıkmak için sokakları dolduran yüz binlerce kent isyancısı Porto Alegre’deki bu mütevazı deneyime önemli şeyler borçludur.

Aynı dönemde Hindistan’ın **Kerala** bölgesinde “Halkın Planlaması Kampanyası” adıyla hayata geçirilen diğer bir katılımcı bütçe uygulaması, kısıtlı olanaklara rağmen vatandaş desteğiyle yerel kalkınmanın başarılmasını sağlamıştır.⁴ Bu model de vatan-

⁴ Bayramoğlu, S. (2015). *Toplumcu Belediye*, Ankara: Nota Bene Yayınları, s 133-136.

daşların yönetime yardımcı olması ya da yönetimden ricacı olmasıyla değil, kendi yaşamsal ihtiyaçları hakkında tartışarak aldıkları kararların yönetim tarafından uygulanması için ısrar etmesiyle işlemlenmektedir.

2005 yılı sonu itibarıyla, Avrupa'da 50'den fazla kent bu tür bir bütçeleme anlayışıyla yönetilmektedir. Bu kentler arasında, İspanya'nın 700 bin nüfuslu kenti Sevilla'nın yanı sıra Londra, Paris, Roma ve Berlin de bulunmaktadır. Almanya'daki Hilden ve Emsdetten ile İtalya'daki Altidona kentleri de benzer uygulamalara yönelmiştir.⁵

Katılımcı Bütçeyle Kent Ne Kazanır?

Bitmeyen bir maratonla peşinden koştuğumuz "adalet" kentlerde nasıl gerçekleşecek? Kent rantının gerek seçilmiş kent elitleri, gerekse merkezi yönetimler tarafından ayrıcalıklı şirketlere ve kişilere dağıtımı nasıl engellenecek? Daha makro bir bakış açısından, Kent Bütçesinin adaletle buluşması, kentte yaşayanların bütçeden adil bir biçimde faydalanması nasıl sağlanacak?

Yukarıdaki satırlarda açıklamaya çalıştığımız "cari bütçe" ve "yatırım bütçesi" kavramlarının genel olarak kent yurttaşının, özel olarak da mahalledeki komşuların günlük yaşamında karşılık bulması, ancak aktif yurttaşlık ilişkisine dayanan bir katılımcı bütçe süreciyle mümkün olabilir. Evet, ev ile iş arasında sıkıştığımız kentlerde, kaliteli yaşam için hangi adımları atabileceğimizi, nelerin günlük yaşamda bize dokunmasını istediğimizi katılımcı bütçeyle belirleyebiliriz. Katılımcı bütçe sayesinde, kent vatandaşları, mahalle komşuları yalnızca birtakım hizmetleri ve olanakları değil doğrudan yaşamın kendisini kazanacaklardır. Katılımcı Bütçe, kamu için kullanılması gereken kamusal kaynakların, kayırma ve israfa mahal vermeden yeniden kamu için tasarlanmasını sağlayacak olan bir yöntemdir. Doğrudan katılıma dayalı bu bütçe yapım süreci, her şeyden önce, mahallede ve kentte yaşamın ye-

⁵ Aktaran Özen, A. ve Yontar, İ. (2009). "Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme", *Maliye Dergisi*, sayı 156.

Demokrasi nasıl demokratikleştirilebilir? İktidar halk tarafından nasıl doğrudan kullanılabilir?

niden kurulması adına, kamu kaynaklarının dağıtımının kadınlar, gençler, çocuklar, emekliler, yaşlılar, çalışanlar gibi dezavantajlı kesimler başta olmak üzere, tüm kamu lehine yeniden tasarımıdır. Saymadığımız kim kaldı? Kent rantını usulüne uygun ele geçiren faydalanıcılar! Artık onları da emekli edebiliriz!

Katılımcı Bütçeden Katılımcı Yönetime

Bütçe yapımını mali ve teknik bir süreç olmaktan çıkarıp aktif yurttaş katılımına yeniden açan Katılımcı Bütçe, doğrudan demokrasinin ifadesi olan Katılımcı Yönetim adına atılabilecek adımların başında gelmektedir. Mahalleden başlayacak Katılımcı Bütçe tartışmaları ve çalışması, önce ilçe, daha sonra giderek kent ölçeğinde doğrudan demokrasinin araçlarını yaratabilir, seçilmiş elitlerden değil bizzat yurttaşlardan oluşan Kent Parlamentolarının oluşumunun yolunu açabilir.

Peki ama nasıl? Önce Mahalle Meclisi ve mahalle bütçe komiteleri, sonra ilçe düzeyinde Mahalleler Koordinasyonu ve nihayet Kent Parlamentosuyla. Katılımcı bütçe, en basit şekliyle, bütçe yapma sürecini seçilmiş elitler ve onların atadıkları bürokratların

tekelinden kurtarıp komşulara ve yurttaşlara açmayı içerir. Bunu yapmak çok mu zordur? Porto Alegre’de uygulandığında dudak bükülerek karşılanan bu yöntem, başta Brezilya ve Latin Amerika’da, sonra Avrupa ve Asya’da olmak üzere bugün 2000’e yakın belediyede uygulanır hale gelmiştir. Kalkınma ve büyüme üzerine onca konuşulmasına rağmen artmaya devam eden yoksulluk ve açlık, özellikle kentlerde buna eklenen iş ve günlük yaşam stresi karşısında, sürdürülebilir kaliteli bir yaşamı inşa etmenin en basit anahtarıdır Katılımcı Yönetim. Katılımcı bütçe elbette her şeyi bir anda değiştirebilecek sihirli bir değnek değildir. Bu uygulamayı hayata geçirebilmek için, dayanışma ağları oluşturmak, dayanışma kooperatifleri kurmak, sivil toplum örgütlerinin sesini söze ve karara çevirmek, iktidarı mahallede yeniden örgütlemek, yönetim anlayışını tersine çevirmek gerekir. Başka bir yönetim ancak böyle mümkün olabilir.

Bize demokrasinin en basit kuralı olarak öğretilen “seçme ve seçilme hakkı”, seçilmiş elitlerin yönetimini pekiştirmeye hizmet ediyor, seçimden seçime yalnızca “seçmen ” olarak hatırlanan vatandaş kent yaşamında maişet sorunlarıyla cebelleşip duruyor. Unutmayalım ki mahallede yaşayanlar, seçilmiş elitler değil, komşuluk ilişkileri içindeki vatandaşlardır. Mahalle yaşamında yazılı olmayan Komşuluk Hukuku bile, günlük yaşamın belirlenmesinde komşuların söz ve karara katılmasını zorunlu kılar. Bu katılımcılığı kent yaşamının her düzeyine taşımak, demokratik bir yerel yönetimin oluşturulmasının olmazsa olmaz bir koşuludur.

Mikro Başkancıklar Üreten Yönetim Piramidi

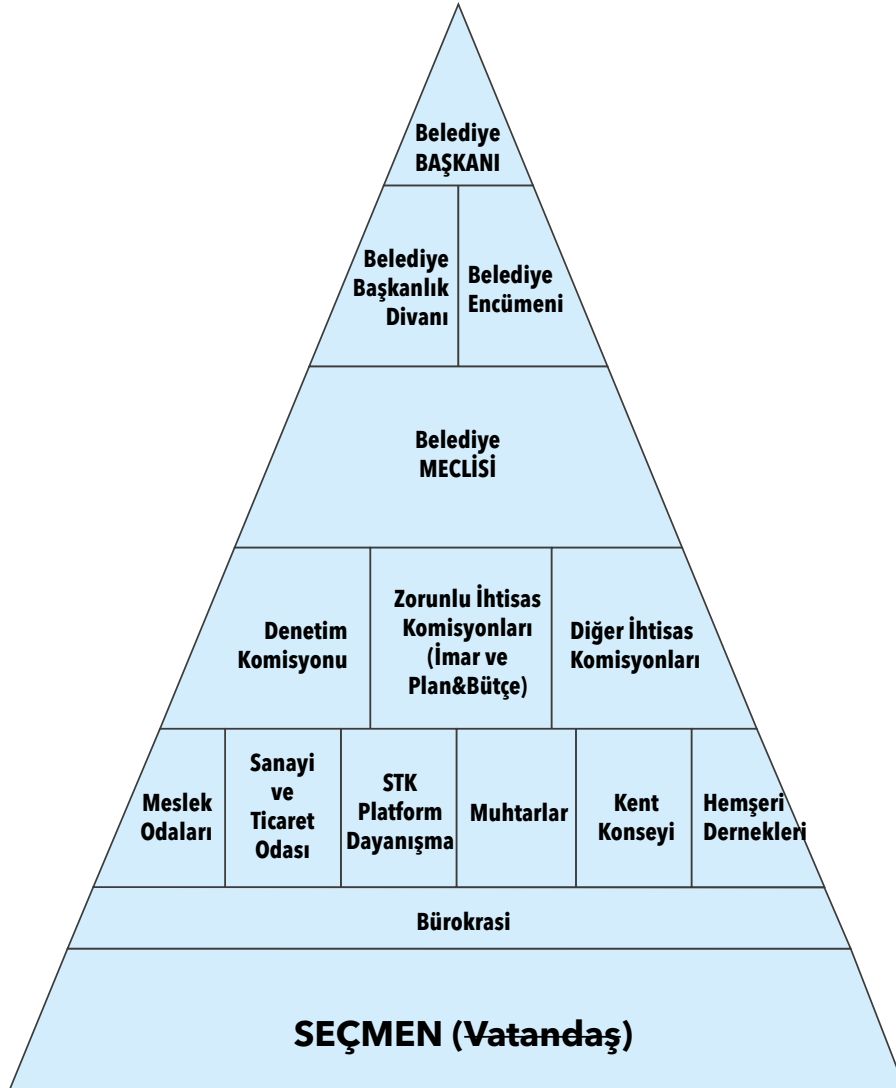
Osmanlı’dan Cumhuriyet’e taşınan muhtarlık kurumunun seçimleri de dahil olmak üzere, Batı’dan transfer ettiğimiz “seçme ve seçilme hakkı”nı kullandığımız her yerel seçimde öyle ya da böyle hep bir Başkan ve Meclis Üyeleri seçiyoruz; seçim sonucunu radyo ve televizyonlardan öğrendikten sonra yataklarımıza çekiliyoruz. Artık seçtiklerimiz bizi yönetebilirler. Seçilenler de, seçimden hemen sonrasında Başkanlık Divanı, Belediye Encümeni, Meclis

Komisyonları’nı oluşturup yönetmeye girişiyorlar. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu’nun içerdiği yetki ve haklar gereğince, Belediye Başkanı, Encümen, Belediye Meclisi ve Komisyonları beş yıl boyunca yönetim erkini vatandaş adına kullanıyorlar. Yasaların güvence altına aldığı bu yukarıdan aşağıya yönetim düzenini bir piramit olarak da gösterebiliriz:

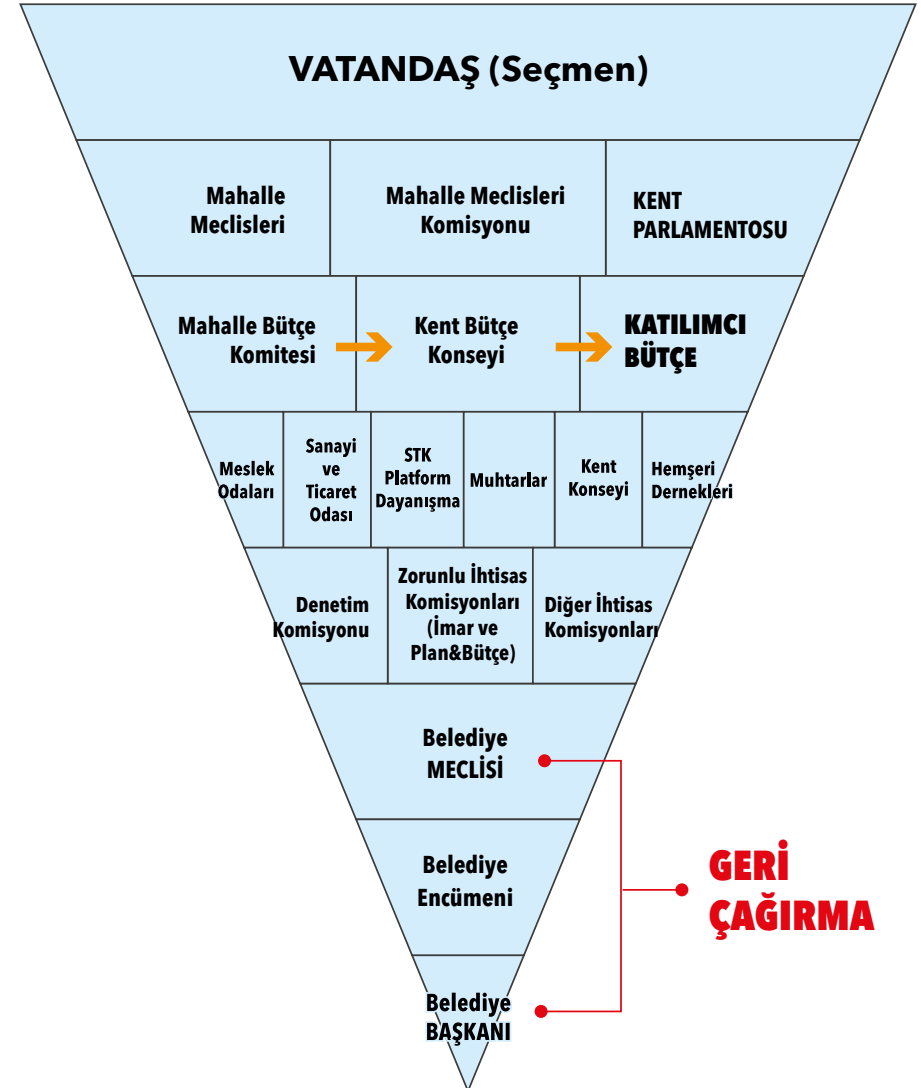
Peki, bu piramit düzeni beş yıl boyunca nasıl sürdürülüyor? Bu sistemde, Belediye Meclisi gerçekten kent yaşamına ilişkin kararları alan ve yürütme için Encümen ve Başkan’a yetki veren ana omurga mıdır? Komisyonlar, kuruluş amaçlarına uygun uzmanların yer aldığı, strateji üreten yerler midir? Sivil Toplum, Meslek Odaları ve vatandaşlar kentsel kararların parçası olabiliyorlar mı? Lafı uzatmayalım. Ülkemizdeki belediyelerin neredeyse tamamı, mevcut yasalar gereği ve geleneklerin etkisi altında **Mikro Başkancık Sistemleri** olarak işliyorlar. Demokrasi ve katılım sadece şeklidir. Yukarıdan aşağıya, dayatmacı, Belediye Başkanının iradesi ve kontrolünde olan **tekçi** bir yönetim anlayışı egemendir. Başkan’ın iradesi mutlak ve tartışılmazdır. Kimi zaman görülen katılımcılık emareleri de, başkanın iki dudağı arasında oldukları için bir süre sonra kaybolup gidiyor. Seçilene kadar birçok kişi ve kuruma başvuran Başkanlar, her nasıl oluyorsa seçildikten sonra hidayete erip Antik Yunan bilgelerine dönüşüyorlar. Onlar her şeyi bilirler. Siyaset yaparak geldikleri için muktedir olmayı, karar alıp uygulamayı iyi bilirler. Hikmetlerinden sual olmaz. Üstüne üstlük tüm bunları dile getirmeye çalışanlar da tu-kaka edilirler.

Yerel Yönetim gerçeğimiz bundan ibarettir. O zaman, ne yapmak lazım? **Piramidi ters çevirsek nasıl olur?** Ayakları baş yaparsak, aşağıdan yukarıya örgütlenmelerle, seçilmiş elitlerin güç aldığı temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasiyi ikamet edersek ortak aklın yolunu da açabiliriz.

Bu Yönetim Piramidi Demokratik mi?

İktidarı Paylaşmak

Yönetim Piramidini Tersine Çevirmek veya "Ayaklar Baş Olunca" Katılımcı Yönetim Gerçekleşir mi?

Temsili demokrasinin "yönetememe" krizine cevaben, "doğrudan demokrasi"yi teorik lafzından çıkarıp yaşamda ete kemiğe büründürmenin biricik yolu, yukarıdaki "Yönetim Piramidi"ni tersine çevirip "**ayakları baş yapmak**"tır. Başkan ve idaresindeki Belediye Encümeni, mahallede ve kentte yaşayan kent hakkı savunucularının, Mahalle Meclisleri ve Mahalle Meclisleri Koordinasyonu aracılığıyla aldığı kararların yalnızca uygulayıcısına dönüştürülebildiği oranda, temsili demokrasiden çıkıp doğrudan demokrasiye doğru ilerleyebiliriz. Komşuların ve kent hakkı savunucularının, Meslek Odaları, Sivil Toplum Kuruluşları ve Platformlarla bir arada, başta mahallenin ve kentin geleceği olmak üzere, eğitim, sağlık, barınma, geçim, boş zamanları değerlendirme, kültür, sanat ve bunlar gibi her türlü insani sorunu gündeme alarak ortak akılla üreteceği çözüm önerilerinin Belediye Meclisi kararına dönüştürülmesi, Katılımcı Demokrasiyi işler hale getirecektir. Kararlar, komşular ve Kent Hakkı savunucularının "**yüz yüze ve insani ilişki**"yle çalıştırdıkları doğrudan demokrasiyle üretildiğinde, "**katılımcı demokrasi**" de teorik lafız olmaktan çıkacaktır.

Bu mümkün mü peki? Evet, mümkün. 1980'lerin sonunda Porto Alegre'den başlayıp önce Brezilya'nın geneline, sonra Latin Amerika, Avrupa ve Asya'ya yayılan doğrudan demokrasi uygulamaları, "yönetememe" krizinin aşılabilmesinin yöntemini de bütün dünyaya gösterdi. İhtiyacımız olan tek şey, önce mahallede, sonra yaşadığımız kentte bir araya gelme ve dayanışma, yaşamsal ihtiyaçlarımız için karar alma ve alınan kararları uygulamanın olanaklarını yaratmak.

Katılımcı Bütçe Nasıl Hazırlanır?

Katılımcı Bütçenin tarafları, bir tarafta Mahalle Meclisleri ve bu meclislerden seçilen **Kent Bütçe Konseyi**, diğer tarafta bir model olarak Katılımcı Bütçe yöntemini benimseyen Yerel Yönetim iradesi ve katılımcı bütçe sürecinin teknik kolaylaştırıcısı olan

bürokrat ve uzmanlardır. Bu sürecinin işleyebilmesinin en önemli koşullarından biri, doğrudan demokrasiye inanan ve bunu gerçekleştirmenin bir aracı olarak Katılımcı Bütçe yöntemini benimsemiş bir yerel yönetimin varlığıdır. Katılımcı Bütçe yapılmadan önce kentlilerin yaşadıkları kenti nasıl hayal ettikleri ve ona dair nasıl bir gelecek senaryosu ürettiklerinin ana çizgileriyle ortaya çıkarılması da bir o kadar önemlidir. Bir anlamda kentin 5 ve 10 yıllık kalkınma planı yerine geçecek olan bu belge, 5393 sayılı Belediye Yasası'nda Stratejik Plan olarak adlandırılmaktadır.

Öncelikle Stratejik Plan

5393 sayılı Belediye Yasası'nda stratejik plan zorunlu kılınmıştır:

Madde 41- Belediye başkanı, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plânı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plân ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar.

Stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.

Nüfusu 50.000'in altında olan belediyelerde stratejik plân yapılması zorunlu değildir.

Stratejik plân ve performans programı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eder ve belediye meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilir.

Her ne kadar yasada plan "üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır," dense de, uygulamada daha ziyade hizmet alımları ve kopyala yapıştır yöntemleri egemendir. Oysa yasanın da vurguladığı gibi, stratejik plandan beklenen, "**Nasıl bir kent hayal ediyorum?**" sorusuna yanıtı ana ilkeler çerçevesinde ortaya koymasıdır. Bu plan, Kent Hakkı savunucularının, Mahalle Meclislerinin, Meslek Odalarının, Sivil Toplum Kuruluşlarının hayallerini, düşüncelerini

ve olmasını istediklerini dikkate almalı ve kayda geçirmelidir. Stratejik Planın oluşturulma süreci bu yöntemle demokratik bir niteliğe kavuşabilir. Ancak böyle bir yöntemle oluşturulan bir plan belgesi, yıllık bütçe yapımına katılımcının gözünden bakılmasını, katılımcı bütçenin kent kalkınma planı üzerine oturtulmasını sağlayabilir.

Buraya kadar genel çerçevesini tanımladığımız **Katılımcı Bütçe** uygulamasının somut evrelerini tek tek ele almaya geçebiliriz:

1. Evre: Kentin bir yıllık bütçesinin yüzde kaç Katılımcı Bütçe olarak düzenlenecektir? Belediyenin zorunlu personel giderleri, SGK giderleri, merkezi (su, gaz, elektrik, yakıt vb.) giderleri, zorunlu faiz ve katılım payları çıkarıldıktan sonra, stratejik plan doğrultusunda cari giderler ve yatırım giderlerine ne kadar pay ayrılacaktır? Bu dağılımın nasıl yapılacağı, bir başlangıç adımı olarak son derece önemlidir, çünkü mahallelerde ve kent ölçeğinde yapılacak harcamaların esas bu dağılıma göre belirlenecektir. Katılımcı bütçenin miktarını yaşayan nüfusla orantılı hale getirmek açısından, mahalleye yapılacak yatırımların kişi başı miktarının ortalama olarak belirlenmesi de bir yöntem olabilir.

2. Evre: Kentli nüfusun yaşadığı her mahallede kurulan Mahalle Meclisleri içerisinde bir **Mahalle Bütçe Komitesinin** belirlenmesi, her Mahalle Bütçe Komitesinden seçilecek bir kişiyle **Kent Bütçe Konseyinin** oluşturulması, bu sürecin ikinci adımı olacaktır. Mahalle Meclisleri, Katılımcı Bütçe tartışmalarının ilk ve en önemli durağıdır. Toplantılar bütün komşulara ve o mahalledeki örgütlenmelere açıktır. Tartışmalar bütçenin harcanacağı belirli konular etrafında yapılır. Eğitim, sağlık, sosyal yardım, çevre, trafik ve ulaşım, kültür, boş zamanları değerlendirme, ekonomik gelişme başlıkları etrafında yapılacak tartışmalarla o mahallenin ihtiyaçları ve öncelikleri sıralanır. İhtiyaçların ve önceliklerin mahalle ölçeğinde bütçelemesi ise, Belediye teknokratları ve Meslek Odalarının uzman desteğiyle Mahalle Bütçe Komitesi tarafından gerçekleştirilir. Ortaya çıkan mahalle bütçesi Kent Bütçe Konseyine sunulur.

3. Evre: Mahalle Bütçe Komitelerinden gelen mahalle bütçeleri, Kent Bütçe Konseyinde ele alınır. Stratejik Plan doğrultu-

sunda tematik başlıklar ve kentin gelişme öncelikleri göz önüne alınarak ve merkezi yatırımların aksamasına izin vermeyecek şekilde, mahallelerden gelen bütçeler, öncelik sırasına göre, birinci evrede katılımcı bütçe için öngörülen miktara indirilerek Belediye Başkanına sunulur.

4. Evre: Kent Bütçe Konseyi tarafından Belediye Başkanına iletilen bütçe, Başkan tarafından Belediye Meclisinin gündemine sunulur. Sunulan bütçe, bütün mahallelerin ve Sivil Toplum Örgütlerinin katılımıyla, siyasi tartışmalardan uzak bir biçimde, mahalle ve kent önceliğine göre hazırlanmış olduğu için, Belediye Meclisinde siyasi olarak temsil edilen üyelerin siyasi argümanlarına göre şekillenmiş olmayacaktır. Görüşülen bütçe, yönetimde bulunan siyasi partinin bütçesi değildir. Bu nedenle dünyadaki uygulamalarda, Belediye Meclisine sunulan Katılımcı Bütçeler genellikle büyük bir çoğunlukla veya oybirliğiyle kabul edilmektedir.

5. Evre: Son evre, bütçenin izlenmesi ve denetlenmesini içerir. Bütçeye ne kadar sadık kalındığının izlenmesi, bütçenin yapımı kadar önemli bir süreçtir. Örneğin, harcamalar, satın almalar ve ihaleler yapılırken saydamlık sağlanıyor mu? Bu sürecin saydam olabilmesi için, gerek satın almalar, gerekse yasal mevzuata göre yapılması gereken ihaleler Kent Bütçe Konseyinin, ihale konusuna göre ilgili Meslek Odasının gözetimi ve denetimine açık olmalıdır. Oluşturulacak komisyonlarda, karar yetkisi olmasa bile ilgili STK temsilcisinin izleme, soru sorma ve kararlara itiraz hakkı olmalıdır. Aksi halde harcamaların gerçekleşmesi keyfi ve partizanca olacaktır.

Türkiye'de Katılımcı Bütçe Adımları

Türkiye'de Ankara Altındağ, Bursa Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım Belediyeleri, Eskişehir Tepebaşı Belediyeleri Katılımcı Bütçe konusunda çalışma başlatan ilk belediyelerdir. 2005 yılında Diyarbakır ve Batman Belediyeleri de bu uygulamaya dönük bazı adımlar atılırsa da bu adımların devamı gelmemiştir.

Ülkemizde Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi kapsamında, 2007 yılında pilot yerel yönetimlerde katılımcı bütçe ça-

Katılımcı bütçe sayesinde, kent vatandaşları, mahalle komşuları yalnızca birtakım hizmetleri ve olanakları değil doğrudan yaşamın kendisini kazanacaklardır

lışmaları başlatılmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın yararlanıcısı olduğu bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmekte ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ofisi tarafından yürütülmektedir.

Projenin amacı, katılımcı bir yaklaşımla "Hizmet Geliştirme Planlarının" hazırlanması, "Stratejik Planlama Araçlarının" geliştirilmesi, "Çok Yıllı Yatırım Programlaması ve Bütçelerin Geliştirilmesi" üzerine odaklanarak hizmet planlaması ve bütçe üretilmesinde katılımcı yöntemler geliştirmektir.⁶

Yine 2007 yılında başlayan ve Türkiye'den 23 belediye ve İsveç'ten 6 belediyenin katıldığı "Belediye Ortaklık Ağları" projesi, katılımcı bütçenin hayata geçirilmesine dönük önemli adımlardan biri olmuştur. Yerel yönetimlerin hizmet alanlarına giren teknik ve sosyal konularda etkinliğin sağlanması ve yerel demokrasinin güçlendirilmesinin hedeflendiği projede, katılımcı bütçeleme alt başlığı da yer almaktadır.⁷

Türkiye'de yerel yönetimlerde katılımcı bütçe alanındaki ilk ve tek uygulamalı örnek, Çanakkale Belediyesi'dir. 2007 yılında uygulamaya konulan "Yerel Yönetimlere Destek Projesi" kapsamında, katılımcı bütçeleme uygulamasına pilot belediye olarak Çanakkale Belediyesi seçilmiştir. Katılımcı bütçeleme çalışmasının bir parçası olarak, Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde 16 yaşından büyüklerin katıldığı oylamaya mahalle nüfusunun % 34,4'ü katılmıştır. Katılımcılardan, kentsel altyapı, ortak kullanım alanları, toplu taşıma, yol- kaldırım- trafik, çevre koruma ve çevre sağlığı, sosyal hizmetler olarak belirlenen altı yerel hizmet türü arasında bir öncelik sıralaması yapması istenmiş, katılımcıların %43'ü ortak kullanım alanlarının düzeltilmesini temel öncelik olarak belirtmiştir. İkinci sırada, %29,6 ile sosyal hizmetlerin geliştirilmesi talep edilmiştir. Mahallelinin tercihlerini açığa çıkaran bu oylama doğrultusunda, Sarıçay Kıyısı ve Zafer Meydanı'nın düzenlenmesi Çanakkale Belediyesi'nin 2008 yılı yatırım programına alınmıştır.⁸

6 Özen, A. ve Yontar, İ. a.g.e., s. 291.

7 <http://projects.sklinternational.se/tuselog/tr/tusenet/tusenet-belediye-ortaklik-aglari>

8 Aktaran Yalçın, A. Z. a.g.e.

SONSÖZ YERİNE

Elinizdeki kitap baskıya hazırlanırken Mart 2019'daki yerel seçimlere 5 ay kalmıştı. Yine adaylar meydanlara arzı-endam ediyor, yine yerel siyasetin öznesi **"hangi belediyeyi kiminle kazanırız?"** sorusunun ötesinde düşünmüyor. Yerel seçimlere ve yerinden yönetime duyarlılığının artmış olduğu böyle bir dönemde, *okyanus kıyısına vuran binlerce denizyıldızından birini, vurduğu kıyıdan alıp tekrar okyanusa fırlatan umutlu bir macceracı* gibi, kişilerin ve adayların, vaat edilen proje ve hizmetlerin ötesinde, içinde aktif vatandaşı barındıran, aşağıdan yukarıya örgütlenmiş demokratik bir yerel yönetim sisteminin mümkün olabileceğine dikkat çekmek istedim.

Katılımı gerçekten önemsemeden, mahalle meclisleri, sivil toplumun katılımı ve katılımcı bütçe gibi esasları oluşturmadan, yerel yönetim piramidini aktif vatandaşlık temelinde yeniden inşa

etmemiz imkânsız. Sınırları 5393, 5216, 6360 sayılı yasalar ile ilişkili diğer mali hizmet düzenlemeleri ve idari yasalarla çizilmiş olan yerel yönetim piramidini, kent hakkı savunucularının katılımına ve denetimine açtığımız oranda, yerelde kaliteli bir yaşamın ilk adımlarını da atıyoruz demektir. Aktif vatandaşın encümen, meclis ve çalışma komisyonlarını izlemesi, denetlemesi ve bu organlardan hesap sorması demokratik kent yönetiminin kente yayılma sürecini kaçınılmaz olarak hızlandıracaktır.

Son cümle: Seçilenler, seçilmişliklerinin geçici ve devredilebilir olduğunu unutmaz, seçmen denetiminin en önemli araçlarından biri olan **geri çağırma** mekanizmasının işletilebileceğini bilirlerse, **Demokles'in Kılıcı** çalışıyor demektir. Dilerim anlatabildim...

Gayrettepe, Ekim 2018

EKLER

EK 1 TEPAV Değerlendirme Notu

Türkiye’de İnsani Gelişmişlik İller Arasında Nasıl Farklılaşıyor?

81 İl İçin İnsani Gelişmişlik Endeksi

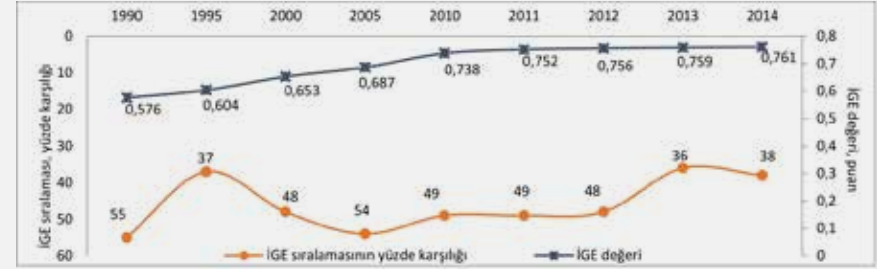
Esra Özpınar¹ ve Emre Koyuncu²

Kalkınma, ekonomik açıdan büyümenin yanı sıra söz konusu olan yerin refah seviyesi ve yaşam kalitesi ile de ilişkilidir. Eğitim, sağlık, iş imkânları, gelir, çevresel etmenler, vb. bileşenlerin kalkınma üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu yüzden, bir yerin gelişmişliği tartışılırken sadece ekonomik büyüme üzerinden ilerlemek yeterli olmamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı bu anlamda ülkelerin gelişmişlik seviyelerini ölçmek üzere bir araç geliştirmiştir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), kalkınmayı ölçmek üzere her biri alt endeks olarak ölçülen üç bileşenden oluşmaktadır: Sağlık, eğitim, gelir.³

Endekste bir ülkenin sağlık alanında hangi seviyede olduğunu anlamak için kullanılan gösterge doğuştan beklenen yaşam süresidir. Bu gösterge sağlıkla ilgili kapsayıcı bir fikir verdiği için kullanılmaktadır, zira sağlık harcamaları, sağlık hizmetlerinde çalışan sayısı ve hizmetlerin kalitesi gibi faktörler insan ömrüne etki etmektedir. Endekste eğitim bileşeni için iki temel gösterge kullanılmaktadır: Bunlar 1) ortalama okula gitme süresi 2) öğrenim görme süresi beklentisidir. İGE'nin üçüncü bileşenini ise kişi başına düşen gayrisafi milli hâsıla oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 1990 yılından bu yana yayımladığı İnsani Gelişme Raporu (İGR), ile ülkelerin insanş gelişmişliklerini sıralamaktadır. En son yayımlanan 2015 raporunda 188 ülke yer almıştır. Türkiye yıllar içinde insani gelişmişlik endeksinin her üç alt bileşeninde iyileşme göstermektedir ancak dünya sıralamasında 2015'teki yeri 1995'tekinden farklı olamamıştır. (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye'nin İGE değer ve sıralamasındaki gelişimi, 1990-2014⁴

Birleşmiş Milletler'in ülke seviyesinde uygulamış olduğu metodolojiyi izleyerek bu çalışma dâhilinde Türkiye'nin 2013 yılı il bazı insani gelişme endeksi hesaplanmıştır. Sağlık endeksi için TÜİK'in doğuştan beklenen yaşam süresi 2013 yılı verisi; eğitim endeksi için TÜİK il bazında nüfus 2013 yılı verisi, TÜİK ulusal eğitim verisi 2013, MEB 2012-2013 örgün eğitim yılı istatistikleri, ÖSYM 2013 illere göre öğrenci ve öğretim elemanları sayısı verisi; gelir endeksi için ise TEPAV tarafından gece ışıkları üzerinden hesaplanan il bazında kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla verisi⁵ (2013) kullanılmıştır. İl bazında mevcut verilerin 2013 yılında ortak bir paydada buluşması İGE hesaplamasının 2013 yılı için yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmada Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi Türkiye için iller bazında hesaplanmıştır. Çalışmamızda iki İGE hesaplaması yapılmıştır. Birincisi, dünya referans değerlerine⁶ göre hesaplanan ve Türkiye'yi il bazında ülkelerle karşılaştırmaya imkân veren İGE 2013; ikincisi ise Türkiye referans değerlerine göre hesaplanan ve illerin küresel sıralamadan bağımsız olarak sadece Türkiye içinde karşılaştırılmasına olanak tanıyan Yerel İGE 2013'tür.

Türkiye, Birleşmiş Milletler İGE değerlerine göre yüksek insani gelişmişlik sınıfına girmektedir (Şekil 2). Türkiye'ye il bazında bakıldığında ise Türkiye'nin batısının yüksek, doğu kısmının ise orta insani gelişmişlikte olduğu

4 Endeks değerinin artması her zaman için sıralamada da iyileşme anlamına gelmemektedir. Örneğin, 2014 raporunda 0.759 puan alan Türkiye 69. sırada bulunurken 2015 raporunda 0.761 puan ile 72. sırada yer almıştır. Ayrıca, İnsani Gelişme Raporlarında her yıl aynı sayıda ülke endekse tabi tutulmamıştır. Bu yüzden, sıralama üzerinden bir değerlendirme yapılırken o yıl kaç ülke arasında değerlendirme yapıldığı hesaba katılmalıdır. Buna göre, Türkiye'nin yıllar içindeki sıralama değişimini görmek için rapordaki yer alan ülke sayısı 100 kabul edilmiş ve Türkiye'nin hangi yüzdelik dilimde yer aldığı Şekil 1 üzerinde gösterilmiştir.

5 <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4054>

6 Endeks değerleri hesaplanırken endeksi oluşturan değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri hesaba katılır. Herhangi bir ülkenin endeks değeri küresel düzeyde belirlenen minimum ve maksimum değerlere referansla oluşturulur.

1 Araştırmacı, Şehir Çalışmaları ve Bölge Çalışmaları Programı <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1318/Esra+Ozpınar>

2 Program Direktörü, Şehir Çalışmaları Programı <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/24/Emre+Koyuncu>

3 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme Raporları <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

görülmektedir (Şekil 3). Türkiye ortalamasının üzerinde seyreden iller Eskişehir, Yalova, Bolu, Ankara, Karabük, Isparta ve Kocaeli'dir. Türkiye'den daha yüksek İGE değerine sahip olmalarına rağmen bu illerin hiçbiri Norveç, İsviçre, Amerika, Almanya, Kanada, İngiltere, Fransa gibi büyük çoğunluğu Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden oluşan çok yüksek insani gelişmişlik sınıfına dâhil değildir. Kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın en yüksek olduğu il olan Yalova, eğitim endeksinin en yüksek olduğu iller arasında olan Ankara, Trinidad ve Tobago ve Lübnan gibi ülkelerle benzer skorlara sahiptir.

Şekil 2. Dünyada İnsani Gelişmişlik Endeksi, 2013

Şekil 3. İl bazında İnsani Gelişmişlik Endeksi, 2013

İGE'nin alt bileşenler incelendiğinde, eğitim endeksinde en yüksek değerlere sahip olan Eskişehir, Ankara; kişi başına düşen gelir seviyesinde en yüksek gelire sahip olan iller Yalova, Bolu gibi illerin toplam İGE değerlerinde de diğer illere göre yüksek bir performans gösterdiği görülmektedir. İGE alt endekslerinde iyi performans gösteren iller arasında endeksler arasında çeşitlilik söz konusu olmaktadır düşük performans gösteren illerin her bir alt endekste benzer bir profil çizdiği görülmektedir (Tablo 1).

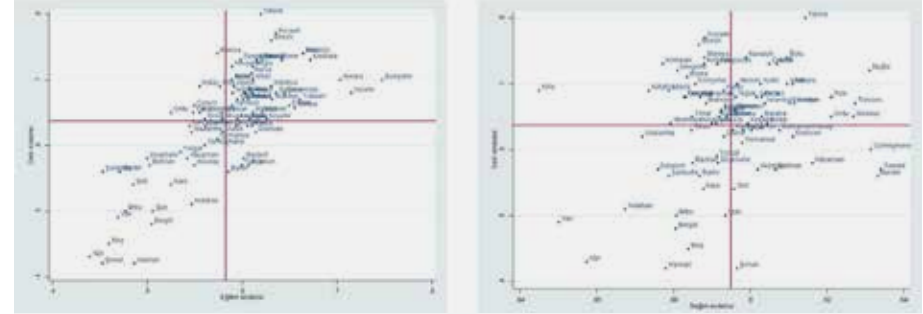
Tablo 1. İGE ve alt endekslerdeki sıralamaya göre ilk ve son 5 il, 2013

Eğitim	Sağlık	Gelir	İGE	#	Eğitim	Sağlık	Gelir	İGE
1 Eskişehir	Tunceli	Yalova	Eskişehir	77	Van	Gaziantep	Bingöl	Van
2 Isparta	Mardin	Kocaeli	Yalova	78	Muş	Ardahan	Muş	Muş
3 Ankara	Gümüşhane	Bilecik	Bolu	79	Şanlıurfa	Ağrı	Ağrı	Hakkâri
4 Kırıkale	Muğla	Bolu	Ankara	80	Şırnak	Van	Hakkâri	Şırnak
5 Bolu	Trabzon	Manisa	Karabük	81	Ağrı	Kilis	Şırnak	Ağrı

Kaynak: TÜİK, MEB, ÖSYM, TEPAV; TEPAV Hesaplamaları

Gelir endeksi eğitim ve sağlık endeksleriyle karşılaştırmalı olarak ele alındığında kabaca illerin gelir ve eğitim değerlerinin birlikte artıp azaldığı; illerin sağlık ve gelir değerleri karşılaştırmasında ise nispeten farklılaştığı söylenebilir (Şekil 4). Özellikle gelir ve sağlık endeksi karşılaştırmasında uçlara savrulmuş üç il dikkat çekicidir. Van ve Ağrı ile diğer iller arasında hem gelir, hem sağlık değerleri açısından kayda değer bir fark bulunmaktadır. Kilis ise görece yüksek gelir düzeyine rağmen sağlık endeksinde son sıralarda yer alarak, ekonomik gelişmişliğini beşeri kalkınmaya dönüştürmekte başarısız bir konumda bulunmaktadır.

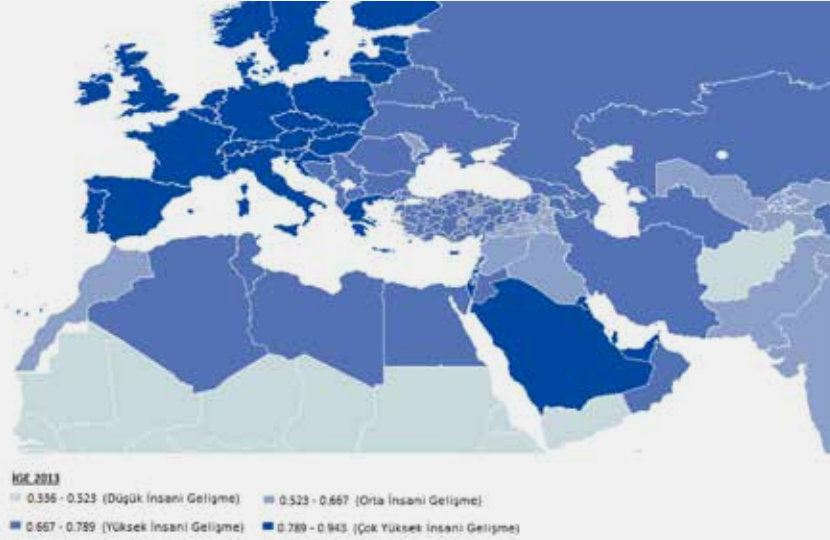
Şekil 4. Gelir endeksinde göre eğitim ve sağlık endekslerinde gösterilen performans⁷

⁷ Eğitim endeksi ve gelir endeksi arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmaktadır: $B1=0.569$, $p<0.01$. İllerin eğitim değerleri gelir değerlerine %57 etki etmektedir. Sağlık endeksi-gelir endeksi ilişkisinde pozitif yönlü bir ilişki bulunmakla birlikte etkisi düşüktür: $B2=0.048$, $0.01 < p < 0.05$

Türkiye'ye içinde bulunduğu bölge üzerinden bakıldığında ise, Türkiye'nin batı ve ortasının Balkanlar, Kuzey Karadeniz ve Kafkasya ile bütünleştiği; buna karşılık doğusunun da Irak, Suriye ve Orta Asya coğrafyası ile benzer gelişmişlik gösterdiği görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Türkiye İllerinde ve Yakın Çevresindeki Ülkelerde İnsani Gelişmişlik Endeksi, 2013

İllerin İGE değerlerine en yakın değere sahip ülkeler ile karşılaştırılması Tablo 2 üzerinde gösterilmiştir. Harita üzerinde, illerin insani gelişme düzeyi bakımından hangi ülke ile benzediği ve bu ülkenin 2013 yılı verilerine göre 187 ülke arasında kaçınıcı sırayı aldığı görülmektedir.

Tablo 2. İllerin İnsani Gelişmişlik Endeksi Değerine En Yakın Ülke, 2013

İller	İGE 2013	En Yakın Ülke ve Küresel Sıralamadaki Yeri	İller	İGE 2013	En Yakın Ülke ve Küresel Sıralamadaki Yeri	İller	İGE 2013	En Yakın Ülke ve Küresel Sıralamadaki Yeri
Eskişehir	0,774	Antigua ve Barbuda, 61	Burdur	0,719	Çin, 91	Tokat	0,682	Botsvana, 109
Yalova	0,767	Mauritius, 63	Antalya	0,719	St. Vincent ve Grenadins, 92	Osmaniye	0,681	Mısır, 110
Bolu	0,767	Trinidad ve Tobago, 64	Tekirdağ	0,713	Saint Lucia, 97	Ordu	0,681	Mısır, 110
Ankara	0,765	Lübnan, 66	Karaman	0,712	Kolombiya, 98	Bayburt	0,678	Paraguay, 11
Karabük	0,762	Kosta Rika, 68	Kırşehir	0,712	Kolombiya, 98	Gümüşhane	0,678	Paraguay, 111
Isparta	0,759	Türkiye, 69	Niğde	0,711	Kolombiya, 98	Kahramanmaraş	0,677	Paraguay, 111
Kocaeli	0,759	Türkiye, 69	Kayseri	0,711	Kolombiya, 98	Erzurum	0,672	Gabon, 112
Kırıkkale	0,757	Kazakistan, 70	Malatya	0,711	Kolombiya, 98	Gaziantep	0,667	Bolivya, 113
Bilecik	0,753	Meksika, 72	Balıkesir	0,711	Kolombiya, 98	Adıyaman	0,662	El Salvador, 115
İzmir	0,753	Meksika, 72	Adana	0,710	Ekvator, 99	Bartın	0,661	Özbekistan, 116
Denizli	0,745	Sırbistan, 78	Erzincan	0,704	Suriname, 101	Yozgat	0,656	Suriye, 119
Trabzon	0,744	Sırbistan, 78	Samsun	0,704	Suriname, 101	Aksaray	0,656	Suriye, 119
Muğla	0,742	Brezilya, 81	Uşak	0,704	Suriname, 101	Batman	0,636	Guyana, 122
Kırklareli	0,734	Ukrayna, 83	Giresun	0,703	Suriname, 101	Diyarbakır	0,635	Yesil Burun Cum., 123
Çanakkale	0,730	Ermenistan, 87	Elazığ	0,701	Dominik Cumhuriyeti, 102	Kars	0,630	Mikronezya, 124
Zonguldak	0,730	Ermenistan, 87	Amasya	0,698	Türkmenistan, 103	Mardin	0,627	Kırgızistan, 126
Artvin	0,729	Ermenistan, 87	Hatay	0,698	Türkmenistan, 103	Ardahan	0,623	Namibya, 127
Edirne	0,728	Ermenistan, 87	Sivas	0,697	Moğolistan, 105	Siirt	0,617	Honduras, 129
Bursa	0,728	Ermenistan, 87	Kilis	0,696	Moğolistan, 105	İğdır	0,610	Kiribati, 133
Rize	0,727	Ermenistan, 87	Konya	0,696	Moğolistan, 105	Şanlıurfa	0,606	Tacikistan, 134
Sakarya	0,725	Fiji, 88	Afyonkarahisar	0,688	Filistin, 107	Bingöl	0,599	Tacikistan, 134
İstanbul	0,725	Fiji, 88	Sinop	0,688	Filistin, 107	Bitlis	0,594	Tacikistan, 134
Kütahya	0,725	Fiji, 88	Çorum	0,687	Filistin, 107	Van	0,581	Bhutan, 136
Manisa	0,723	Fiji, 88	Düzce	0,685	Filistin, 107	Muş	0,570	Lao Halk Cumhuriyeti, 139
Aydın	0,720	Tunus, 90	Çankırı	0,685	Endonezya, 108	Hakkari	0,565	Kongo, 140
Nevşehir	0,720	Çin, 91	Kastamonu	0,684	Botsvana, 109	Şırnak	0,553	Ekvator Ginesi, 144
Mersin	0,719	Çin, 91	Tunceli	0,683	Botsvana, 109	Ağrı	0,544	Ekvator Ginesi, 144

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İGR 2014, TÜİK, MEB, ÖSYM, TEPAV; TEPAV Hesaplamaları

İllerin gelişmişlik düzeylerini daha detaylı incelemek için İnsani Gelişim Endeksi metodolojisini temel alan yöntem biraz farklılaştırılmış, illerin kendi arasında karşılaştırmaları Türkiye referans değerleri kullanılarak tekrarlanmıştır.⁸ Bu şekilde elde edilen Yerel İGE 2013 değerleri ile sınıflamalar çeşitlenmektedir (İGE 2013'e göre Şekil 3 üzerinde görülen yüksek ve orta insani gelişim olmak üzere iki sınıf vardır). Doğu illeri arasında eğitim, sağlık ve gelir bileşenlerinde en düşük değerlere sahip illerin bulunması bu bölge illeri için elde edilen değerleri bir hayli aşağı çekmektedir. Haritalandırma üzerinde görülen 5 sınıflama (Şekil 6), İnsani Gelişim Raporunda kullanılan aralıklara göre belirlenmiştir. Bu sayede, illerin kendi içindeki performanslarını kıyaslarken hangi ilin hangi derecede insani gelişmeye sahip olduğunu göstermek amaçlanmıştır.

Şekil 6. Yerel İGE değerleriyle illerin kendi aralarında karşılaştırılması, 2013

8 Yerel İGE 2013 için her alt endekste en iyi ve en kötü performansı gösteren illerin endeks değerleri referans alınmıştır. Her alt endekste, İnsani Gelişim Raporu'nda kullanılan metodolojide belirlenen minimum ve maksimum değerler yerine illerin kendi arasında gösterdiği (ilgili endekslerde edindikleri) en düşük ve en yüksek değerler hesaba katılmıştır. Buna göre, elde edilen Yerel İGE 2013 değerleri illerin kendi arasındaki performansını ortaya koymaktadır, küresel bir karşılaştırma yapılamaz.

Ülkemizde illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi Kalkınma Bakanlığı tarafından geliştirilen SEGE endeksi tarafından belirlenmektedir.⁹ En son 2013 yılında 2011 yılı değerlerine göre hesaplanan SEGE endeksi için 61 göstergeden yararlanılmıştır. SEGE 2011 gelişmişlik sıralamaları ile bu çalışma kapsamında hesaplanan İGE 2013 sıralamaları karşılaştırıldığında, illerin aldıkları sıralarda bazı benzerlik ve farklılaşmalar göze çarpmaktadır. Bu anlamda, örneğin, İGE 2013'e göre orta insani gelişim sınıfına giren doğu illeri SEGE 2011'de de alt sıralarda yer almaktadır. Daha detaylı bakıldığında ise, 5 ilin her iki endeks sıralamasında yerini koruduğu (Ardeşan (71.), Bitlis (76.), Çorum(50.), Kahramanmaraş (60.), Yozgat (65.)); SEGE 2011'deki sırasına kıyasla İGE 2013'teki yeri 10 sıra veya daha geride 13 ilin olduğu (Adana, Aksaray, Antalya, Balıkesir, Bartın, Bursa, Düzce, Gaziantep, İstanbul, Kayseri, Konya, Tekirdağ, Uşak); SEGE 2011'deki sırasına kıyasla İGE 2013'teki yeri 10 sıra veya daha ilerde 14 ilin (Artvin, Bilecik, Giresun, Isparta, Karabük, Kırıkkale, Kilis, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Rize, Trabzon, Yalova, Zonguldak) olduğu görülmektedir. İki sıralama arasında en fazla değişikliğin göze çarptığı iller ise (iki endeks arasındaki yeri bakımından 20'den fazla sıra farkı olan) Adana, Antalya, Artvin, Gaziantep, İstanbul, Karabük, Kırıkkale, Konya, Niğde, Tekirdağ'dır.

9 T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?l=7a0b8e4a-dd0f-43b1-880c-e682b-9d15cc3&i=548>

EK 2 İNGEV Türkiye İnsani Gelişme Endeksi İlçeler Raporu - Basın Bülteni, 26 Ocak 2017

İlçelerin İnsani Gelişme Aşamaları Açıklandı İnsani Gelişme Endeksi -İlçeler (İGE-İ) Raporu Tamamlandı

İNGEV tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi -İlçeler (İGE-İ) sonuçları belli oldu. Buna göre çok yüksek insani gelişme anlamına gelen Yeşil bölgede sırası ile şu ilçeler yer alıyor.

ÇANKAYA
KADIKÖY
BEŞİKTAŞ
MURATPAŞA
ODUNPAZARI
NİLÜFER
YENİMAHALLE
İZMİT
BEYOĞLU
BAKIRKÖY
ŞİŞLİ
TEPEBAŞI
KEÇİÖREN
FATİH
ATAŞEHİR
OSMANGAZİ
ÜSKÜDAR
KONYAALTI

İNGEV Başkanı **Vural Çakır**'ın değerlendirmesi şöyle;

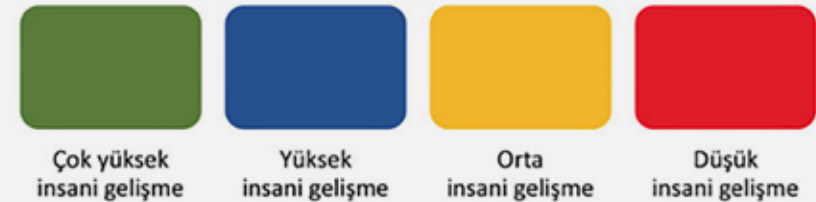
"çok değerli bir ekip tarafından yürütülen bu çalışma ile ilçelerimizin performanslarını nesnel olarak ölçen bir sistem geliştiriyoruz. Daha önemlisi, hangi alanlarda nasıl yatırımlarla daha yüksek gelişmişlik seviyesine ulaş-

abilir şekilde geleceğe yönelik bir destek sağlamak amacındayız. Böylece yönetsel kılavuz olabilecek bir çerçeve de olacak. Yerel yönetimlerle birlikte çalışarak en aksiyon alınabilir noktalarda ilerleme kaydedilebileceğini umuyoruz."

İGE-İ olarak adlandırılan *İnsani Gelişme Endeksi - İlçeler* araştırması, Türkiye'de 30 büyükşehir il sınırı içinde yer alan en yüksek nüfusa sahip 150 ilçeyi kapsadı. İlçe düzeyinde sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlere yönelik bileşenlerden oluşan İGE-İ, yönetim, sosyal kapsama, ekonomik durum, eğitim, sağlık, sosyal yaşam, çevre ve ulaşım başlıkları altında toplam 50 göstergelyi içerdi. Göstergeler arasında istatistiki verilerin dışında, belediyelerin faaliyet raporları, kurumsal internet siteleri, sosyal ağ paylaşımları ve "gizli müşteri" yöntemi ile elde edilen veriler de kullanıldı.

Araştırmayı yürüten İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Murat ŞEKER, "bu yıl ilki açıklanan İGE-İ'nin yıllar itibarıyla tekrarlanmasıyla ilçelerdeki insani gelişmenin izlenmesinin sağlanacağı; bu bağlamda yerel yönetimlerin faydalanabileceği önemli bir veri tabanının oluşturulacağını ifade etti". İnsani gelişmenin yerel düzeyde yapılacak eylem planlarıyla yükseltilmesini, özellikle belediyelerin bu alandaki faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına ve etkinleştirmelerine bağlayan **Doç. Dr. Murat ŞEKER**, "yerel yönetimlerin yaptıkları etkinlikler ve harcadıkları bütçenin merkezine insani gelişmeyi koydukları ölçüde, hizmet ettiği bölge insanının gelişimine katkıda bulunacağını" söyledi.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin en büyük ilçeleri olarak düşünülebilecek 150 ilçe genel olarak değerlendirildiğinde orta düzeyde insani gelişmenin olduğu tespit edildi. Analiz kapsamındaki 150 ilçe arasında Ankara'dan Çankaya, Yenimahalle ve Keçiören, İstanbul'dan Kadıköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Bakırköy, Şişli, Fatih, Ataşehir ve Üsküdar, Antalya'dan Muratpaşa ve Konyaaltı, Eskişehir'den Odunpazarı ve Tepebaşı, Bursa'dan Nilüfer ve Osmangazi, Kocaeli'den ise İzmit ilçeleri en yüksek insani gelişmenin tespit edildiği ilçeler olarak sıralandı.

İGE-İ ANA SONUÇLARI

ENDEKS SIRASI	İLÇE	İL	İGE - İ
1	ÇANKAYA	ANKARA	0,618
2	KADIKÖY	İSTANBUL	0,585
3	BEŞİKTAŞ	İSTANBUL	0,578
4	MURATPAŞA	ANTALYA	0,524
5	ODUNPAZARI	ESKİŞEHİR	0,516
6	NİLÜFER	BURSA	0,511
7	YENİMAHALLE	ANKARA	0,496
8	İZMİT	KOCAELİ	0,493
9	BEYOĞLU	İSTANBUL	0,489
10	BAKIRKÖY	İSTANBUL	0,488
11	ŞİŞLİ	İSTANBUL	0,486
12	TEPEBAŞI	ESKİŞEHİR	0,483
13	KEÇİÖREN	ANKARA	0,481
14	FATİH	İSTANBUL	0,476
15	ATAŞEHİR	İSTANBUL	0,470
16	OSMANGAZİ	BURSA	0,460
17	ÜSKÜDAR	İSTANBUL	0,453
18	KONYAALTI	ANTALYA	0,451
19	AVCILAR	İSTANBUL	0,447
20	ALTINDAĞ	ANKARA	0,445
21	SARIYER	İSTANBUL	0,444
22	KARŞIYAKA	İZMİR	0,444
23	BAĞCILAR	İSTANBUL	0,440
24	BAŞAKŞEHİR	İSTANBUL	0,433
25	GÜNGÖREN	İSTANBUL	0,433
26	BEYLİKDÜZÜ	İSTANBUL	0,431
27	BORNOVA	İZMİR	0,430
28	MALTEPE	İSTANBUL	0,423
29	ZEYTİNBURNU	İSTANBUL	0,423
30	BAHÇELİEVLER	İSTANBUL	0,422

31	PAMUKKALE	DENİZLİ	0,414
32	KEPEZ	ANTALYA	0,412
33	ORTAHİSAR	TRABZON	0,411
34	ÜMRANIYE	İSTANBUL	0,409
35	KONAK	İZMİR	0,408
36	SEYHAN	ADANA	0,408
37	YÜREĞİR	ADANA	0,406
38	MELİKGAZİ	KAYSERİ	0,405
39	ALANYA	ANTALYA	0,404
40	BAYRAMPAŞA	İSTANBUL	0,395
41	ŞEHİTKAMİL	GAZİANTEP	0,394
42	KARTAL	İSTANBUL	0,393
43	GÖLBAŞI	ANKARA	0,393
44	ARNAVUTKÖY	İSTANBUL	0,392
45	ETİMESGUT	ANKARA	0,391
46	GAZİEMİR	İZMİR	0,391
47	SELÇUKLU	KONYA	0,388
48	ESENLER	İSTANBUL	0,386
49	PENDİK	İSTANBUL	0,385
50	YAKUTİYE	ERZURUM	0,385
51	EYÜP	İSTANBUL	0,382
52	YUNUSEMRE	MANİSA	0,381
53	KÂĞITHANE	İSTANBUL	0,380
54	MANAVGAT	ANTALYA	0,380
55	İNEGÖL	BURSA	0,378
56	YEŞİLYURT	MALATYA	0,378
57	BEYKOZ	İSTANBUL	0,376
58	ÇEKMEKÖY	İSTANBUL	0,376
59	GAZİOSMANPAŞA	İSTANBUL	0,373
60	KÜÇÜKÇEKMECE	İSTANBUL	0,372
61	DARICA	KOCAELİ	0,370
62	SERİK	ANTALYA	0,370
63	SÜLEYMANPAŞA	TEKİRDAĞ	0,368

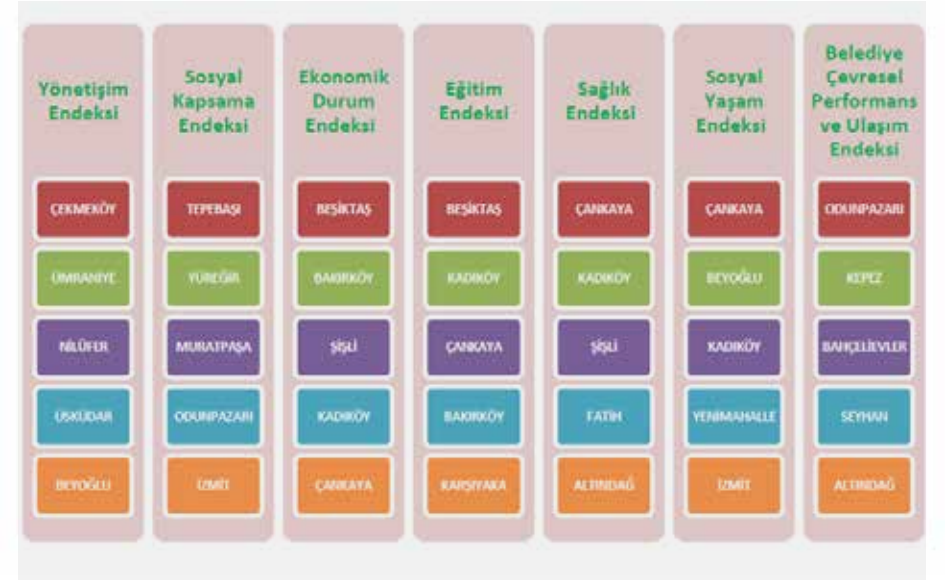
64	MERAM	KONYA	0,367
65	KARESİ	BALIKESİR	0,366
66	GEBZE	KOCAELİ	0,365
67	ÇİĞLİ	İZMİR	0,363
68	ATAKUM	SAMSUN	0,363
69	HALİLİYE	ŞANLIURFA	0,361
70	BODRUM	MUĞLA	0,360
71	AKHİSAR	MANİSA	0,359
72	TUZLA	İSTANBUL	0,358
73	MAMAK	ANKARA	0,357
74	BANDIRMA	BALIKESİR	0,357
75	ÇERKEZKÖY	TEKİRDAĞ	0,356
76	ADAPAZARI	SAKARYA	0,355
77	EFELER	AYDIN	0,355
78	SANCAKTEPE	İSTANBUL	0,353
79	ŞEHZADELER	MANİSA	0,352
80	ANTAKYA	HATAY	0,349
81	MERKEZEFENDİ	DENİZLİ	0,347
82	SİLİVRİ	İSTANBUL	0,347
83	YILDIRIM	BURSA	0,346
84	BAYRAKLI	İZMİR	0,346
85	POLATLI	ANKARA	0,341
86	SULTANBEYLİ	İSTANBUL	0,341
87	ÇORLU	TEKİRDAĞ	0,339
88	BÜYÜKÇEKMECE	İSTANBUL	0,339
89	SİNCAN	ANKARA	0,338
90	ŞAHİNBEY	GAZİANTEP	0,335
91	EREĞLİ	KONYA	0,335
92	SERDİVAN	SAKARYA	0,330
93	ESENYURT	İSTANBUL	0,329
94	İLKADIM	SAMSUN	0,329
95	KARATAY	KONYA	0,325
96	KARABAĞLAR	İZMİR	0,323

97	İSKENDERUN	HATAY	0,322
98	ÇUKUROVA	ADANA	0,321
99	BUCA	İZMİR	0,319
100	TORBALI	İZMİR	0,319
101	ALTIEYLÜL	BALIKESİR	0,319
102	NAZİLLİ	AYDIN	0,317
103	YENİŞEHİR	MERSİN	0,314
104	TALAS	KAYSERİ	0,313
105	AKDENİZ	MERSİN	0,313
106	PALANDÖKEN	ERZURUM	0,310
107	DERİNCE	KOCAELİ	0,309
108	KAYAPINAR	DİYARBAKIR	0,309
109	GÖLCÜK	KOCAELİ	0,307
110	TARSUS	MERSİN	0,307
111	KOCASİNAN	KAYSERİ	0,307
112	SALİHLİ	MANİSA	0,306
113	TURGUTLU	MANİSA	0,300
114	SULTANGAZİ	İSTANBUL	0,298
115	EDREMİT	BALIKESİR	0,296
116	DEFNE	HATAY	0,293
117	BAĞLAR	DİYARBAKIR	0,286
118	MENEMEN	İZMİR	0,284
119	ÖDEMiŞ	İZMİR	0,284
120	FETHİYE	MUĞLA	0,280
121	PURSAKLAR	ANKARA	0,277
122	TOROSLAR	MERSİN	0,277
123	ÇARŞAMBA	SAMSUN	0,274
124	SARIÇAM	ADANA	0,274
125	BATTALGAZİ	MALATYA	0,272
126	YENİŞEHİR	DİYARBAKIR	0,264
127	ONİKİŞUBAT	KAHRAMANMARAŞ	0,262

128	ERDEMLİ	MERSİN	0,262
129	KÖRFEZ	KOCAELİ	0,261
130	MİLAS	MUĞLA	0,257
131	MEZİTLİ	MERSİN	0,254
132	CEYHAN	ADANA	0,239
133	KARAKÖPRÜ	ŞANLIURFA	0,238
134	ARTUKLU	MARDİN	0,233
135	KOZAN	ADANA	0,232
136	ÜNYE	ORDU	0,232
137	ALTINORDU	ORDU	0,229
138	BAFRA	SAMSUN	0,224
139	İPEKYOLU	VAN	0,213
140	DULKADİROĞLU	KAHRAMANMARAŞ	0,211
141	SİVEREK	ŞANLIURFA	0,206
142	TUŞBA	VAN	0,205
143	ELBİSTAN	KAHRAMANMARAŞ	0,202
144	KIZILTEPE	MARDİN	0,195
145	EYYÜBİYE	ŞANLIURFA	0,176
146	NİZİP	GAZİANTEP	0,160
147	EDREMİT	VAN	0,143
148	VİRANŞEHİR	ŞANLIURFA	0,133
149	ERCİŞ	VAN	0,127
150	ERGANİ	DİYARBAKIR	0,093

İGE -İ Kategori Sonuçları da Belli Oldu

Araştırma ana endeksin yanı sıra 7 kategoride de sonuçları belirlendi. Bu kategoriler yönetim performansını, sosyal kapsamı, ekonomik durumu, sağlık hizmetlerini, sosyal yaşamı ve çevresel performansı kapsıyor. Buna göre ilk 5 de yer alan belediyeler sırası ile aşağıdaki tabloda yer alıyor.

EK 3**Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartına İlişkin Bilgi Notu**

Avrupa Konseyi tarafından 15 Ekim 1985 tarihinde imzaya açılan ve 1988 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı şu an itibariyle Konseye üye olan 45 devletin Türkiye dâhil 42'si tarafından imzalanmış ve onaylanmış bulunmaktadır. Ancak Şartın "Yükümlülükler" başlıklı 12. maddesi gereğince "Her Âkit Taraf, bu Şart'ın I. Bölümündeki paragraflardan en az 10 tanesini aşağıdakilerin arasından seçilmek üzere en az 20 paragrafı ile kendisini bağlı kabul etmeyi taahhüt edecektir" denilmek suretiyle açıkça çekince koyma hakkı tanındığı gibi aynı Şart'ın "Çekilme" başlıklı 17.maddesi ile şarta taraf olduktan beş yıl sonra çekilme hakkı da tanınmış olmaktadır.

Şart'a taraf olan Avrupa Konseyi ülkelerinden aralarında ülkemizin de bulunduğu 31 tanesi şartın bazı maddelerine çekince koymuşlardır. Genel itibariyle şartın içeriği incelendiğinde üç ana bölümden oluştuğu görülmektedir:

Birinci bölümde;

Özerk yerel yönetim kurumunun dayandığı başlıca ilkeler sayılmaktadır. Bu ilkeler, seçilmiş yöneticilerin çalışma koşulları, yönetsel denetimin niteliği ve sınırı, yerel yönetimlerin kaynak özerkliği, yerel yönetimler arası ve merkezi idareler ile yerel yönetimler arası işbirliği ve dayanışmanın esasları ve yargısal denetimin sağlanması gibi konulardır. Yerel yönetimler üzerindeki devlet denetiminin azaltılması ve kendilerine görevleri ile orantılı gelir kaynaklarının sağlanması gereği de şartın bu bölümünde yer almaktadır.

İkinci bölümünde;

Bu Şart'ı onaylamış olan devletlerin yükümlülük ve sorumluluklarıyla ilgili kurallar yer almaktadır. İlkelerin birbirlerini bütünlemede olduğu dikkate alınarak ve yerinden yönetim özerkliği ile ilgileri hesaba katılarak devletlerin çekince koymakta özgür davranabilecekleri maddeler ayrı ayrı gösterilmiştir. Yerel özerklik şartında, devletleri şartın ilkelerini yaşama geçirmek amacı ile aldıkları yasal önlemlerin zaman zaman Konsey'e bildirilmesi dışında; ilkelerin uygulanıp uygulanmadığını ya da nasıl uygulandığını denetlemek amacı ile kurumsallaştırılmış bir nevi izlemeye dayalı sistem öngörülmüş bulunmamaktadır. Bakanlar Komitesi aracılığı ile üye devletler üzerinde yeterli bir siyasal denetim uygulanabilmesine Şart olanak sağlamıştır.

Şart'ın son bölümü uygulama ve yürürlük koşulları ile ilgili kuralları kapsamaktadır.

Şart'ın özerk yerel yönetimlerin görev alanlarıyla ilgili 4. Maddesi, kendilerine tanınmış olan özgürlük ve haklardan tamamen faydalanabilmelerini içermektedir.

Şart'ın 6. Maddesinde, merkezi yönetimlerin aldığı kararlar ve yaptığı düzenlemeler ile yerel yönetimlerin kendileri için uygun gelen örgütsel yapıları oluşturmalarını ve kendi personelini çalıştırabilmelerini hiçbir şekilde sınırlandırılmaması istenmektedir.

Şart'ın 8. Maddesinde, vesayet denetimi konusu; yerel yönetimlerin takdir yetkilerinin ve etkinliklerinin sınırlandırılmamasına ilişkin güvence sağlanmasını özellikle öngörmüştür. Şart'ın gelir kaynaklarını ilgilendiren 9. Maddesinde ise, yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının, yerel yönetimlerin lehine ve onların merkeze olan bağımlılıklarını azaltacak şekilde arttırılması istenmektedir.

Şart'ın 11. Maddesi özerk yerel yönetimin yargısal korunması ile ilgilidir. Bunun anlamı; merkezi yönetimlerin yerel yönetimlerle ilgili olarak yapabilecekleri yetki gaspı ve özerkliğin çiğnenmesi gibi hareketlerin önüne geçilmesi gibi amaçları gütmektedir. Yargı güvencesinin sağlanması özellikle istenmektedir.

Yukarıdaki bu maddelerden anlaşılacağı üzere Şart yerel yönetimlerin, yetki yönünden ve korunmaları yönünden tam bir özerkliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye ve Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

Ülkemiz Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartını 21 Kasım 1988 tarihinde imzalamış, 9 Aralık 1992 tarihinde TBMM tarafından kanunla uygun bulunmasından sonra söz konusu Şartın 15.maddesi gereğince ülkemiz açısından Şart 1 Nisan 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ancak ülkemiz bu şartla ilgili bazı çekinceler koymuş bulunmaktadır. Bu çekincelerin hangi konularda olduğu aşağıda sıralanmaktadır:

- Yerel yönetimlere, kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren konularla ilgili planlama ve karar alma süreçleri içinde, olabildiği ölçüde, uygun bir zamanda ve biçimde danışılması konusu ile ilgili Şartın 4. Maddesinin 6.fıkrası.

- Yerel yönetimlerin yönetsel örgüt yapılarının kendilerince belirlenmesi ile ilgili 6. Maddenin, 1. Fıkrası.

- Seçimle gelinen görev yerlerinde bulunanların görevleriyle bağdaşmayacak işlev ve etkinliklerin yasayla ve temel tüzük ilkelerine göre belirlenmesi konusu ile ilgili 7. Maddenin 3. Fıkrası.

- Yönetsel denetime ancak yönetsel denetimle korunmak istenen yararlar ile orantılı olması durumunda izin verilmesi durumu ile ilgili 8. Maddenin, 3.Fıkrası.

- Yerel yönetimlere kaynak sağlanmasında, hizmet maliyetindeki artışların

- olabildiğince hesaba katılması konusu ile ilgili 9. Maddenin, 4. Fıkrası.
- Dağıtılan kaynakların yerel yönetimlere verilmesinin nasıl yapılacağı konusunda kendilerine uygun biçimde danışılması ile ilgili 9.maddenin, 6. Fıkrası.
 - Yapılacak mali yardımların, yerel yönetimlerin kendi politikalarını uygulama konusundaki temel özgürlüklerin ortadan kaldırılmamasına yönelik 9. maddesinin, 7. Fıkrası.
 - Yerel yönetimlere, ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için derneklere üye olma ve uluslararası birliklere katılma hakkının tanınması ile ilgili 10. Maddesinin, 2. Fıkrası.
 - Yerel yönetimlere, başka ülkelerdeki yerel yönetimlerle işbirliği yapma hakkının tanınması konusu ile ilgili 10. Maddesinin, 3. Fıkrası.
 - Yerel yönetimlerin, kendilerine iç tüzük de tanınmış olan yetkileri serbestçe kullanabilmeleri ve özerk yerinden yönetim ilkesini koruyabilmeleri için yargı yollarına başvuru hakkının tanınması ile ilgili 11. Maddesi.

Değerlendirme

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının üye devletler açısından uygulama bakımından zorluk çektikleri genel kabul görmektedir. Buradaki sorunun, ülkelerin ulusal bütünlüğün zedelenmesi konusundaki hassasiyetler olduğu söylenebilir.

Şart'ı bazı Avrupa ülkelerinin de Türkiye'den daha sonra imzaladıkları ve onayladıkları ve Türkiye dâhil 31 devletin şarta bazı çekinceler koydukları görülmektedir. Şart'ın uygulanabilirliği veya öngörülen tüm kuralların uygulanmasının birçok ülke açısından sıkıntılı olduğu Şarta konulan çekincelerden anlaşılmaktadır. Örneğin Fransa Şartı imza eden bir devlet olmasına rağmen ancak 17 Ocak 2007 tarihinde çekince koyarak onaylamıştır.

Ülkemiz açısından durum incelendiğinde Şart'a konulmuş olan birçok çekinceyle ilgili hususlarda son yıllarda önemli reformlar yapıldığı gözlenmektedir. Nitekim son yapılan düzenlemelerde özellikle yerel yönetim reformu altında belediyelere yönelik 5393, 5216, 5302 sayılı Kanunlarla Şart'a uygun birçok değişiklik yerine getirilmiştir. 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu ile "hukuka uygunluk denetimi" kanun metnine taşınmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de 31 diğer ülke gibi ideal düzenlemeler ortaya konan şartı kendi ülke koşullarına göre çekinceler koyarak kabul etmiştir. Yerel yönetimlerin özerkliğine ilişkin koşullar da yerel yönetimler reformu devam ettiği ve uygulandığı sürece değişecektir. Bu süreç çerçevesinde Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na ülkemizin koyduğu çekinceler incelenerek kaldırılabilir. Burada önemli olan husus, bir süreç çerçevesinde ve dikkatle bu çekincelerin boşluk yaratmayacak hukuki ve idari düzenlemelerle desteklenmesidir.

